

**Centraal Planbureau &
Planbureau voor de Leefomgeving**

**BIJLAGEN BIJ
Keuzes in Kaart
2011-2015**

Inhoud

Bijlage A: Het CDA-programma	5
Bijlage B: Het PvdA-programma	19
Bijlage C: Het SP-programma	33
Bijlage D: Het VVD-programma	45
Bijlage E: Het PVV-programma	57
Bijlage F: Het GroenLinks-programma	65
Bijlage G: Het ChristenUnie-programma	79
Bijlage H: Het D66-programma	93
Bijlage I: Het SGP-programma	107
Bijlage J: Toelichting op enkele specifieke onderwerpen	119
Bijlage K: Vergelijking resultaten tussen partijen: onderwijs, kennis en zorg	139
Bijlage L: Toelichting op economische termen	155

Bijlage A: Het CDA-programma

Deze bijlage geeft een gedetailleerd overzicht van de door het CDA voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën en de microlastendruk. De bedragen in deze bijlage zijn ex ante en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (zie Economische Verkenning 2011-2015). De bedragen hebben betrekking op 2015 en luiden allemaal in prijzen 2010; dit geldt ook voor de beschrijving van belasting- en premietarieven.

A.1 Ombuigingen CDA

Het CDA buigt 21,4 mld euro om op de collectieve uitgaven. Hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel A.1 geeft een overzicht.

Sociale Zekerheid

- Op de zorgtoeslag wordt in totaal 1,3 mld omgebogen. Het CDA beperkt de zorgtoeslag door zowel het percentage dat paren zelf moeten betalen als het afbouwpercentage in vijf jaar tijd met 1%-punt te verhogen tot 6%. Het percentage dat alleenstaanden zelf moeten betalen wordt in vijf jaar met 0,3%-punt verhoogd tot 3%. Dit is een ombuiging van 1,2 mld euro (1,9 mld euro structureel). Daarnaast heeft het pakket van maatregelen op het gebied van de zvw een neerwaarts effect op de kosten van de zorgtoeslag van 0,1 mld euro.
- De aow-leeftijd wordt door het CDA in 2015 verhoogd met één jaar. In 2020 volgt een tweede verhoging van één jaar tot 67 jaar. Het Witteveenkader schuift mee. Dit geeft een besparing op de aow-uitgaven van 1,0 mld euro in 2015. Het structurele effect bedraagt 4,6 mld euro (inclusief versobering Witteveenkader en werkgelegenheidseffecten).
- Het CDA beperkt de duur van de ww-uitkering (die start na 6 maanden loondoorbetaling) tot maximaal 12 maanden en decentraliseert de uitvoering van de re-integratie vanuit de ww. Rekening houdend met weglek via lagere belastingen en hogere uitgaven aan inkomensafhankelijke regelingen, leveren deze maatregelen een besparing op van 0,9 mld euro in 2015. Het structurele effect is 1,2 mld euro.
- Het CDA koppelt de uitkeringen (exclusief aow) vijf jaar lang aan de inflatie in plaats van de contractlonen. Dit betekent een besparing van 0,8 mld euro, waarbij is gecorrigeerd voor gedragseffecten en weglek naar hogere toeslagen. Op lange termijn neemt de besparing af tot 0,3 mld euro.
- Het CDA schaft de aow-tegemoetkoming in elf jaar af. Dit bespaart 0,6 mld euro in 2015 en 0,9 mld euro vanaf 2021.

Tabel A.1 Ombuigingen CDA, 2015 (prijzen 2010, mld euro)**Naar beleidsmatig cluster**

Sociale zekerheid	7,6	
w.v. beperking zorgtoeslag		1,3
verhoging aow-leeftijd		1,0
verlaging ww-duur		0,9
koppeling uitkeringen aan inflatie		0,8
afschaffing aow-tegemoetkoming		0,6
beperking wsw		0,6
afschaffing overdraagbaarheid heffingskorting in bijstand		0,5
beperking kinderopvangtoeslag		0,5
beperkingen wajong		0,4
korting re-integratiebudget en verhoging effectiviteit van re-integratie		0,4
overig		0,5
Zorg	3,7	
w.v. invoering vouchersysteem in de awbz		0,7
extramuralisering		0,5
verhoging norm gebruikelijke zorg		0,2
stopzetting mee-subsidie		0,2
verlaging norminkomen specialisten en bestuurders		0,6
doelmatigheid en marktwerking zvw		0,6
herijking gvs		0,2
invoering btw-compensatiefonds		0,2
overig		0,5
Onderwijs	1,2	
w.v. hoger collegegeld bij studie-uitloop		0,4
minder en kortere mbo-opleidingen		0,2
overig		0,6
Overdrachten aan bedrijven	0,4	
Openbaar bestuur	2,9	
w.v. Rijk		0,8
lokaal bestuur		1,8
overig		0,4
Veiligheid	1,0	
w.v. uitvoerende diensten korten		0,5
veiligheidsketen korten		0,4
overig		0,1
Defensie	0,5	
Bereikbaarheid	1,0	
w.v. anders betalen voor mobiliteit terugdraaien		0,3
openbare aanbesteding hoofdrailnet en ov in de drie grote steden		0,3
overig		0,4
Milieu	0,7	
Internationale samenwerking	1,6	
w.v. lagere EU-afdrachten		1,0
minder ontwikkelings samenwerking (oda deel)		0,6
Overig	0,8	
Totaal ombuigingen gecorrigeerd	21,4	
Financieringsverschuivingen	1,0	
Totaal ombuigingen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	22,4	

- Op het terrein van de wsw bespaart het CDA 0,6 mld euro in 2015 en op de lange termijn 0,5 mld euro door het huidige systeem te vervangen door een systeem van loondispensatie, waarbij bestaande gevallen meteen onder het nieuwe regime komen te vallen en bovendien opnieuw worden gekeurd.
- Het CDA schrapt in 27 jaar de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting in het sociaal minimum voor de bijstand, waardoor in 2015 0,5 mld euro wordt bespaard. Hierbij is rekening gehouden met de maatregelen die CDA neemt op het terrein van wijong en wsw en met weglek naar toeslagen. Structureel levert de maatregel 2,2 mld euro op.
- Het CDA buigt 0,5 mld euro om op de kinderopvangtoeslag door het maximum aantal dagen per week dat vergoed wordt voor tweeverdieners op drie te stellen en voor alleenstaanden op vier. Daarnaast wordt het maximum uurbedrag voor vergoeding verlaagd naar 5,20 euro voor buitenschoolse en dagopvang.
- Het CDA beperkt de nieuwe instroom in de wijong tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikten en verlaagt de wijong-uitkering naar 70% van het wettelijk minimumloon voor bestaande gevallen die niet volledig en duurzaam arbeidsongeschikt zijn. In 2015 wordt hierdoor 0,4 mld euro bespaard. In 2040 is het effect van deze maatregel 0,5 mld euro.
- Het CDA buigt op het gebied van re-integratie- en arbeidsmarktbeleid 0,4 mld euro om. Dit betreft onder andere een korting op het re-integratiebudget en een verhoging van de effectiviteit van re-integratie door deze voor de ww onder te brengen bij gemeenten.
- Het CDA verhoogt het kortingspercentage in de huurtoeslag tussen de kwaliteitskortings- en aftoppingsgrens van 25% naar 50%. Hierdoor wordt 0,3 mld euro bespaard.
- Op het terrein van de bijstand bespaart het CDA in totaal 0,1 mld euro door hogere boetes bij fraudebestrijding en het schrappen van de wwik.
- Enkele kleinere maatregelen op het terrein van sociale zekerheid zijn onder andere het invoeren van loondoorbetaling bij ziekte in de uitzendbranche, duranticumulatie van de ziekwet met de ww, budgettering van de ioaw en ioaz en stopzetting van de export van de aow- tegemoetkoming naar het buitenland en van de kinderbijslag en het kindgebonden budget naar landen buiten de Europese Economische Ruimte. Het gezamenlijke effect van deze maatregelen is 0,1 mld euro.

Zorg

- Het CDA voert voor alle awbz-zorg met uitzondering van de functie begeleiding een vouchersysteem in. Cliënten ontvangen op basis van de indicatiestelling een voucher die recht geeft op circa 90% van de huidige zorgkosten. Hiervan dienen zij zelf de zorg in te kopen, waarbij de mogelijke meerkosten voor rekening van de cliënt zijn. Omdat in deze systematiek cliënten direct geconfronteerd worden met de zorgkosten ontstaat een sterke prikkel om zorg scherp in te kopen. Daarom kan een doelmatigheidswinst worden verwacht ten opzichte van de huidige systematiek, deze is geraamd op circa 5%. De vouchersystematiek zal er ook toe leiden dat cliënten die extra zorg of service willen en bereid zijn hiervoor te betalen, dit zelf kunnen inkopen. Het invoeren van een vouchersysteem levert een besparing op van 0,7 mld euro. In

tegenstelling tot de huidige pgb's, zullen de door het CDA voorgestelde vouchers alleen aangewend kunnen worden voor gekwalificeerde zorg. Hier gaat een remmend effect van uit dat is geraamd op 0,1 mld euro.

- Minder complexe zorg wordt voor nieuwe cliënten niet langer intramuraal aangeboden. Dit geldt zowel voor de geestelijke gezondheidszorg als voor ouderenzorg. Hierdoor treedt een besparing op van 0,4 mld euro in 2015 waarvan 0,1 mld euro is aan te merken als financieringsschuif van particuliere naar collectieve lasten waardoor de gecorrigeerde besparing op 0,7 mld euro uitkomt. In 2020 bedraagt de totale besparing 0,7 mld euro.
- Voor cliënten die gebruik maken van persoonlijke verzorging wordt de gebruikelijke zorg verhoogd met 30 minuten per week, waardoor zij een groter beroep moeten doen op hun eigen netwerk of met eigen middelen deze zorg zelf moeten inkopen. Dit levert een besparing op van 0,2 mld euro.
- De subsidie aan mee-instellingen wordt stopgezet, waarmee 0,2 mld euro wordt bespaard.
- Het CDA kiest ervoor de kosten van zorg en wonen te scheiden. Zorginstellingen dienen huur- en servicekosten direct bij cliënten in rekening te brengen, die hier via een (additionele) verlaging van de eigen bijdrage en verhoging van de huurtoeslag voor worden gecompenseerd. Zorginstellingen worden op deze manier geprikkeld zich beter te richten op de wensen van cliënten en dit levert een doelmatigheidswinst op van 0,1 mld euro in 2015 oplopend tot 0,3 mld euro in 2020.
- Het CDA hevelt de functie begeleiding over naar de wmo. Aangezien de wmo een voorziening is, vervalt voor deze functie het recht op zorg en wordt het mogelijk dat gemeenten maatwerk gaan leveren door beter rekening te houden met de eigen mogelijkheden van de cliënt. In combinatie met een sterkere prikkel om deze zorg scherp in te kopen, leidt dit in potentie tot een doelmatigheidswinst die is geraamd op 5%, ofwel 0,1 mld euro.
- Het verlagen van het norminkomen van medisch specialisten en bestuurders in de zorg leidt tot een ombuiging van 0,6 mld euro op de uitgaven voor zorg.
- Het CDA neemt een aantal maatregelen ter bevordering van de doelmatigheid en de kwaliteit in de zorg. Zo wordt er een stringenter pakketbeheer ingevoerd bij het toelaten van nieuwe behandelingen. Verder wordt de kwaliteit en transparantie in de zorg vergroot door middel van de oprichting van een landelijk kwaliteitsinstituut. Tevens wordt de wettelijke positie van de Raden van Bestuur ten opzichte van de medisch specialisten versterkt. Gezamenlijk leidt dat tot een besparing van 0,4 mld euro.
- Het CDA wil de marktwerking in de zvw verder bevorderen (langs de lijnen van variant b uit heroverwegingsrapport 11). Zo worden de ex post compensatiemechanismen van verzekeraars afgebouwd waardoor ze meer risicodragend worden. De tarieven van de dbc's worden beperkt verder geliberaliseerd, het B-segment in de ziekenhuiszorg wordt vergroot naar 50%. Daardoor blijft de overheid verantwoordelijk voor een substantieel deel van de tarieven voor ziekenhuizen. Per saldo levert dat in 2015 een besparing op van 0,2 mld euro, maar op lange termijn wordt wel een besparing van 0,7 mld euro bereikt.

- Het geneesmiddelenvergoedingensysteem (gvs) wordt grotendeels herijkt, de overheid gaat op prijs en volume nieuwe geneesmiddelen inkopen en de receptregelvergoeding voor apothekers wordt vrijgegeven. Dit levert een besparing op van 0,2 mld euro.
- Er wordt een btw-compensatiefonds in de gehele zorg ingevoerd. Dat leidt tot een besparing van 0,2 mld euro.
- Het CDA verkleint het basispakket op basis van het ziektelastbeginsel. Zo behoren dbc's behorende bij een lage ziektelast niet langer tot het verstrekkingenpakket. Hierdoor treedt een besparing op van 0,5 mld euro. Aangezien verzekerden een deel daarvan particulier zullen gaan financieren, is 0,4 mld euro aan te merken als financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.
- Een groter gewicht voor het inschrijftarief bij de bekostiging van de huisarts (capitation model) leidt tot een besparing van 0,1 mld euro.
- Verder verhoogt het CDA de eigen betalingen in de curatieve zorg. De eigen bijdragen voor de eerste en tweedelijns ggz worden verhoogd en cliënten in de ggz dienen de kosten van een afspraak zelf te betalen indien ze niet komen opdagen. Verder komt er een eigen bijdrage voor de tweedelijns tandheelkundige zorg en moet bij de fysiotherapeut 5 euro per behandeling worden betaald. Dat levert een besparing op van 0,2 mld euro waarvan 0,1 mld euro is aan te merken als financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.
- Ter bevordering van de doelmatigheid wordt onder andere taakherschikking bevorderd en lichte tweedelijns ggz alleen nog vergoed indien het via de eerstelijns ggz is aangeboden. Dat leidt tot een besparing van 0,1 mld euro.
- De overheveling van revalidatie naar de zvw levert een doelmatigheidswinst op van 0,1 mld euro.
- Het CDA neemt de verhoging van het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 niet over, maar kiest voor verhoging van het eigen risico met 20 euro. Het terugdraaien staat bij de intensiveringen geboekt. De verhoging van het eigen risico leidt tot een ombuiging van 0,2 mld euro en is vrijwel geheel het gevolg van een financieringsschuif van 0,2 mld euro van collectieve naar particuliere lasten door hogere eigen betalingen.
- Doordat bovengenoemde zvw-maatregelen elkaar deels overlappen komen bovenstaande ombuigingen in totaal 0,4 mld euro lager uit.

Onderwijs

- Het CDA bezuinigt op het hoger onderwijs: studenten die meer dan een jaar studievertraging hebben moeten het instellingscollegegeld in plaats van het wettelijke collegegeld betalen (0,4 mld euro, 0,3 mld euro structureel), de ov-studentenkaart wordt versoberd (0,1 mld euro) en de duplicatie van opleidingen aan universiteiten wordt verminderd (0,1 mld euro).
- Op het mbo wordt 0,2 mld euro bezuinigd door minder opleidingen aan te bieden en door het verkorten er van.

- Verder bezuinigt het CDA 0,3 mld euro op het budgetteren van het speciaal onderwijs, het niet meer financieren van zittenblijvers die één jaar of meer vertraging oplopen, het samenvoegen van kenniscentra en bedrijfsleven tot een landelijk centrum, het korten op de gewichtenregeling voor leerlingen met een onderwijsachterstand en het verlengen van de aflossingstermijn van de studiefinanciering.
- Het CDA bezuinigt voor 0,1 mld euro op fundamenteel onderzoek door meer efficiëntie door samenvoeging van publieke onderzoeksinstituten met universiteiten.

Overdrachten aan bedrijven

- De innovatiesubsidies worden door het CDA verlaagd met 0,2 mld euro. Belangrijke maatregelen zijn bezuinigingen op specifieke thema's en 10% bezuiniging op de Grote Technologische Instituten.
- Het CDA draait de enveloppe 'innovatieve, ondernemende economie' uit het Coalitieakkoord terug (0,2 mld euro).

Openbaar bestuur

- Het CDA bezuinigt 3,6 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van 15%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ten dele ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (rijkswaterstaat), waardoor bij de functie Openbaar bestuur een besparing van 2,9 mld euro resteert.
- Bij het rijk en zbo's bij het openbaar bestuur (1,1 mld euro) worden de uitgaven beperkt door het aantal ministeries te verminderen, beter te sturen op de bedrijfsprocessen, diplomatie af te slanken en belastingaangifte en de uitkering van toeslagen te vereenvoudigen.
- Bij het lokaal bestuur (1,8 mld euro) wil het CDA de taken verminderen van gemeenten, de taak van provincies beperken tot het ruimtelijk economisch gebied, waterschappen samenvoegen met provincies, de efficiency in de waterketen verhogen en het aantal lokale politieke ambtsdragers met 30% verminderen.

Veiligheid

- Bij de functie veiligheid betreffen de bezuinigingen van 1,0 mld euro -naast de ombuigingen bij de uitvoerende diensten van de Ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken (0,5 mld euro)- diverse maatregelen zoals voorgesteld in heroverwegingsrapport 15, zoals besparingen door het aantal politie- en veiligheidsregio's te verminderen, de korpsen onder te brengen in één concern Nederlandse politie, het samenvoegen van politie, bijzondere opsporingsdiensten, marechaussee en douane, fusie tussen de Ministeries van Binnenlandse Zaken en Justitie en overheidstoezicht op de openbare ruimte door politietoezichthouders en niet door private partijen of gemeenten (0,4 mld euro).

Defensie

- Het CDA kiest voor variant d uit heroverwegingsrapport 20 (0,4 mld euro) voor defensie met een breed takenpakket, maar een beperktere inzetbaarheid op deelreinen in omvang en duur.
- Naast de bovenstaande besparingsvariant wordt het aantal jachtvliegtuigen verder verminderd en slaat een deel van de besparing door het samenvoegen van ministeries en het niet uitkeren van de prijsbijstelling neer bij defensie (0,1 mld euro).

Bereikbaarheid

- Het niet invoeren van de post anders betalen voor mobiliteit (abvm) levert een besparing van 0,3 mld euro op in 2015 en 0,0 mld euro vanaf 2020.
- Het CDA stelt voor het hoofdrailnet openbaar aan te besteden. Een deel van de hierdoor behaalde efficiencywinst zet het CDA in voor kwaliteitsverbetering. De besparing is 0,2 mld euro.
- Het CDA verplicht Amsterdam, Rotterdam en Den Haag het openbaar vervoer aan te besteden, dit levert een efficiencywinst op van 0,2 mld euro in 2015.
- Het CDA bespaart 0,1 mld euro door efficiencyverbetering bij beheer en onderhoud van infrastructuur.

Milieu

- Het CDA geeft 0,2 mld euro minder uit in het kader van het stimuleren van een duurzame leefomgeving.
- Het CDA schaft de regeling stimulering duurzame energieproductie (sde) af. Dit levert een besparing op van 0,1 mld euro in 2015 en 1,4 mld euro vanaf 2029.
- Het CDA schaft de overheidsbijdrage voor het afvalfonds af, waardoor 0,1 mld euro wordt bespaard.

Internationale samenwerking

- Het CDA gaat zich inzetten om de huidige korting van 1 mld euro op de EU-afrachten te continueren na 2013.
- Het CDA verlaagt het ontwikkelingssamenwerkingbudget volgens de oda-criteria met 0,1%-punt (0,6 mld euro) naar 0,7% bnp.

Overig

- De inburgering wordt beperkt tot nieuwe instroom en omgevormd tot een systeem van zelfstudie met kostendekkende leges. Ook wordt de instroom van asielzoekers beperkt en de asielprocedure verkort. Deze voorstellen uit heroverwegingsrapport 14 leveren samen een ombuiging van 0,4 mld euro op.
- Door ontschotting van de jeugdzorg kan de rijksbijdrage worden verminderd met 0,2 mld euro.

- De niet-belastingmiddelen van de overheid worden met 0,2 mld euro vergroot door verhoging van alle boetes, betere fraudebestrijding door een investering in nummerbordherkenning en het verhogen van griffierechten naar kostendekkend niveau.
- Bij de publieke omroep worden taken geschrapt waardoor 0,1 mld euro wordt bespaard.
- Het CDA bezuinigt op een groot aantal subsidies onder meer op diverse cultuursubsidies. Daarnaast wordt het budget voor stedelijke vernieuwing geschrapt
- Een aantal ombuigingen van het CDA hebben een direct en negatief effect op de belasting- en premieopbrengsten. Dit betreft de ombuigingen op de topinkomens in de zorg en de hoogte van uitkeringen inflatievolgend maken. Dit effect van 0,5 mld euro minder belasting- en premieopbrengsten is bij de ombuigingen op de overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De eigen betalingen in de zorg nemen als gevolg van de financieringsschuiven bij de ombuigingen met 0,7 mld euro toe. Dat is het gevolg van de pakketverkleining (0,4 mld euro), verhoging eigen risico naar 230 euro (0,2 mld euro), eigen bijdragen in de ggz en fysiotherapie (0,1 mld euro) en de verminderde opbrengst eigen betalingen awbz (0,1 mld euro) doordat minder complexe zorg niet langer intramuraal wordt aangeboden.
- De rest van de financieringsverschuiving betreft de loondoorbetaling bij ontslag die het CDA invoert. De loondoorbetaling duurt maximaal 6 maanden, waarbij in de eerste twee maanden de werkgever het loon voor 100% doorbetaalt, in maand 3 en 4 voor 75% en in maand 5 en 6 voor 70%. De loondoorbetalingsperiode vervangt de huidige opzegtermijn (die maximaal 3 maanden duurt). De arbeidsrelatie blijft gedurende de periode in stand. De kosten van de loondoorbetalingsverplichting worden in mindering gebracht op de eventuele ontslagvergoeding. De besparing op de ww-uitgaven bedraagt 0,4 mld euro en is geboekt als financieringsverschuiving.

A.2 Intensiveringen CDA

Het CDA trekt 1,6 mld euro uit voor extra uitgaven; hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel A.2 geeft een overzicht van deze intensiveringen.

Sociale zekerheid

- Het CDA koppelt de hoogte van de bruto aow-uitkeringen aan het bruto minimumloon in plaats van de netto uitkeringen aan het netto minimumloon. Hierdoor stijgen de aow-uitgaven in 2015 met 0,2 mld euro (0,3 mld euro structureel).

Tabel A.2 Intensiveringen CDA, 2015 (prijzen 2010, mld euro)		
Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	0,3	
w.v. aow		0,2
kindgebonden budget		0,1
Zorg	0,5	
Onderwijs	0,8	
w.v. teambeloning en bijscholing leraren		0,4
voor- en vroegschoolse educatie		0,2
overig		0,2
Veiligheid	0,2	
Overig	-0,2	
Totaal intensiveringen gecorrigeerd	1,6	
Financieringsverschuivingen	3,4	
Totaal intensiveringen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	5,0	

- Het CDA beperkt het kindgebonden budget tot een vast bedrag per huishouden. Dit bedrag komt overeen met het huidige bedrag voor een gezin met twee kinderen. Per saldo resulteert een intensivering van 0,1 mld euro.

Zorg

- Het CDA neemt het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 niet over, maar kiest voor verhoging van het eigen risico met 20 euro. De verhoging van het eigen risico is bij de ombuigingen geboekt. Het terugdraaien leidt tot een intensivering van 3,9 mld euro waarvan 3,4 mld euro is aan te merken als financieringsschuif van particuliere naar collectieve lasten als gevolg van lagere eigen betalingen. Het remgeldeffect wordt hierdoor kleiner, wat een intensivering van 0,5 mld euro oplevert.

Onderwijs

- Voor leraren verhoogt het CDA het budget voor scholing (0,1 mld euro) en voert teambeloning in voor het primair en voortgezet onderwijs (0,3 mld euro).
- Het CDA intensificeert de uitgaven aan voor- en vroegschoolse educatie (0,2 mld euro).
- Verder intensificeert het CDA voor 0,2 mld euro door het belonen van excellentie aan universiteiten, het breder invoeren van kop/schakelklassen en vakscholen en het aanstellen van extra leermeesters in het mbo.
- Het CDA continueert met 0,1 mld euro de ‘kenniswerkersregeling’ die onderzoekers tijdelijk aanstelt bij publieke kennisinstellingen en breidt de subsidies voor Innovatie Prestatie Contracten uit met 0,1 mld euro.

Veiligheid

- Het CDA vergroot het aantal agenten op straat met 2000 (0,2 mld euro).

Overig

- De intensiveringen door prestatiebeloning voor leraren en de bruto koppeling van de aow-uitkeringen zorgen voor extra belasting- en premieopbrengsten. Dit is bij de intensiveringen op de overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De eigen betalingen in de zorg nemen als gevolg van de financieringsschuiven bij de intensiveringen met 3,4 mld euro af. Het CDA draait het verhoogde eigen risico in de zvw (3,4 mld euro) terug.

A.3 Microlasten CDA

Tabel A.3 geeft een overzicht van de fiscale maatregelen uit het CDA-programma. Hieruit blijkt dat het CDA de lasten met 2,0 mld euro verlicht. De lasten voor bedrijven dalen met 1,3 mld euro, waar deze voor huishoudens met 0,7 mld euro dalen.

Milieu

- Het CDA zet de verpakkingenbelasting om in een vereenvoudigde CO₂ productenbelasting met een bredere grondslag en verzwaart hiermee de lasten met 0,9 mld euro.
- Verhogen van vooral de hogere schijven van de energiebelasting op aardgas verzwaart de lasten met 0,6 mld euro.
- Het invoeren van een leveranciersverplichting voor duurzame energie verhoogt de lasten voor bedrijven en gezinnen met 0,4 mld euro in 2015 en 2,1 mld euro vanaf 2020.
- Het laten vervallen van de accijnskorting op rode diesel vergroot de lasten voor bedrijven met 0,2 mld euro.
- Het CDA voert een vlakke heffing (kilometerprijs) voor het personenautoverkeer in waarbij de helft van de vaste autobelastingen (mrb en bpm) wordt omgezet in een kilometertarief van 4 à 5 cent per kilometer. Daarbij kiest de partij voor een eenvoudiger systeem waarvan de uitvoerings- en exploitatiekosten naar verwachting ruim acht keer zo laag zijn in de periode 2011-2015 dan opgevoerd door het platform anders betalen voor mobiliteit. Daarnaast voert het CDA een kilometerprijs in voor het bestel- en vrachtverkeer van gemiddeld 1 cent per kilometer. Ook voor deze voertuigcategorieën geldt dat de helft van de vaste autobelastingen (mrb) wordt omgezet in een kilometertarief.

Tabel A.3 Microlasten CDA, 2015 (mld euro, prijzen 2010)		
Milieu	2,2	
w.v. verpakkingsbelasting wordt CO ₂ productenbelasting		0,9
verhoging energiebelasting aardgas: vooral hogere schijven		0,6
invoering feed-in duurzame energie systeem middels opslag op prijs		0,4
afbouw accijnskorting rode diesel		0,2
de gebruiker betaalt: kilometertarief		0,1
overig milieu		0,0
Inkomen en arbeid	- 3,4	
w.v. zorg		- 1,4
verlaging tweede schijf tarief met 2%-punt		- 1,7
verlaging ww-premie		- 0,9
vitaliteitsregeling		- 0,8
afschaffing levensloop		0,5
afschaffing spaarloon		0,3
versobering Witteveenkader		0,4
grondslageffect inkomensafhankelijke bijdrage zvw		- 0,3
aanpassing (aanvullende) alleenstaande ouderkorting		0,3
verhoging landbouwwijstelling in ib		- 0,1
overig (diverse ouder/kinderkortingen)		0,3
Vermogen en winst	- 1,2	
w.v. vermogensaftrek vennootschapsbelasting		- 1,5
verliesverrekening buitenlandse filialen beperken		0,3
aftrekbeperking rente van overnameholding		0,2
uitbreiding wvso (per saldo)		- 0,1
Overig	0,4	
w.v. verhoging tabaksaccijns met 10%		0,3
attracties van laag naar hoog btw-tarief		0,1
Totaal lastenmaatregelen (gecorrigeerd)	- 2,0	
w.v. huishoudens		- 0,7
bedrijven		- 1,3
Financieringsverschuivingen	2,6	
w.v. financieringsverschuivingen zorg		2,8
intertemporele schuiven		0,6
invoering feed-in systeem duurzame energie		- 0,4
loondoorbetaling werklozen 1e zes maanden		- 0,4
Totaal EMU-relevante lasten	0,6	

Inkomen en arbeid

- De microlasten als gevolg van de zorg dalen met 1,4 mld euro. Deze post bestaat uit doorwerking van verlaging van bruto uitgaven aan de curatieve zorg en financieringsschuiven in de awbz. De voor financieringsverschuivingen gecorrigeerde ombuigingen en intensiveringen in de zvw leiden tot 1,3 mld euro lagere zvw-premies. Eigen betalingen in de awbz nemen af hetgeen leidt tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro.
- Het CDA verlaagt het tarief in de tweede schijf van de loon- en inkomstenheffing met 2%-punt, waardoor de lasten met 1,7 mld euro dalen.
- Het CDA hervormt de ww conform heroverwegingsrapport 10, variant b. Loondoorbetaling ww leidt tot hogere werkgeverslasten (0,4 mld euro), maar dit wordt gecompenseerd door een lagere

ww-premie. De ww-premie wordt met nog eens 0,9 mld euro verder verlaagd in verband met overige maatregelen in de ww.

- De spaarloon- en levensloopregeling worden budgettair neutraal omgezet in een vitaliteitsregeling.
- De aow-leeftijd wordt door het CDA in 2015 verhoogd met één vol jaar. In 2020 volgt een tweede verhoging met één jaar tot 67 jaar. Het Witteveenkader schuift mee. Dit betekent een lastenverzwaring van 0,4 mld euro.
- Als gevolg van de lagere zvw-werkgeverspremies hoeft minder loonheffing over deze premiegrondslag betaald te worden. De lasten worden hierdoor met 0,3 mld euro verlicht.
- De alleenstaande ouderkorting en de aanvullende alleenstaande ouderkorting gaan bij het CDA gelden voor kinderen tot en met 12 jaar (nu respectievelijk 27 en 16). Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro.
- Het CDA verhoogt de landbouwwijstelling in de inkomstenbelasting (0,1 mld euro).
- De aftrek van kosten van levensonderhoud van kinderen wordt door het CDA beperkt van 30 naar 21 jaar. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro.
- Het CDA verlaagt de alleenstaande ouderkorting met 488 euro in verband met verhoging van het kindgebonden budget. Dit geeft een lastenverzwaring van 0,1 mld euro.
- Het CDA bevriest de ouderenkorting tot en met 2021. De aanvullende ouderenkorting wordt wel op de normale wijze geïndexeerd. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro.
- De aanvullende alleenstaande ouderkorting gaat bij het CDA gelden voor kinderen tot en met 12 jaar (nu 16). Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro.

Vermogen en winst

- Het CDA voert een vermogensaftrek over het eigen vermogen in. Deze forfaitaire aftrek van 4% verlicht de lasten met 1,5 mld euro.
- Het CDA beperkt de mogelijkheid tot verliesverrekening voor buitenlandse filialen en verzwart hiermee de lasten met 0,3 mld euro.
- Het CDA voert een aftrekbeperking voor overnameholdings in. De lasten worden hierdoor met 0,2 mld euro beperkt.
- Uitbreiding en administratief aanscherpen van de wbo leveren per saldo een lastenverlichting op van 0,1 mld euro.

Overig

- Verhoging van de tabaksaccijns met 10% verzwart de lasten met 0,2 mld euro.
- Invoering van het algemene btw-tarief voor kermissen, attractieparken en sportwedstrijden verzwart de lasten met 0,1 mld euro.

Financieringsverschuivingen

- De financieringsverschuivingen om de aansluiting tussen de microlasten en de EMU-relevante lasten te kunnen maken valt uiteen in een aantal onderdelen.
- De financieringsverschuivingen in de zorg zijn per saldo 2,6 mld euro. Deze sluit aan bij de financieringsverschuivingen zorg die bij de ombuigingen en intensiveringen nader worden toegelicht.
- De intertemporele schuif bestaat uit het additionele effect van de versobering van het Witterveenkader. Deze intertemporele schuif loopt niet mee in de mlo, maar is wel EMU-relevant.
- Invoering van een leveranciersverplichting voor duurzame energie verzwart de lasten van gezinnen en bedrijven met 0,4 mld euro in 2015 en 2,1 mld euro vanaf 2020. Dit is wel relevant voor de microlasten maar werkt niet door in het EMU-saldo.
- Loondoorbetaling voor werklozen door bedrijven is wel mlo-relevant maar werkt niet door in het EMU-saldo.

Bijlage B: Het PvdA-programma

Deze bijlage geeft een gedetailleerd overzicht van de door de PvdA voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën en de microlastendruk. De bedragen in deze bijlage zijn ex ante en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (zie Economische Verkenning 2011-2015). De bedragen hebben betrekking op 2015 en luiden allemaal in prijzen 2010; dit geldt ook voor de beschrijving van belasting- en premietarieven.

B.1 Ombuigingen PvdA

De PvdA buigt 15,0 mld euro om op de collectieve uitgaven. Hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel B.1 geeft een overzicht.

Sociale zekerheid

- De PvdA voegt de wsw, wajong en wwb samen tot één regeling. Hierbij gaat voor een deel van de voormalige wajong'ers een partnerinkomenstoets gelden. Daarnaast worden loonkostensubsidies geïntroduceerd en wordt het uitkeringsniveau verhoogd. Na correctie voor hogere toeslagen resteert een structurele besparing van 0,7 mld euro. In 2015 is hiervan 0,5 mld euro gerealiseerd.
- De aow-leeftijd wordt in 2015 verhoogd met vier maanden. In 2020 volgt een verdere verhoging met acht maanden tot 66 jaar waarna in 2025 een derde verhoging volgt van een jaar. Het Witteveenkader schuift mee. In 2015 levert deze maatregel een besparing op de aow-uitgaven op van 0,4 mld euro. Structureel is het effect van deze maatregel 4,6 mld euro (inclusief versobering Witteveenkader en werkgelegenheidseffecten).
- De PvdA kort het re-integratiebudget en het uitvoeringsbudget van het UWV. Na correctie voor uitverdieneffecten resteert een besparing van 0,2 mld euro. Door hogere boetes voor fraude bij uitkeringen wordt 0,1 mld euro bespaard.
- Andere maatregelen op het terrein van sociale zekerheid zijn de invoering van loondoorbetaling bij ziekte voor de uitzendbranche, afschaffing van de ioaw, introductie van één indicatieorgaan voor wajong, wsw, wmo en awbz en een stop op de export van de aow-tegemoetkoming naar het buitenland. Het gezamenlijke effect van deze maatregelen is 0,2 mld euro.

Tabel B.1 Ombuigingen PvdA 2015 (prijzen 2010, mld euro's)**Naar beleidsmatig cluster**

Sociale zekerheid	1,3	
w.v. één participatieregeling onderkant arbeidsmarkt		0,5
verhoging aow-leeftijd naar 67 jaar		0,4
beperking reïntegratiebudget		0,2
overig		0,2
Zorg	2,9	
w.v. overheveling deel awbz naar wmo		0,6
overig awbz		0,5
verbetering doelmatigheid zvw		0,4
ex post verevening zorgverzekeraars		0,1
overig zvw		0,5
invoering btw-compensatiefonds		0,2
verlaging norminkomen medisch specialisten en bestuurders		0,6
Onderwijs	1,0	
w.v. invoering sociaal leenstelsel		0,4
beperking subsidies		0,3
versnelling aansluiting loopbaanbestel		0,2
overig		0,2
Overdrachten aan bedrijven	0,2	
Openbaar bestuur	3,0	
w.v. rijk		0,9
lokaal bestuur		1,7
overig		0,3
Veiligheid	0,5	
w.v. besparing uitvoerende diensten Justitie		0,3
legalisering soft drugs		0,2
overig		0,1
Defensie	1,6	
w.v. stabilisatie- en vredesmissies		0,8
stopzetting jsf		0,5
overig		0,3
Bereikbaarheid	1,5	
w.v. minder wegeaanleg		1,0
overig		0,5
Milieu	0,8	
w.v. energie/milieu		0,4
landbouw/natuur		0,4
Internationale samenwerking	1,0	
Overig	1,3	
w.v. beperking subsidies		0,5
vermindering bijdrage jeugdzorg		0,3
overig		0,5
Totaal ombuigingen gecorrigeerd	15,0	
Financieringsverschuivingen	8,4	
w.v. financieringschuiven zorg		1,9
beperking zorgtoeslag		5,5
ww-uitgaven naar werkgevers		1,0
Totaal ombuigingen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	23,4	

Zorg

- De PvdA hevelt alle extramurale zorg over van de awbz naar de wmo. Aangezien de wmo een voorziening is, vervalt hierdoor het verzekerde recht op zorg en wordt het mogelijk dat gemeenten maatwerk gaan leveren door beter rekening te houden met de eigen mogelijkheden van de cliënt. In combinatie met een sterkere prikkel om zorg scherp in te kopen, leidt dit in potentie tot een doelmatigheidswinst die is geraamd op 5%. Wanneer het gemeenten niet lukt deze efficiencyverbetering te realiseren zal minder zorg worden geleverd. Tevens past de PvdA een korting toe op de functie begeleiding van circa 20%, waardoor met de overheveling in totaal 0,6 mld euro wordt bespaard.
- Ter bevordering van de doelmatigheid wordt onder andere taakherschikking bevorderd en lichte tweedelijns ggz alleen nog vergoed indien het via de eerstelijns ggz is aangeboden. Dat leidt tot een besparing van 0,1 mld euro.
- In de geestelijke gezondheidszorg wordt voor nieuwe cliënten de minder complexe zorg niet langer intramuraal aangeboden, dit levert een besparing op van 0,2 mld euro in 2015.
- De PvdA kiest ervoor de kosten van zorg en wonen te scheiden. Zorginstellingen dienen huur- en servicekosten direct bij cliënten in rekening te brengen, die hier via een verlaging van de eigen bijdrage en verhoging van de huurtoeslag voor worden gecompenseerd. Zorginstellingen worden op deze manier geprikkeld zich beter te richten op de wensen van cliënten en dit levert een doelmatigheidswinst op van 0,1 mld euro in 2015 en 0,3 mld euro in 2020.
- Overheveling van revalidatiezorg naar de zvw levert een doelmatigheidswinst op van 0,1 mld euro.
- De PvdA bezuinigt op zorgindicatie-organisaties als cak, ciz en mee naar gemeenten (0,1 mld euro).
- De PvdA voert in de awbz een vermogensinkomensbijtelling in en stelt een minimum aan de eigen bijdragen voor cliënten die langdurig intramuraal worden verzorgd. Dat leidt tot een besparing van 0,4 mld euro en is volledig aan te merken als een financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.
- De PvdA neemt een aantal maatregelen ter bevordering van de doelmatigheid in de zvw en het tegengaan van aanbodgeïnduceerde vraag. Zo wordt een stringenter pakketbeheer ingevoerd bij het toelaten van nieuwe behandelingen. Verder wordt de kwaliteit en transparantie in de zorg vergroot door middel van de oprichting van een landelijk kwaliteitsinstituut. Tevens wordt de wettelijke positie van de Raden van Bestuur ten opzichte van de medisch specialisten versterkt. Gezamenlijk leidt dat tot een besparing van 0,4 mld euro.
- De PvdA wil de marktwerking in de zvw verder bevorderen, maar minder snel dan in variant B van het heroverwegingsrapport 11 geschetst. De ex post compensatiemechanismen van verzekeraars worden afgebouwd waardoor ze meer risicodragend worden. De tarieven van de dbc's worden nog niet verder geliberaliseerd, het B-segment in de ziekenhuiszorg blijft voorlopig op 34%. Daardoor blijft de overheid verantwoordelijk voor een substantieel deel van de tarieven voor ziekenhuizen. Per saldo levert dat in 2015 een besparing op van 0,1 mld euro, op lange termijn wordt een besparing van 0,7 mld euro bereikt.

- Het aantal spoedeisende eerstehulpdiensten wordt beperkt en er worden minder topklinische ambulances ingezet. De topreferente zorg en het (publieke) deel van de topklinische zorg wordt aanbesteed aan ziekenhuizen. Dat leidt tot een ombuiging van 0,2 mld euro.
- Een groter gewicht voor het inschrijftarief bij de bekostiging van de huisarts (capitation model) leidt tot een besparing van 0,1 mld euro.
- Op het gebied van de geneesmiddelen wordt het preferentiebeleid bij zorgverzekeraars geïntensiveerd door ook clusters van geneesmiddelen toe te laten waarvoor de werkzame stof niet altijd 100% identiek is. Dit levert een verwachte besparing op van 0,2 mld euro.
- De PvdA verhoogt de eigen betalingen in de curatieve zorg. Zo gaan patiënten voor ‘hotelkosten’ in het ziekenhuis 5 euro per ligdag betalen en dienen cliënten in de ggz de kosten van een afspraak zelf te betalen indien ze niet komen opdagen. Dat leidt tot een besparing van 0,1 mld euro en is volledig aan te merken als een financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.
- Verder beperkt de PvdA het basispakket. Aanspraken op paramedische zorg worden ingeperkt. Verder worden eenvoudige verbandmiddelen, maagzuurremmers, cholesterolverlagers en “lichte” vormen van ggz-diagnosen niet langer vergoed. De besparing van 0,7 mld euro is voor een groot deel een financieringsschuif van 0,6 mld euro van collectieve naar particuliere lasten.
- Doordat bovengenoemde zvw-maatregelen elkaar deels overlappen komen bovenstaande ombuigingen in totaal 0,4 mld euro lager uit.
- De PvdA neemt de verhoging van het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 niet over, maar kiest voor een inkomensafhankelijk eigen risico van 200 euro voor de laagste inkomens tot 600 euro voor de hoogste inkomens met een gemiddelde van 340 euro. Het terugdraaien staat bij de intensiveringen geboekt. De introductie van een inkomensafhankelijk eigen risico leidt tot een ombuiging van 0,9 mld euro wat grotendeels het gevolg is van een financieringsschuif van 0,8 mld euro van collectieve naar particuliere lasten door hogere eigen betalingen.
- Het verlagen van het norminkomen van specialisten en bestuurders in de zorg leidt tot een ombuiging van 0,6 mld euro op de uitgaven voor zorg.
- Er wordt een btw-compensatiefonds in de gehele zorg ingevoerd. Dat leidt tot een besparing van 0,2 mld euro.

Onderwijs

- Bij onderwijs buigt de PvdA 1,0 mld euro om. De PvdA vervangt de basisbeurs in de bachelor- en masterfase door een sociaal leenstelsel (0,4 mld euro in 2015 en 0,8 mld structureel) en versnelt de schoolloopbaan in het beroepsonderwijs (0,2 mld euro).
- Verder verlengt de PvdA de maatschappelijke stages niet en wordt er bezuinigd op diverse onderwijssubsidies (0,3 mld euro).
- Daarnaast vermindert de PvdA het aantal mbo-opleidingen (0,1 mld euro).

Overdrachten aan bedrijven

- De PvdA buigt 0,2 mld euro om op specifiek themabeleid voor innovatie.

Openbaar bestuur

- De PvdA bezuinigt 3,6 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van 15%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat).
- Bij het rijk en zbo's bij het openbaar bestuur (1,2 mld euro) worden in lijn met heroverwegingsrapport 19, variant 1 activiteiten met gelijksoortige werkprocessen en doelgroepen gebundeld (bijvoorbeeld uitkeringen aan burgers, verstrekken van subsidies of de incassodiensten) en wordt ondersteuning meer centraal en minder departementaal aangestuurd.
- Bij het lokaal bestuur (1,7 mld euro) wil de PvdA het vermogen van de rijke provincies afromen, het gemeentefonds verlagen, werken aan kerngemeenten, waterschappen integreren in provincies. Daarnaast legt de PvdA gemeenten en provincies een taakstelling op van 25% minder bestuurskosten.

Veiligheid

- Bij de functie veiligheid betreffen de bezuinigingen van 0,5 mld euro -naast de ombuigingen bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken (een kleine 0,3 mld euro)- besparingen door het aantal politieregio's te verminderen tot tien (een kleine 0,1 mld euro) en de softdrugs te legaliseren (een kleine 0,2 mld euro).

Defensie

- De PvdA kiest voor besparingsvariant C uit heroverwegingsrapport 20 (0,8 mld euro) voor defensie waarbij de krijgsmacht zich vooral richt op stabilisatie- en vredeshandhavende missies, met een beperktere bijdrage aan in het bijzonder interventieoperaties.
- Aanvullend wordt de opvolging van de F16 met vijf jaar uitgesteld en de jsf-deelname wordt stopgezet (0,5 mld euro). Dit levert structureel geen opbrengst op.
- Verder slaat een deel van de apparaatkorting neer bij defensie (0,1 mld euro) en wordt de prijsbijstelling niet aan defensie uitgekeerd.
- Daarnaast wordt bespaard op de facilitaire en materiële ondersteuning (0,1 mld euro, heroverwegingsrapport 20, variant k) en staven (heroverwegingsrapport 20, variant l).

Bereikbaarheid

- De PvdA bezuinigt op de aanleg van wegen door het schrappen van de minst duurzame projecten (1,0 mld euro).

- Onder de post overig valt onder andere een bezuiniging op vaarwegen (0,1 mld euro), efficiencybesparing beheer & onderhoud (0,2 mld euro), het deels inhouden van de prijsbijstelling (0,1 mld euro) en efficiencywinst pps (0,1 mld euro).

Milieu

- De PvdA schaft enkele energiesubsidies af en zet dit om in verplichtingen voor energiebesparingen woningen (0,3 mld euro).
- Er wordt aangesloten bij de variant maatschappelijk efficiënt en solide exclusief versobering doelen uit heroverwegingsrapport 2 (0,4 mld euro) en sde-subsidies worden afgebouwd hetgeen 0,1 mld euro in 2015 oplevert en 1,4 mld euro in 2029.

Internationale samenwerking

- De PvdA gaat zich inzetten om de huidige korting van 1 mld euro op de EU-afdrachten te continueren na 2013.

Overig

- Subsidies met bedragen kleiner dan 100 000 euro worden gehalveerd (0,3 mld euro); dit betreft een breed scala aan subsidies op het terrein van onder meer welzijn, cultuur, zorg, sport en onderwijs. Subsidies met een totaalbudget kleiner dan vijf miljoen euro worden ook gehalveerd (0,2 mld euro).
- Door meer aandacht voor preventie bij de jeugdzorg kan de rijksbijdrage worden verminderd met 0,3 mld euro.
- De niet-belastingmiddelen van de overheid worden met 0,6 mld euro vergroot door verhoging van boetes voor burgers en bedrijven, het doorberekenen van de kosten van toezicht aan beroepsgroepen en betere fraudebestrijding, ondermeer door een investering in nummerbordherkenning en uitbreiding van de opsporingscapaciteit.
- Inburgering wordt overgeheveld naar het ministerie van OCW. Bij de functie onderwijs is daarom voor 0,2 mld euro sprake van een intensivering voor alfabetisering en verbetering van de kennis van de Nederlandse taal. Dit wordt gefinancierd door een ombuiging op het huidige budget voor inburgering.
- De ombuigingen op de norminkomens in de zorg hebben een direct en negatief effect op de belasting- en premieopbrengsten. Dit effect van 0,3 mld euro minder belasting- en premieopbrengsten is bij de ombuigingen op de overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De eigen betalingen in de zorg nemen als gevolg van de financieringsverschuivingen bij de ombuigingen met 1,9 mld euro toe. Dat is onder andere het gevolg van de introductie van het inkomensafhankelijke eigen risico in de zorg (0,8 mld euro), 'hotelkosten' in het ziekenhuis (0,1 mld euro) en de pakketverkleining (0,6 mld euro). Verder wordt in de awbz een vermogensinkomensbijtelling (0,3 mld euro) en een minimum eigen bijdrage voor de

intramurale zorg (0,1 mld euro) geïntroduceerd. De PvdA beperkt de zorgtoeslag die wegvalt tegen lagere nominale premies (5,5, mld euro in 2015; 8,5 mld euro structureel). De PvdA voert premiedifferentiatie op bedrijfsniveau in bij de ww, waarbij (een deel van) de kosten van het ww-gebruik rechtstreeks op de voormalige werkgever worden verhaald. Dit geldt voor een maand per dienstjaar met een maximum van 6 maanden. Deze financieringsverschuiving levert een besparing op van 1,0 mld euro.

B.2 Intensiveringen PvdA

De PvdA trekt 4,4 mld euro uit voor extra uitgaven; hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel B.2 geeft een overzicht van deze intensiveringen.

Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	0,2	
Zorg	0,8	
w.v. remgeldeffect eigen betalingen zvw en awbz		0,6
intensivering wijkverpleegkundigen		0,2
Onderwijs	2,0	
w.v. verlenging onderwijstijd ho/achterstandsleerlingen po		0,5
voor- en vroegschoolse educatie		0,3
scholing docenten		0,3
volwassenenonderwijs		0,2
teambeloning		0,1
intensivering tussenschoolse opvang		0,1
overig		0,6
Openbaar bestuur	0,2	
Veiligheid	0,2	
Bereikbaarheid	0,6	
Milieu	0,3	
Overig	0,2	
Totaal intensiveringen gecorrigeerd	4,4	
Financieringsverschuivingen	4,4	
Totaal intensiveringen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	8,8	

Sociale zekerheid

- De PvdA intensificeert 0,1 mld euro in de huurtoeslag door het oprekken van de inkomensgrens. Verder stelt de PvdA 0,1 mld euro beschikbaar voor armoedebestrijding en een kleine 0,1 mld euro voor schuldhulpverlening.

Zorg

- De PvdA neemt de verhoging van de eigen bijdragen awbz, de korting op wmo en het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 niet over, maar kiest voor een inkomensafhankelijk eigen risico van 200 euro voor de laagste inkomens

tot 600 euro voor de hoogste inkomens met een gemiddelde van 340 euro. De introductie van het inkomensafhankelijk eigen risico is geboekt bij de ombuigingen. Het terugdraaien leidt tot een intensivering van 5,0 mld euro waarvan 4,4 mld euro is aan te merken als financieringsschuif van particuliere naar collectieve lasten als gevolg van lagere eigen betalingen. Het remgeldeffect wordt door het terugdraaien kleiner hetgeen een intensivering van 0,6 mld euro betekent.

- De PvdA trekt 0,2 mld euro uit voor meer wijkverpleegkundigen.

Onderwijs

- De PvdA trekt geld uit voor extra onderwijstijd in het hoger onderwijs (0,3 mld euro) en de verlengde schoolweek voor scholen met veel achterstandsleerlingen (0,2 mld euro).
- De PvdA breidt daarnaast de voor- en vroegschoolse educatie (0,3 mld euro) uit.
- Verder investeert de PvdA in scholing van docenten in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en mbo (0,3 mld euro).
- De PvdA verhoogt de leeftijd voor rijksbekostiging voor volwassenenonderwijs van 18 naar 27 jaar (0,2 mld euro).
- Verder voert de PvdA in het vmbo en het mbo teambeloning in (0,1 mld euro).
- De PvdA intensificeert 0,1 mld in de tussenschoolse opvang zet daarnaast o.a. in op intensieve coaching om voortijdig schoolverlaten terug te dringen in het beroepsonderwijs (0,1 mld euro).

Openbaar bestuur

- De PvdA intensificeert 0,2 mld euro in fraudebestrijding.

Veiligheid

- De PvdA vergroot het aantal agenten op straat met 2100 (0,2 mld euro).

Bereikbaarheid

- De PvdA kiest voor de invoering van een naar milieukeurmerken gedifferentieerde kilometerbeprijzing waarbij de mrb (exclusief de provinciale opcenten) en 25% van de bpm (niveau 2008) worden omgezet in een kilometertarief van circa 5 ct/km. De provinciale opcenten (circa 2 mld euro) blijven intact. In 2018 is de kilometerbeprijzing volledig ingevoerd, in 2015 is deze voor de helft ingevoerd. De exploitatiekosten van de kilometerprijs (circa 0,6 mld euro per jaar bij een volledige invoering) worden niet omgezet in het kilometertarief maar komen ten laste van het EMU-saldo. Met uitzondering van de exploitatiekosten, is het km-tarief zodanig gekozen dat - in combinatie met de verhoging van de bpm - de invoering een neutraal effect heeft op het EMU-saldo. Naast de kilometerbeprijzing introduceert de PvdA tevens een congestieheffing (spitstarief) van 11 ct/km. De invoering is lastenneutraal. De budgettaire gevolgen voor 2015 betreffen de exploitatiekosten van abvm (0,3 mld euro) en de investeringskosten (0,3 mld euro). Deze laatste post is niet structureel.

Milieu

- Er wordt een tender energiebesparing ingevoerd (0,3 mld euro).

Overig

- De wijkaanpak wordt uitgebreid (0,3 mld euro). Daarnaast zijn de extra belastingopbrengsten over de hogere lerarsalarissen onder de post overig opgenomen.

Financieringsverschuivingen

- De post financieringsverschuivingen wordt volledig verklaard door het feit dat de PvdA de verhoging van de eigen bijdrage in de awbz en wmo (1,0 mld euro) en het eigen risico in de zvw (3,4 mld euro) terugdraait. De eigen betalingen in de zorg nemen daardoor af met 4,4 mld euro.

B.3 Microlasten PvdA

Tabel B.3 geeft een overzicht van de fiscale maatregelen uit het PvdA-programma. Hieruit blijkt dat de PvdA de lasten per saldo met 0,5 mld euro verzwaart. De lasten voor huishoudens worden met 0,3 mld euro verlicht en voor bedrijven met 0,8 mld euro verzwaard.

Milieu

- De PvdA verhoogt de belastingen op aardgas en elektriciteit voor kleinverbruikers zodanig dat 1,4 mld euro (0,5 mld euro aardgas en 0,8 mld euro elektriciteit) wordt opgehaald. Hieraan gekoppeld wordt de vrijstelling in de energiebelasting met 80 euro verhoogd hetgeen een lastenverlichting van 0,8 mld euro betekent.
- De PvdA introduceert een kilometerheffing conform het Duitse tarief (15 ct/km) voor vrachtwagens. Hierdoor worden de lasten voor bedrijven met 1,1 mld euro verzwaard.

Tabel B.3 Microlasten PvdA, 2015 (prijzen 2010, mld euro's)		
Milieu	4,1	
w.v. verhoging energiebelasting aardgas en elektriciteit		1,4
verhoging vrijstelling energiebelasting		- 0,6
introduce van kilometerheffing vrachtwagens		1,1
verplicht aandeel duurzame energie		0,9
verhoging verpakkingenbelasting		0,3
heffing op lozing van warmte		0,3
afschaffing landbouwwijziging		0,2
afschaffing accijnskorting rode diesel		0,2
overig		0,3
Inkomen en arbeid	- 4,7	
w.v. zorg		- 7,1
beperking zorgtoeslag		5,5
verlaging gecombineerd tarief 2de en 3de schijf en tarief eerste schijf		- 3,7
beperking zelfstandigenaftrek		0,5
langdurig werklozen: voucher/no risk polis		- 0,5
maatregelen woningmarkt (koop)		0,3
toptarief 60% vanaf 150 000 euro		0,3
afschaffing doorwerkbonus		0,3
verruiming mkb-winstvrijstelling		- 0,3
Box 2 tarief boven 40.000 euro naar 35%		0,2
verruiming startersaftrek		- 0,2
aftopping pensioenopbouw boven 2,5 keer modaal		0,2
oplossing verzilveringsproblematiek ouderenkorting		- 0,2
uitzondering vrijstelling gezinnen AHK afschaffen		0,1
overig		- 0,2
Vermogen en winst	- 0,7	
w.v. introductie vermogensaftrek vpb		- 1,5
verlenging eerste schijf vpb en verlaging tarief eerste schijf		- 1,1
invoering bankenheffing		1,0
extra schijf box 3 van 40% vanaf 125 000		0,6
aftrekbeperking voor overnameholdings		0,2
afroaming huurverhoging verhuurders		0,1
Overig	1,9	
w.v. verhoging assurantiebelasting naar btw niveau		1,5
legalisering soft drugs en accijnsheffing		0,3
afschaffing verlaagd btw tarief sierteelt		0,2
Totaal lastenmaatregelen (gecorrigeerd)	0,5	
w.v. huishoudens	- 0,3	
bedrijven	0,8	
Financieringsverschuivingen	- 4,2	
w.v. financieringsverschuivingen zorg		2,5
beperking zorgtoeslag		- 5,5
intertemporele schuiven		0,7
verplicht aandeel duurzaam energie		- 0,9
loondoorbetaling werkgevers premiedifferentiatie		- 1,0
Totaal EMU-relevante lasten	- 3,7	

•

- De introductie van een verplicht aandeel voor duurzame energie leidt tot 0,9 mld euro hogere lasten voor bedrijven en gezinnen bij het gebruik van elektriciteit. In 2020 is sprake van een lastenverzwaring van 4,4 mld euro.
- De verpakkingenbelasting wordt zodanig verhoogd dat 0,3 mld euro wordt gerealiseerd.
- Er wordt een taakstellende heffing op lozing van warmte geïntroduceerd die 0,3 mld euro dient op te leveren.
- De landbouwvrijstelling en de accijnskorting rode diesel worden afgeschaft. Dit verzwaart de lasten voor bedrijven met 0,5 mld euro.
- Onder overig vallen de maatregelen afschaffen verlaagd tarief energiebelasting glastuinbouw (0,1 mld euro), introductie van een openruimteheffing gedifferentieerd naar regio (0,1 mld euro) en het opheffen van de vrijstelling kolenbelasting (0,1 mld euro).

Inkomen en arbeid

- De micro lasten als gevolg van de zorg dalen met 7,1 mld euro. De voor 90% afgeschafte zorgtoeslag (5,5 mld euro) wordt ingezet voor premieverlaging. De nominale premie wordt beperkt tot 400 euro, de rest van de premie wordt inkomensafhankelijk. De voor financieringsverschuivingen gecorrigeerde ombuigingen en intensiveringen in de zvw leiden tot 0,9 mld euro lagere zvw premies. Bij de awbz en wmo worden de verhoogde eigen betalingen uit de Economische Verkenning 2011-2015 teruggedraaid en wordt onder andere een vermogenstoets en minimum eigen bijdrage in de awbz geïntroduceerd hetgeen per saldo leidt tot een lastenverlichting van 0,6 mld euro.
- De PvdA verlaagt het gecombineerde tarief tweede en derde schijf tot 39,8%. Verder wordt het tarief eerste schijf verlaagd met 0,50% punt. Hiermee worden de lasten voor huishoudens in totaal met 3,7 mld euro verlicht.
- De zelfstandigenaftrek wordt verlaagd. De hiermee gepaard gaande lastenverzwaring (0,5 mld euro) wordt gebruikt voor het verhogen van de startersaftrek (-0,2 mld euro) en het verruimen van de mkb winstvrijstelling (-0,3 mld euro).
- Voor langdurig werklozen die langer dan een jaar onder de ww of andere sociale regelingen vallen komt er een voucher die een werkgever 7500 euro per jaar voor een periode van 3 jaar geeft (lager bedrag als er een draaideur optreedt). Dit geeft een lastenverlichting van 0,5 mld euro. De werkgever kan ook als alternatief kiezen voor een no-riskpolis.
- De PvdA beperkt met ingang van 2015 het maximale tarief waartegen de aftrekbare rente mag worden afgetrokken. De PvdA doet dit geleidelijk in 22 jaarlijkse stapjes van 1%-punt van de huidige 52% tot 30% in 2037. De PvdA schaft de box 3 vrijstelling van de kapitaalverzekering van de eigen woning (kew; inclusief soortgelijke regelingen) geleidelijk af zodat in 2040 deze vrijstelling volledig is verdwenen. De ondergrens voor de schijf voor het hoogste eigenwoningforfait wordt door de PvdA niet langer geïndexeerd. Dit pakket levert in 2015 een lastenverzwaring van 0,3 mld euro op.
- Er wordt een toptarief ingevoerd van 60% over het inkomen boven 150 000 euro hetgeen resulteert in een lastenverzwaring van 0,3 mld euro.

- De doorwerkbonus wordt afgeschaft hetgeen resulteert in een lastenverzwaring van 0,3 mld euro.
- In box 2 van de inkomstenbelasting geldt een tarief van 35% over het inkomen boven 40 000 euro. Hiermee worden de lasten verzaamd met 0,2 mld euro.
- De fiscale subsidiëring van de pensioenbesparingen in de tweede pijler wordt beperkt tot inkomens tot 2,5 maal modaal, hetgeen een mlo-relevante lastenverzwaring van 0,2 mld euro oplevert.
- De verzilveringsproblemen bij de ouderenkorting worden opgelost door deze uitkeerbaar te maken. Dit gaat gepaard met een lastenverlichting van 0,2 mld euro.
- Sinds 2009 wordt de mogelijkheid om de algemene heffingskorting via de partner te verzilveren in vijftien jaar afgebouwd. De PvdA laat in 2011 de uitzondering die bij deze maatregel geldt voor niet-werkende partners met kinderen in de leeftijd van nul tot en met vijf jaar vervallen. De uitzondering voor niet-werkende partners geboren voor 1972 blijft bestaan. In 2015 betekent dit een lastenverzwaring op van 0,1 mld euro, structureel 0,3 mld euro.
- Onder de post overig vallen de lastenverzwaringen als gevolg van het beperken van de aftrek van pensioenpremies tot 2,5 keer modaal in de derde pijler, het versoberen van het Witteveen kader gekoppeld aan de verhoging van de aow-leeftijd met 4 maanden (0,1 mld euro) en de introductie van een zware beroepenregeling (-0,1 mld euro). Tot slot geldt de doorwerking van de lagere iab in de zorg op de belasting- en premieinkomsten als lastenverlichting van 0,3 mld euro.

Vermogen en winst

- De PvdA voert een vermogensaftrek over het eigen vermogen in. Deze forfaitaire aftrek van 4% verlicht de lasten met 1,5 mld euro.
- De lengte van de eerste schijf in de vpb wordt taakstellend verlengd en het tarief in de eerste schijf van de vpb wordt verlaagd met een beschikbaar budget van 1,1 mld euro.
- De PvdA introduceert een bankenheffing. De opbrengst van de bankenheffing wordt gedrukt doordat is uitgegaan van eenzijdige invoering en is ingeschat op 1,0 mld euro. Deze opbrengst is met de nodige onzekerheid omgeven.
- In box 3 wordt een extra schijf van 40% geïntroduceerd vanaf een vermogen van 125 000 euro, hetgeen een lastenverzwaring betreft van 0,6 mld euro.
- Bij overnameholdings is de rente niet langer fiscaal aftrekbaar. De lastenverzwaring die hieruit volgt is 0,2 mld euro.
- De PvdA heft een belasting op het bezit van huurwoningen. De PvdA wil hiermee vanaf 2040 structureel een bedrag van 2,8 mld euro innen. Om dit te kunnen betalen, geeft de PvdA verhuurders meer ruimte voor het verhogen van de huren. De PvdA voorziet echter ook in een inkomensgrens. Huishoudens met een inkomen onder die grens worden niet door de huurverhoging getroffen. Huishoudens met een inkomen daarboven wel. De gemiddelde huur stijgt hierdoor vanaf 2015 tot 2040 jaarlijks met 0,56%-punt extra. In 2015 leidt deze maatregel tot een lastenverzwaring van 0,1 mld euro bij de woningcorporaties.

Overig

- De assurantebelasting wordt verhoogd naar het algemene btw-niveau. Dit leidt tot een lastenverzwaring van 1,5 mld euro.
- De PvdA legaliseert softdrugs en voert een accijns op softdrugs in waardoor de lasten met 0,3 mld euro worden verzwaaard.
- Het verlaagd btw-tarief op sierteelt wordt afgeschaft (0,2 mld euro lastenverzwaring).

Financieringsverschuivingen

- De financieringsverschuivingen om de aansluiting tussen de mlo en de EMU-relevante lasten te kunnen maken, vallen uiteen in een aantal onderdelen.
- Financieringsverschuivingen in de zorg die worden veroorzaakt door pakketmaatregelen en aanpassingen in eigen betalingen. Deze worden nader toegelicht bij de intensiveringen en ombuigingen.
- De beperking van de zorgtoeslag is mlo-relevant maar niet EMU-relevant waardoor deze wordt gecorrigeerd.
- Intertemporele schuiven bestaan uit het aftoppen van de pensioenafrek in pijler twee en drie en aanpassingen van het Witteveen kader. Deze maatregelen leveren in 2015 meer op dan structureel.
- De oplegging van een aandeel verplicht duurzame energie leidt tot een lastenverzwaring voor huishoudens en bedrijven die niet relevant is voor het EMU-saldo.
- De premiedifferentiatie in de ww leidt tot hogere werkgeverslasten en lagere ww-premies hetgeen mlo-neutraal is. Voor het EMU-saldo zijn alleen de lagere ww premies relevant. De hogere werkgeverslasten worden daarom tegengeboekt.

Bijlage C: Het SP-programma

Deze bijlage geeft een gedetailleerd overzicht van de door de SP voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën en de microlastendruk. De bedragen in deze bijlage zijn ex ante en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (zie Economische Verkenning 2011-2015). De bedragen hebben betrekking op 2015 en luiden allemaal in prijzen 2010; dit geldt ook voor de beschrijving van belasting- en premietarieven.

C.1 Ombuigingen SP

De SP buigt 11,1 mld euro om op de collectieve uitgaven; hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel C.1 geeft een overzicht.

Sociale zekerheid

- De SP buigt op het gebied van re-integratie- en arbeidsmarktbeleid 0,5 mld euro om. Het grootste deel hiervan komt voor rekening van een korting op het re-integratiebudget voor gemeenten. Ook decentraliseert de SP de taken van het UWV naar gemeenten. Omdat de besparing vanwege deze laatste maatregel nog niet volledig in 2015 is gerealiseerd, loopt de totale besparing op tot 0,6 mld euro in 2020.
- De SP maakt de kinderbijslag inkomensafhankelijk waarbij 0,3 mld euro wordt bezuinigd.

Zorg

- Het verlagen van het norminkomen van specialisten en bestuurders in de zorg leidt tot een ombuiging van 0,6 mld euro op de uitgaven voor zorg.
- Op het gebied van de geneesmiddelen wordt het preferentiebeleid bij zorgverzekeraars geïntensiveerd door ook clusters van geneesmiddelen toe te laten waarvoor de werkzame stof niet altijd 100% identiek is. Nieuwe medicijnen worden centraal ingekocht door de overheid. De verwachte besparing bedraagt 0,4 mld euro.
- De SP stopt met de marktwerking in de zorg zoals geschetst in heroverwegingsrapport 11, variant a. Het systeem van diagnosebehandelcombinaties (dbc's) en vrije prijsvorming verdwijnt. Het huidige systeem van 'recht op verzekerde zorg' maakt plaats voor een voorzieningssysteem en de huidige zorgverzekeraars worden gebudgetteerde zorginkoopkantoren. Per saldo levert dat in 2015 een besparing op van 0,2 mld euro. Het structurele effect bedraagt 0,6 mld euro. De transitiekosten naar een dergelijk nieuw zorgstelsel zijn in deze berekening niet meegenomen.
- Er wordt een btw-compensatiefonds in de gehele zorg ingevoerd. Dat leidt tot een besparing van 0,2 mld euro.

Tabel C.1 Ombuigingen SP, 2015 (prijzen 2010, mld euro)		
Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	0,9	
w.v. beperking re-integratiebudgetten		0,5
inkomensafhankelijke kinderbijslag		0,3
overig		0,1
Zorg	1,7	
w.v. verlaging norminkomen medisch specialisten en bestuurders		0,6
uitbreiding preferentiebeleid		0,4
afschaffing dbc's/taakstellende korting ziekenhuizen		0,2
invoering btw compensatiefonds		0,2
verbetering doelmatigheid		0,4
Onderwijs	0,6	
w.v. lumpsum financiering en taakstellende korting		0,4
overig		0,2
Overdrachten aan bedrijven	0,1	
Openbaar bestuur	1,5	
w.v. Rijk		0,9
lokaal bestuur		0,6
Veiligheid	0,5	
w.v. meer elektronisch toezicht in plaats van detentie		0,3
decriminalisering softdrugs		0,2
overig		0,1
Defensie	2,4	
Bereikbaarheid	1,0	
w.v. minder wegen		0,6
geen kilometerheffing		0,3
overig		0,1
Milieu	1,2	
w.v. invoering landing- en take-off heffing (deel buitenland)		0,8
verkoop gronden domeinen		0,2
overig		0,2
Internationale samenwerking	1,0	
Overig	0,2	
w.v. inburgering		0,2
overig		0,0
Totaal ombuigingen gecorrigeerd	11,1	
Financieringsverschuivingen	6,9	
w.v. afschaffing zorgtoeslag		6,1
invoering verplicht quotum arbeidsgehandicapten		0,7
uitbreiding preferentiebeleid		0,1
Totaal ombuigingen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	18,0	

- De SP neemt een aantal maatregelen ter bevordering van de doelmatigheid en het tegengaan van aanbodgeïnduceerde vraag. Zo wordt er een stringenter pakketbeheer ingevoerd bij het toelaten van nieuwe behandelingen. Verder wordt de kwaliteit en transparantie in de zorg vergroot door middel van de oprichting van een landelijk kwaliteitsinstituut. Tevens wordt de wettelijke positie van de Raden van Bestuur ten opzichte van de medisch specialisten versterkt. Gezamenlijk leidt dat tot een besparing van 0,4 mld euro.

Onderwijs

- De SP kort in totaal 0,4 mld euro op de lumpsum financiering voor scholen. Dit wordt voornamelijk bereikt door een splitsing in de lumpsum financiering in een leraren- en een ondersteuningsdeel, met een taakstellende korting op dit laatste deel (0,3 mld euro).
- Andere ombuigingen op het terrein van onderwijs zijn het afschaffen van de fusieprikkels in het voortgezet onderwijs en het korten op diverse subsidies voor scholen. Dit betreft in totaal 0,2 mld euro.

Overdachten aan bedrijven

- De SP buigt 0,1 mld euro om op subsidies voor internationaal ondernemen, aftapkosten providers en ict-subsidies.

Openbaar bestuur

- De SP bezuinigt 1,6 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk en lokaal bestuur (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van 15%). Deze ombuigingen betreffen vooral de functie openbaar bestuur. Wat betreft de uitvoerende diensten van de Ministeries van Justitie en Binnenlandse zaken slaan deze ombuigingen echter neer bij de functie veiligheid (0,1 mld euro).
- Bij het openbaar bestuur Rijk wordt 0,9 mld euro bezuinigd door centrale aansturing van de ondersteuning van de ministeries, het samenvoegen van minimaal twee maal twee ministeries, minder ambassades, minder beleidsonderzoek, minder externe inhuur, het afschaffen van de zorgtoeslag en minder subsidies voor bedrijven.
- Bij het lokaal bestuur wil de SP 0,6 mld euro korten op het provinciefonds.

Veiligheid

- Hier betreffen de bezuinigingen van 0,5 mld euro – naast de ombuigingen bij de uitvoerende diensten van de Ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken – besparingen door softdrugs te decriminaliseren en door anders te straffen, bijvoorbeeld door detentie te vervangen door elektronisch toezicht.

Defensie

- De SP kiest voor variant g in heroverwegingsrapport 20 (2,0 mld euro). Dit betekent een beperkter takenpakket voor defensie waarbij geconcentreerd wordt op lucht en maritiem optreden en een beperktere bijdrage aan interventie- en stabilisatieoperaties. Verder legt de SP defensie een taakstellende korting op van 0,4 mld euro.

Bereikbaarheid

- De SP investeert in 2015 0,6 mld euro minder in wegen door het schrappen en versoberen¹ van een aantal projecten. Het structurele effect van deze maatregel is afgerond 0,0 mld euro.
- De SP stopt de invoering van de kilometerheffing, waarmee in 2015 0,3 mld euro wordt bespaard. Deze maatregel heeft structureel geen effect.
- Overige maatregelen betreffen het doorberekenen van geluidsanering aan spoorvervoerders en het afschaffen van het verplicht aanbesteden van bus en trein. Hierdoor wordt 0,1 mld euro omgebogen.

Milieu

- De SP voert een landing en take-off heffing in voor vliegtuigen. Het deel van deze heffing dat terecht komt bij het buitenland heeft een ombuiging van 0,8 mld euro tot gevolg.
- Grond van domeinen wordt verkocht (0,2 mld euro).
- Op het terrein van landbouw en natuur bespaart de SP verder 0,2 mld euro op basis van het heroverwegingsrapport 2. Hieronder vallen onder andere de ontstapeling van gebiedscategorieën binnen de Groene Hoofdstructuur en gebiedsgericht bodembeheer.
- De SP schrapt de bestaande sde-regeling. Dit betekent een ombuiging van 0,1 mld euro in 2015 en structureel 1,4 mld euro.
- Overige energie- en milieumaatregelen betreffen het afschaffen van subsidies voor CO₂ opslag en afvalverbranding en het schrappen van subsidies voor dubbel glas. Hiermee wordt in totaal 0,1 mld euro bespaard.

Internationale samenwerking

- De SP gaat zich inzetten om de huidige korting van 1 mld euro op de EU-afdrachten te continueren na 2013.

Overig

- Hieronder vallen onder andere hogere kartelboetes, besparingen op de inburgering, inkomensafhankelijke boetes en afschaffing van de koopsubsidies. Op deze post zijn ook de directe belastingeffecten geboekt van maatregelen die inkomens beïnvloeden (medisch specialisten en bestuurders in de zorg). Per saldo dalen de overige uitgaven hierdoor met 0,2 mld euro.

Financieringsverschuivingen

- Van de financieringsverschuiving wordt 6,2 mld euro veroorzaakt door het afschaffen van de zorgtoeslag. Deze besparing zet de SP in voor verlaging van de zvw premies. Het structurele effect hiervan is 9,5 mld euro.

¹ Bij het deel wat betrekking heeft op versobering treden geen bereikbaarheidseffecten op. Mogelijk zijn er effecten voor de leefomgeving. Die zijn echter niet gekwantificeerd.

- De SP introduceert voor middelgrote en grote bedrijven een verplicht quotum voor het in dienst hebben van arbeidsgehandicapten op straffe van een boete. De besparing op uitkeringlasten en de boete-inkomsten bedragen in totaal 0,7 mld euro en is een financieringsverschuiving.

C.2 Intensiveringen SP

De SP trekt 5,7 mld euro uit voor extra uitgaven; hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel C.2 geeft een overzicht van deze intensiveringen.

Sociale zekerheid

- De SP verhoogt het wettelijk minimumloon met 5%. Hierdoor nemen de uitgaven aan sociale zekerheid met 2,3 mld euro toe in 2015. Dit effect loopt af tot 1,8 mld euro in 2040.
- De SP schaft de Wet Investeren in Jongeren (wij) af en verhoogt het bijstandsbudget voor gemeenten om die reden met 0,1 mld euro.
- De SP verhoogt het kindgebonden budget met 0,1 mld euro.

Zorg

- De SP stelt 0,8 mld euro extra geld ter beschikking om meer zorg te kunnen verlenen en om de werkdruk in de verpleging en verzorging te verlichten.
- De SP neemt de verhoging van de eigen bijdragen awbz, de korting op wmo en het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning van het CPB niet over. De SP schaft het eigen risico in z'n geheel af. In totaal leidt dat tot een intensivering van 7,3 mld euro waarvan 6,5 mld euro is aan te merken als financieringsschuif van particuliere naar collectieve lasten als gevolg van lagere eigen betalingen. Het remgeldeffect wordt door het terugdraaien van de verhoogde eigen betalingen, de korting op de wmo en het afschaffen van het eigen risico kleiner hetgeen een intensivering van 0,8 mld euro betreft.

Onderwijs

- De SP verhoogt de lerarensalarissen. Dit kost 0,4 mld euro.
- De SP stelt 0,3 mld euro beschikbaar voor de bouw van kleine scholen
- De SP stelt 0,2 mld euro beschikbaar voor de aanpak van schooluitval door intensieve begeleiding.
- Daarnaast wil de SP de kwalificatieplicht oprekken tot 23 jaar, krijgen alle mbo'ers een gratis ov-jaarkaart en worden extra middelen ingezet voor het speciaal onderwijs en de aanvullende beurs in het hoger onderwijs. Aan universitair onderzoek geeft de SP meer geld uit via de eerste geldstroom. Deze maatregelen kosten in totaal 0,4 mld euro.

Openbaar bestuur

- Voor de uitvoeringskosten van de vermogenswinstbelasting en het beter monitoren van overhead wordt 0,1 mld euro uitgetrokken.

Veiligheid

- De SP verhoogt de uitgaven aan veiligheid voor extra agenten, recherche en rechtspraak met 0,3 mld euro.

Tabel C.2 Intensiveringen SP, 2015 (prijzen 2010, mld euro)		
Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	2,5	
w.v. verhoging uitkeringen		2,3
verhoging budget uitvoering bijstand		0,1
verhoging kindgebonden budget		0,1
Zorg	1,6	
w.v. betere arbeidsvoorwaarden en verlaging werkdruk		0,8
geen verhoging eigen bijdragen awbz, geen korting op wmo en geen eigen risico zvw		0,8
Onderwijs	1,3	
w.v. verhoging lerarensalarissen		0,4
kleinere scholen		0,3
tegengaan schooluitval		0,2
overig		0,4
Openbaar bestuur	0,1	
w.v. Rijk		0,1
overig		0,1
Veiligheid	0,3	
w.v. meer agenten		0,1
overig		0,2
Bereikbaarheid	0,6	
Internationale samenwerking	0,2	
Overig	- 0,8	
Totaal intensiveringen gecorrigeerd	5,7	
Financieringsverschuivingen	6,5	
Totaal intensiveringen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	12,2	

Bereikbaarheid

- De SP investeert in 2015 0,6 mld euro extra in het openbaar vervoer. Het structurele effect van deze maatregel is 0,1 mld euro.

Internationale samenwerking

- De SP verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking met 0,2 mld euro.
-

Overig

- De SP verhoogt de uitgaven aan cultuur met 0,2 mld euro. Bij de overige uitgaven is daarnaast nog het directe effect op de belasting- en premie-inkomsten van de verhoging van de uitkeringen en lerarensalarissen geboekt (1,0 mld euro).

Financieringsverschuivingen

- De post financieringsschuif zorg wordt onder andere verklaard door het feit dat de SP de verhoging van de eigen bijdrage in de awbz en wmo (1,0 mld euro) en het eigen risico in de zvw (3,4 mld euro) terugdraait. Daarnaast schaft de SP het eigen risico in z'n geheel af (2,1 mld euro). In totaal dalen de eigen betalingen daardoor met 6,5 mld euro ten opzichte van de Economische Verkenning 2011-2015.

C.3 Microlasten SP

Tabel C.3 geeft een overzicht van de fiscale maatregelen uit het SP-programma. Hieruit blijkt dat de SP de lasten met 3,8 mld euro verzwaaert. De lasten voor huishoudens worden verlicht met 0,3 mld euro, terwijl deze voor bedrijven met 4,2 mld euro worden verzwaaert.

Milieu

- De SP voert een landing en take-off heffing in voor vliegtuigen. Het deel van deze heffing dat terecht komt in Nederland heeft een lastenverzwaring van 0,8 mld euro tot gevolg.
- De SP verplicht bedrijven en gezinnen tot het gebruiken van een vast aandeel duurzame energie. De lasten worden hierdoor verzwaaert met 0,6 mld euro in 2015 en 2,9 mld euro vanaf 2020.
- Een heffing op de winning van olie en gas leidt tot een lastenverhoging voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- De SP verhoogt de energie-investeringsaftrek, waardoor de lasten met 0,5 mld euro dalen.
- Een ecotaks voor grootverbruikers van energie verhoogt de lasten voor bedrijven met 0,4 mld euro.
- Invoering van een belasting op het storten en verbanden van afval verhoogt de lasten met 0,4 mld euro.
- Invoering van een heffing op bestrijdingsmiddelen, delfstoffen en afvalexport verhoogt de lasten met 0,3 mld euro.
- De SP voert een heffing in op lozing van restwarmte, waardoor de lasten met 0,3 mld euro stijgen.
- De SP voert een heffing in op niet-duurzaam hout. Dit verzwaaert de lasten met 0,2 mld euro.
- De SP voert een groeneruimteheffing in. Deze levert in 2015 0,1 mld euro op en structureel 0,3 mld euro.

Tabel C.3 Microlasten SP, 2015 (mid euro, prijzen 2010)

Milieu	3,1	
w.v. landing- en take-off heffing		0,8
verplichting aandeel duurzame energie		0,6
heffing op winning koolwaterstoffen		0,5
energie investeringsaftrek		-0,5
geleidelijke invoering ecotaks grootverbruikers		0,4
invoering stort- en verbrandingsbelasting op afval		0,4
invoering heffing bestrijdingsmiddelen, delfstoffen, afvalexport		0,3
invoering heffing lozing van restwarmte		0,3
invoering heffing niet-duurzaam hout		0,2
invoering groeneruimteheffing		0,1
overige milieuheffingen		0,2
Inkomen en arbeid	-2,0	
w.v. zorg		-7,4
aanpassingen woningmarkt		1,4
afschaffing zorgtoeslag		6,1
verhoging arbeidskorting		-2,6
terugtaks		-1,5
verlaging tarief eerste schijf		-1,0
heffing awbz premie in alle schijven		0,8
invoering verplicht quotum arbeidsgehandicapten		0,7
aftopping van pensioen- en lijfrenteaftrek op 1,5 x modaal		0,7
invoering toptarief van 65% vanaf 150 000 euro		0,4
afschaffing doorwerkbonus		0,3
overige lastenmaatregelen op inkomen en arbeid		0,2
Vermogen en winst	2,8	
verlenging eerste tariefschijf vpb en intensiveren investeringsaftrek en kia		-2,8
verhoging tarief vennootschapsbelasting van 25,5% naar 30%		1,6
beperking renteaftrek in de vennootschapsbelasting		1,3
invoering bankenheffing		1,0
invoering vermogenswinstbelasting		0,9
invoering vermogensbelasting 0,7%		0,5
afschaffing rentebox		0,4
nominale bevrozing schijfgrenzen schenk- en erfbelasting		0,1
Overig	-0,1	
verlaging overdrachtsbelasting met 0,1% per jaar		-0,3
legaliseren softdrugs en accijns heffen		0,3
Totaal lastenmaatregelen (gecorrigeerd)	3,8	
w.v. huishoudens		-0,3
bedrijven		4,2
Financieringsverschuivingen	0,4	
financieringsschuiven zorg		6,5
afschaffing zorgtoeslag		-6,1
intertemporele schuiven		1,3
invoering verplicht quotum arbeidsgehandicapten		-0,7
verplichting aandeel duurzame energie		-0,6
Totaal EMU-relevante lasten	4,2	

Inkomen en arbeid

- De mlo-relevante lastenverlichting als gevolg van de zorg bedraagt 7,4 mld euro. De volledig afgeschafte zorgtoeslag (6,1 mld euro) wordt ingezet voor premieverlaging. De nominale premie wordt beperkt tot 400 euro, de rest van de premie wordt inkomensafhankelijk. De voor financieringsverschuivingen gecorrigeerde ombuigingen en intensiveringen in de zvw leiden tot 0,3 mld euro lagere zvw premies. Verder worden de verhoogde eigen betalingen awbz en korting wmo uit de Economische Verkenning 2011-2015 teruggedraaid wat tot een lastenverlichting leidt van 1 mld euro.
- Met ingang van 2011 beperkt de SP de mogelijkheden om de hypotheekrentelasten in mindering te brengen op het belastbaar inkomen. Dit doet zij op drie manieren. Ten eerste beperkt de SP de som waarover de hypotheekrente in mindering mag worden gebracht in 2011 tot 1 miljoen euro. Deze grens wordt vervolgens geleidelijk verder afgebouwd tot 500 000 euro in 2015 en 350 000 euro in 2021. Deze laatste grens wordt tot 2040 nominaal constant gelaten. Het CPB veronderstelt dat deze grens na 2040 meeloopt met de huizenprijsinflatie. Ten tweede beperkt de SP het maximale belastingtarief voor de hypotheekrenteaftrek in tien jaar van 52% naar 42%. Ten slotte gaat de SP voor de aftrekbaarheid van de hypotheekrente, fiscaal gezien, uit van annuïtaire aflossing in dertig jaar. Deze maatregel geldt echter alleen voor nieuwe gevallen. De grens waarboven het hoogste percentage aan eigenwoningforfait wordt berekend wordt door de SP niet geïndexeerd. Daarbij schaft de SP met ingang van 2011 de wet Hillen af. In totaal verzwaaert dit pakket maatregelen de lasten in 2015 met 1,4 mld euro. Het structurele bedrag is 11,4 mld euro. Dit bedrag is exclusief de verlaging van de overdrachtsbelasting (zie volgende pagina).
- De opbrengst van het afschaffen van de zorgtoeslag wordt aangewend om de zvw premies te verlagen.
- De SP verhoogt de arbeidskorting en maakt deze uitkeerbaar (terugtaks). Dit kost in totaal 4,1 mld euro.
- De SP verlaagt het belastingtarief in de eerste schijf van de loon- en inkomstenheffing, waardoor de lasten voor gezinnen met 1,0 mld euro dalen.
- De awbz-premie wordt geheven over alle schijven. De belastingtarieven worden zodanig aangepast dat het totale tarief in de eerste drie schijven niet verandert, en het tarief in de 4^e schijf met 3% stijgt. Dit betekent een lastenverzwaring van 0,8 mld euro.
- De SP voert een quotum in voor bedrijven voor het aannemen van arbeidsgehandicapten. Dit verzwaaert de lasten met 0,7 mld euro.
- De fiscale subsidiëring van de pensioenbesparingen in de tweede en derde pijler wordt beperkt tot inkomens tot 1,5 maal modaal. Dit betekent een lastenverzwaring van respectievelijk 0,6 mld euro en 0,1 mld euro. Het structurele effect is 0,3 mld euro.
- De SP voert een toptarief in van 65% over het inkomen boven 150 000 euro. Dit verzwaaert de lasten met 0,4 mld euro.
- De doorwerkbonus wordt afgeschaft. Dit verzwaaert de lasten met 0,3 mld euro.

- Onder de overige lastenmaatregelen op het terrein van inkomen en arbeid valt onder andere een verhoging van de werkgeversbijdrage kinderopvang (0,1 mld euro) en een aanscherping van de 30% regeling voor kenniswerkers (0,1 mld euro).

Vermogen en winst

- De SP verlaagt de lasten voor bedrijven met 2,8 mld euro door verlenging van de eerste schijf in de vpb en intensivering van de investeringsaftrek en kia.
- De SP verhoogt het vpb tarief van 25,5% naar 30% hetgeen een lastenverzwaring van 1,6 mld euro betekent.
- De SP beperkt de renteaftrek voor alle bedrijven in de vpb tot een maximum van 30% van de operationele winst hetgeen een lastenverzwaring voor bedrijven betekent van 1,3 mld euro.
- De SP introduceert een bankenheffing. De opbrengst van de bankenheffing wordt gedrukt doordat is uitgegaan van eenzijdige invoering. De opbrengst is ingeschat op 1 mld euro en is met de nodige onzekerheid omgeven.
- De SP vervangt de huidige vermogensrendementsheffing door een vermogenswinstbelasting. Deze vermogenswinstbelasting kent een heffingskorting van 200 euro en een tarief van 35% over het werkelijk genoten rendement op vermogen, inclusief niet gerealiseerde vermogenswinst. Doordat het tarief wat hoger is en de heffingskorting lager is de opbrengst, inclusief kapitaalvlucht, 0,9 mld euro hoger dan de huidige vermogensrendementsheffing.
- De SP voert een vermogensbelasting in van 0,7% met een vrijstelling van de eerste 500 000 euro aan vermogen. Dit leidt, inclusief kapitaalvlucht, tot een lastenverzwaring van 0,5 mld euro.
- De SP schaft de rentebox in de vpb af. Dit leidt tot een lastenverzwaring van 0,4 mld euro.
- Het nominaal bevrozen van de schijfgrenzen in de schenk- en erfbelasting leidt tot een lastenverzwaring van 0,1 euro mld in 2015 en 0,3 mld euro structureel.

Overig

- De overdrachtsbelasting wordt door de SP in 30 jaar gehalveerd. In 2015 dalen de lasten hierdoor met 0,3 mld euro. De structurele lastenverlichting is 2,0 mld euro.
- SP legaliseert softdrugs en voert een accijns op softdrugs in waardoor de lasten met 0,3 mld euro worden verzwaaard.

Financieringsverschuivingen

- De financieringsverschuivingen om de aansluiting tussen de mlo en de EMU-relevante lasten te kunnen maken valt uiteen in een aantal onderdelen:
- Binnen de zorg is sprake van een financieringsschuif van 6,5 mld euro als gevolg van lagere eigen betalingen. Deze komt overeen met de financieringsschuiven bij de ombuigingen en intensiveringen en is daar toegelicht.
- De beperking van de zorgtoeslag die is omgezet in lagere zvw premies is een financieringsschuif van 6,1 mld euro.

- Er is sprake van intertemporele schuiven als gevolg van het aftoppen van pensioen- en lijfrenteaf trek (derde pijler). Dit levert in 2015 meer op dan structureel het geval is. Deze intertemporele schuif loopt daarom niet mee in mlo, maar is wel EMU-relevant.
- Het opleggen van het quotum arbeidsongeschikten is wel een mlo-relevante lastenverzwaring maar levert geen EMU-saldo verbetering op.
- De verplichting tot het gebruik van duurzame energie is wel mlo-relevant maar levert geen EMU-saldo verbetering op.

Bijlage D: Het VVD-programma

Deze bijlage geeft een gedetailleerd overzicht van de door de VVD voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën en de microlastendruk. De bedragen in deze bijlage zijn ex ante en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (zie Economische Verkenning 2011-2015). De bedragen hebben betrekking op 2015 en luiden allemaal in prijzen 2010; dit geldt ook voor de beschrijving van belasting- en premietarieven.

D.1 Ombuigingen VVD

De VVD buigt 27,9 mld euro om op de collectieve uitgaven. Hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel D.1 geeft een overzicht.

Sociale zekerheid

- De VVD bezuinigt in totaal 3,8 mld euro op de zorgtoeslag. Dit komt overeen met ruim de helft van het totale budgettaire beslag in 2015. Door vier aanpassingen te doen wordt 3,1 mld euro bespaard. De VVD wil de doelgroep terugbrengen door het besluit van het kabinet in 2008 (uitbreiding doelgroep zorgtoeslag) terug te draaien. Daarnaast wil de VVD dat de doelgroep die autonoom ontstaat doordat de zorguitgaven harder stijgen dan de welvaart niet meer uitdijt door deze te bevriezen. Aansluitend hierop moet de zorgtoeslag worden gebaseerd op de daadwerkelijk betaalde premie in plaats van een fictieve nominale premie die niet gecorrigeerd wordt voor collectiviteitskorting. Ten slotte wil de VVD een vermogenstoets invoeren bij de zorgtoeslag net als bij de huurtoeslag. De uitgaven aan zorgtoeslag dalen voorts met 0,7 mld euro door ombuigingen in de zorguitgaven. De totale besparing op de zorgtoeslag loopt op tot 5,8 mld euro structureel.
- De VVD beperkt de duur van de ww-uitkering tot maximaal twaalf maanden. Rekening houdend met weglek via lagere belasting- en premie-inkomsten en hogere uitgaven aan inkomensafhankelijke regelingen, levert deze maatregel een besparing op van 1,1 mld euro in 2015 (1,3 mld euro structureel).
- De VVD schaft de huidige re-integratiebudgetten van gemeenten en UWV af. Na correctie voor uitverdieneffecten levert dit een besparing van 0,9 mld euro op. Ook wordt het UWV Werkbedrijf opgeheven, wat een bezuiniging van 0,2 mld euro oplevert.
- De aow-leeftijd wordt vanaf 2011 twaalf jaar lang met twee maanden per jaar verhoogd. In 2022 is de aow-leeftijd met twee jaar verhoogd en staat deze dus op 67. Het Witteveen kader wordt direct aangepast (zie lastenmaatregelen). Bij deze berekening is geen rekening gehouden met enige uitzonderingsbepaling. De besparing op de aow-uitgaven is in 2015 0,9 mld euro. Structureel is het effect van deze maatregel 4,6 mld euro (inclusief versobering Witteveen kader en werkgelegenheidseffecten).

Tabel D.1 Ombuigingen VVD, 2015 (prijzen 2010, mld euro)		
Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	11,0	
w.v. beperking zorgtoeslag		3,8
verlaging ww-duur naar 1 jaar		1,1
beperking re-integratiebudgetten en afschaffing bemiddelingstaak UWV		1,1
verhoging aow-leeftijd		0,9
afschaffing kindgebonden budget		0,9
koppeling uitkeringen aan inflatie		0,8
afschaffing overdraagbaarheid heffingskorting in bijstand		0,7
samenvoeging wajong/wsw/wwb (muv iva) en herkeuringen		0,5
subsidie kinderopvang max. 5 euro per uur		0,5
kinderbijslag: maximaal 2 kinderen en stoppen export		0,4
overig		0,4
Zorg	3,9	
w.v. schrappen functie begeleiding awbz		0,9
extramuralisering		0,7
schrappen gehandicaptenzorg bij IQ > 70		0,3
doelmatigheidswinst romp-awbz		0,3
overige maatregelen in awbz		0,6
doelmatigheid en marktwerking zvw		0,6
overige maatregelen in zvw		0,3
btw-compensatiefonds		0,2
Onderwijs	1,8	
w.v. plafonnering budget zorgleerlingen		0,6
sociaal leenstelsel		0,5
subsidietaakstelling OCW		0,3
terugdraaien gratis schoolboeken		0,3
overig		0,1
Overdrachten aan bedrijven	0,6	
Openbaar bestuur	3,5	
w.v. rijk		1,3
lokaal bestuur		1,8
overig		0,4
Veiligheid	0,2	
Defensie	0,1	
Bereikbaarheid	1,1	
Milieu	0,6	
Internationale samenwerking	3,9	
w.v. ontwikkelingssamenwerking		2,9
EU-aftichten		1,0
Overig	1,3	
w.v. afschaffing centra voor jeugd en gezin		0,4
terugdraaien intensiveringen Balkenende IV		0,4
overig		0,5
Totaal ombuigingen gecorrigeerd	27,9	
Financieringsverschuivingen	6,0	
w.v. zorgmaatregelen		4,4
huurtoeslag via woningfonds woningcorporaties		1,6
Totaal ombuigingen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	34,0	

•

- De VVD schaft het kindgebonden budget af en bezuinigt daarmee 0,9 mld euro.
- De VVD koppelt de uitkeringen (exclusief aow) vijf jaar lang aan de inflatie in plaats van de contractlonen. Dit betekent een besparing van 0,8 mld euro, waarbij rekening is gehouden met gedragseffecten en hogere toeslagen. Op lange termijn neemt de besparing af tot 0,3 mld euro.
- De VVD schrapt de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting in de bijstand in tien jaar, waardoor in 2015 0,7 mld euro wordt bespaard. Hierbij is rekening gehouden met de maatregelen die de VVD neemt op het terrein van de wijong en wsw. Structureel levert de maatregel 1,7 mld euro op.
- De VVD voegt de wijong (met uitzondering van volledig en duurzaam arbeidsongeschikten), wsw en wwv samen tot één regeling voor de onderkant van de arbeidsmarkt. Bestaande gevallen worden herkeurd, waardoor de bezuiniging in 2015 – gecorrigeerd voor lagere belastingopbrengsten en hogere toeslagen – 0,5 mld euro bedraagt. Dit bedrag loopt na 2015 op tot 1,1 mld euro structureel.
- De VVD verlaagt het maximum uurbedrag voor vergoeding binnen de kinderopvangtoeslag naar 5 euro. Hiermee wordt 0,4 mld euro bespaard.
- De kinderbijslag wordt gemaximeerd tot twee kinderen voor nieuwgeborenen. Daarnaast wordt de export van de kinderbijslag stopgezet. In totaal leveren deze maatregelen een besparing op van 0,4 mld euro in 2015.
- De maatregelen uit de enveloppe participatie, onderkant en armoede uit het Coalitieakkoord (0,3 mld euro) worden teruggedraaid. Het gaat hierbij onder andere om armoede/schuldhelpverlening en stimulering van maatschappelijke participatie (vrijwilligerswerk, maatschappelijke stages) en arbeidsparticipatie.
- De VVD hervormt het ontslagstelsel tot een civielrechtelijk repressief stelsel. Redelijkheid van ontslag kan indien nodig achteraf door de kantonrechter worden vastgesteld. De preventieve toets bij het CWI wordt geschrapt. Er wordt een besparing gerealiseerd van een kleine 0,1 mld euro door vermindering van het aantal kantonrechters en CWI-medewerkers.
- Overige maatregelen op het terrein van sociale zekerheid betreffen het afschaffen van de wwik, de herinvoering van de sollicitatieplicht voor moeders in de bijstand en het afschaffen van de langdurigheidstoeslag in de bijstand. Dit levert in totaal 0,1 mld euro op.

Zorg

- De VVD schrapt de functie begeleiding, waarbij 50% van de huidige kosten wordt gereserveerd voor het financieren van weglek naar andere regelingen, zoals de wmo. Dit levert een besparing op van 1,1 mld euro in 2015. Aangezien cliënten een deel daarvan particulier zullen gaan financieren, is 0,2 mld euro aan te merken als financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten. In 2020 bedraagt de totale besparing 1,4 mld euro.
- Minder complexe zorg wordt voor nieuwe cliënten niet langer intramuraal aangeboden. Dit geldt zowel voor de ggz als voor ouderenzorg. Hierdoor treedt een besparing op van 0,6 mld euro in 2015. Daarnaast is 0,1 mld euro aan te merken als financieringsschuif van particuliere

naar collectieve lasten waardoor de gecorrigeerde besparing op 0,7 mld euro uitkomt. De totale ombuiging in 2015 bedraagt hiermee 0,7 mld euro en vanaf 2020 1,2 mld euro.

- De VVD schrapt de gehandicaptenzorg voor cliënten met een IQ boven de 70, waarbij 50% van de huidige kosten wordt gereserveerd voor het financieren van weglek naar andere regelingen, zoals de wmo. Dit levert een besparing op van 0,4 mld euro in 2015. Aangezien cliënten een deel daarvan particulier zullen gaan financieren, is 0,1 mld euro aan te merken als financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten. In 2020 bedraagt de totale besparing 0,5 mld euro.
- Voor de meest complexe zorg blijft een romp-awbz bestaan (intramurale ggz en ghz). Deze romp-awbz wordt door een landelijke zbo als voorziening aangeboden, zodat het verzekerde recht op zorg vervalt en doelmatigheidswinst haalbaar wordt doordat zorg beter kan worden afgestemd op de mogelijkheden van de cliënt en doordat een sterkere inkoopprikkel ontstaat. De geraamde doelmatigheidswinst van 5% leidt tot een besparing van 0,3 mld euro.
- De VVD kiest ervoor de kosten van zorg en wonen te scheiden. Zorginstellingen zullen huur en servicekosten bij cliënten in rekening brengen. Omdat de VVD cliënten niet compenseert voor deze extra kosten, leidt dit tot een stijging van de eigen bijdrage van 1,3 mld euro, die is aan te merken als een financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten. Omdat zorginstellingen hun aanbod op termijn beter zullen aanpassen aan de woonwensen van de cliënt ontstaat een additionele besparing van 0,1 mld euro in 2015 en 0,3 mld euro in 2020. Daarnaast wordt 0,1 mld euro bespaard doordat de hogere eigen bijdrage een remmend effect heeft op het zorggebruik.
- De VVD schrapt de uitkering aan mantelzorgers. Dit levert 0,2 mld euro op.
- De VVD hevelt het grootste deel van de awbz over naar de ziektekostenverzekeraars. Het CPB kent hieraan geen doelmatigheidswinst toe, behalve voor de overheveling van revalidatie. Dit levert een besparing op van een kleine 0,1 mld euro.
- Er wordt een btw-compensatiefonds in de gehele zorg ingevoerd. Dat leidt tot een besparing van 0,2 mld euro.
- De VVD neemt een aantal maatregelen ter bevordering van de doelmatigheid en het tegengaan van aanbodgeïnduceerde vraag in de zvw. Zo wordt een stringenter pakketbeheer ingevoerd bij het toelaten van nieuwe behandelingen. Verder wordt de kwaliteit en transparantie in de zorg vergroot door middel van de oprichting van een landelijk kwaliteitsinstituut. Tevens wordt de wettelijke positie van de Raden van Bestuur ten opzichte van de medisch specialisten versterkt. Gezamenlijk leidt dat tot een besparing van 0,4 mld euro.
- De VVD wil de marktwerking in de zvw verder bevorderen zoals geschets in variant B van heroverwegingsrapport 11. Zo worden ex-post compensatiemechanismen van verzekeraars verder uitgebouwd waardoor ze meer risicodragend worden. Ook de tarieven van de dbc's worden verder geliberaliseerd, het B-segment in de ziekenhuiszorg wordt zo veel mogelijk uitgebreid en privaat kapitaal wordt toegestaan met medezeggenschap en winstuitkering. Per saldo levert dat in 2015 een besparing op van 0,2 mld euro. Het structurele effect bedraagt 0,7 mld euro.

- De VVD verkleint het basispakket in de zvw op basis van het ziektelastbeginsel, conform de pakketmaatregelen geschetst in heroverwegingsrapport 11. Zo behoren in de ziekenhuiszorg dbc's met een lage ziektelast niet langer tot het basispakket. Ook behoren hulpmiddelen behorende bij een lage ziektelast en delen van de paramedische- en ggz-zorg niet langer tot het basispakket. Verder worden maagzuurremmers, cholesterolverlagers, anticonceptiemiddelen, gebitsprotheses en mondzorg voor 18-21 jaar niet langer vergoed. Het daarbij behorende gedragseffect bedraagt 0,4 mld euro. Hierdoor treedt een besparing op van 2,3 mld euro. Aangezien verzekerden een deel daarvan particulier zullen gaan financieren, is 2,0 mld euro aan te merken als financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.
- Op het gebied van de geneesmiddelen wordt het preferentiebeleid bij zorgverzekeraars geïntensiveerd door ook clusters van geneesmiddelen toe te laten waarvoor de werkzame stof niet altijd 100% identiek is. De verwachte besparing bedraagt 0,2 mld euro.
- De VVD neemt de verhoging van de eigen bijdragen awbz en het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 niet over, maar kiest voor een eigen risico van 300 euro. Het terugdraaien staat bij de intensiveringen geboekt. Het verhogen van het eigen risico tot 300 euro leidt tot een ombuiging van 0,6 mld euro wat grotendeels het gevolg is van een financieringsschuif van 0,6 mld euro van collectieve naar particuliere lasten door hogere eigen betalingen.
- Het onder het eigen risico brengen van de huisartsenzorg leidt tot een ombuiging van 0,3 mld euro. Dit leidt wel tot hogere eigen betalingen zodat sprake is van een financieringsschuif van 0,2 mld euro van collectieve naar particuliere lasten.
- Het onder het eigen risico brengen van de huisartsenzorg leidt door een gedragseffect tot 0,1 mld euro lagere uitgaven aan de zvw.
- Doordat bovengenoemde zvw maatregelen elkaar deels overlappen komen bovenstaande ombuigingen in totaal 0,4 mld euro lager uit.

Onderwijs

- De VVD introduceert een sociaal leenstelsel in het hoger onderwijs. De besparing bedraagt 0,5 mld euro in 2015 en 1,0 mld euro structureel vanaf 2020.
- Het budget voor zorgleerlingen wordt geplafonneerd waardoor 0,6 mld euro wordt bespaard.
- De gratis schoolboeken worden teruggedraaid zonder herinvoering van de wto's. Hierdoor wordt 0,3 mld euro bespaard.
- De VVD legt OCW een subsidietaakstelling op van 0,3 mld euro.
- De fusieprikkels in het voortgezet onderwijs wordt afgeschaft (0,1 mld euro) en de maatschappelijke stage wordt niet verlengd (0,1 mld euro).

Overdrachten aan bedrijven

- De VVD schrapt de themagerichte innovatiesubsidies aan bedrijven (0,3 mld euro), de ondernemingsklimaatssubsidies (0,2 mld euro) en Agentschap NL wordt ingekrompen (0,1 mld euro).

Openbaar bestuur

- De VVD bezuinigt 3,5 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van 15%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan voor 0,1 mld euro neer bij ondersteunende diensten bij de functie defensie.
- Bij het rijk en zbo's bij het openbaar bestuur worden de uitgaven taakstellend met 1,7 mld euro beperkt. Hierbij wordt onder meer het aantal ministeries verminderd, beter gestuurd op de bedrijfsprocessen, gekort op de inhuur van externen en het aantal diplomatieke posten in het buitenland beperkt. Ook wordt de rechtspositie van ambtenaren genormaliseerd.
- Bij het lokaal bestuur wordt door de VVD 1,8 mld euro omgebogen door korting op het gemeente- en provinciefonds en verbetering van efficiency in de waterketen. Bij gemeenten en provincies wordt de efficiency verbeterd door minder en grotere gemeenten en provincies.

Veiligheid

- Bij de functie veiligheid betreffen de bezuinigingen besparingen bij de politie door het aantal politieregio's te verminderen en de korpsen onder te brengen in één concern Nederlandse politie (0,2 mld euro).

Defensie

- De apparaatkorting op het rijk slaat voor 0,1 mld euro neer bij ondersteunende diensten van defensie.

Bereikbaarheid

- De VVD kort 0,4 mld euro op de exploitatiebijdrage voor regionaal en lokaal openbaar vervoer via de brede doeluitkering.
- Door het hoofdrailnet en het openbaar vervoer in de die grote steden aan te besteden wordt 0,3 mld euro bespaard.
- Daarnaast valt 0,3 mld euro vrij, omdat de VVD de kilometerheffing niet invoert.
- De VVD legt Verkeer en Waterstaat een generieke subsidietaakstelling op van 0,1 mld euro.

Milieu

- Diverse milieusubsidies waaronder de sde worden stopgezet (0,2 mld euro in 2015 en 1,4 mld euro structureel). Verder schaft de VVD de overheidbijdrage voor het afvalfonds af (0,1 mld euro).
- De VVD neemt van heroverwegingsrapport 2 variant 1 een aantal onderdelen over: de efficiencymaatregelen bij de ontwikkeling van natuur, landschap en recreatie, bij het waterbeheer en bij de bodemsanering, het versoberingspakket en het uitfaseren van beheer buiten de ehs door staatsbosbeheer. De maatregelen leveren in 2015 een besparing op van 0,2 mld euro.

Internationale samenwerking

- De VVD verlaagt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking met 2,9 mld euro, wat neerkomt op bijna een halvering van het totale budget in 2015.
- De VVD gaat zich inzetten om de huidige korting van 1 mld euro op de EU-afdrachten te continueren na 2013.

Overig

- De VVD schaft de centra voor jeugd en gezin af, waardoor 0,4 mld euro wordt bezuinigd.
- De budgetten voor inburgering worden afgeschaft (0,4 mld euro).
- Verschillende intensiveringen van het vorige kabinet worden teruggedraaid (0,4 mld euro).
- Subsidies op het gebied van cultuur worden met 0,2 mld euro verminderd.
- Door één televisienet minder wordt 0,1 mld euro bezuinigd op de publieke omroep in 2015 (structureel 0,2 mld euro).
- De niet-belastingmiddelen van de overheid worden vergroot door extra verkoop van grond (0,1 mld euro) en een verbetering van de inning van geldboetes en door meer effectieve opsporing, bijvoorbeeld door elektronische nummerbordherkenning (0,1 mld euro).
- De ombuigingen op de uitkeringen en het schrappen van de overdraagbaarheid van de heffingskorting in de bijstand hebben een direct en negatief effect op de belasting- en premieopbrengsten. Dit effect van 0,5 mld euro is bij de ombuigingen op de overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De eigen betalingen in de zorg nemen als gevolg van de financieringsverschuivingen bij de ombuigingen met 4,4 mld euro toe. Dat is onder andere het gevolg van de pakketverkleining (2,0 mld euro), verhoging eigen risico naar 300 euro (0,6 mld euro), huisartsenzorg onder het eigen risico (0,2 mld euro), scheiden wonen en zorg (1,3 mld euro) en de bezuiniging op de wtcg-korting op de eigen betalingen in de awbz (0,3 mld euro). De overige financieringschuiven in de awbz vallen tegen elkaar weg.
- De plannen van de VVD voorzien op termijn in vrije marktwerking op de huurmarkt. Hiertoe geeft de VVD verhuurders meer ruimte om de huren te verhogen. Vanaf 2012 stijgen de huren jaarlijks met 3%-punt boven inflatie, ofwel 2%-punt meer dan in het basispad. De huren bereiken zo rond 2040 een marktconform niveau.
- De VVD hervormt de huurtoeslag door de inkomensgrens van de huurtoeslag te verlagen en de kwaliteitskorting te beperken. De VVD verhoogt de huurtoeslag om huurders met een laag inkomen te compenseren voor de hogere huur. Zo wordt de huurtoeslag meer op een nauwer gedefinieerde doelgroep huurders met een laag inkomen gericht en wordt de prikkel in de huidige huurtoeslag om luxe te wonen verminderd. Dit betekent dat de totale uitgaven aan de huurtoeslag tot 2015 licht verminderen (vanwege de ingevoerde beperkingen), maar daarna toenemen (vanwege de verhoging voor de beperktere doelgroep).

- De VVD hevelt de financiering van de huurtoeslag geleidelijk over naar de woningcorporaties. In 2015 financieren de woningcorporaties de huurtoeslag ten bedrage van 1,6 mld euro. In 2040 is de huurtoeslag volledig overgeheveld.
- In 2040 worden de woningcorporaties gesplitst in een vermogensbeheerstichting en een vennootschap voor de exploitatie van huurwoningen, en is de vrije marktwerking op de huurmarkt gerealiseerd. De huurtoeslag wordt vanaf dat moment gefinancierd door de vermogensbeheerstichting uit het rendement op het beheerde vermogen.

D.2 Intensiveringen VVD

De VVD trekt 4,2 mld euro uit voor extra uitgaven. Hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel D.2 geeft een overzicht van deze intensiveringen.

Tabel D.2 Intensiveringen VVD, 2015 (prijzen 2010, mld euro)		
Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	0,3	
Zorg	0,6	
Onderwijs	2,5	
w.v. hogere salarissen en kwaliteitsimpuls in hoger onderwijs		1,0
prestatiebeloning		0,3
grotere verschillen tussen start- en eindsalarissen		0,3
voor- en vroegschoolse educatie		0,3
overig		0,6
Overdrachten aan bedrijven	0,1	
Veiligheid	0,3	
Defensie	0,1	
Bereikbaarheid	0,5	
w.v. wegeaanleg		0,3
openbaar vervoer		0,2
Milieu	0,2	
Overig	- 0,4	
Totaal intensiveringen gecorrigeerd	4,2	
Financieringsverschuivingen: eigen betalingen zorg	4,4	
Totaal intensiveringen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	8,6	

Sociale zekerheid

- De VVD stelt 0,3 mld euro beschikbaar voor ondersteuning van de bijstandsgerechtigden.
- De ww-uitkering wordt in de eerste drie maanden verhoogd naar 80%, het budgettaire beslag is een kleine 0,1 mld euro.

Zorg

- De VVD neemt de verhoging van de eigen bijdragen awbz en het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 van niet over maar, kiest voor een eigen risico van 300 euro. Het verhogen van het eigen risico tot 300 euro is bij de

ombuigingen geboekt. Het terugdraaien leidt tot een intensivering van 5,0 mld euro waarvan 4,4 mld euro is aan te merken als financieringsschuif van particuliere naar collectieve lasten als gevolg van lagere eigen betalingen. Het remgeldeffect wordt door het terugdraaien kleiner hetgeen een intensivering van 0,6 mld euro betreft.

Onderwijs

- Voor hogere salarissen en een kwaliteitsimpuls in het hoger onderwijs wordt 1,0 mld euro extra uitgetrokken.
- De VVD zet in op prestatiebeloning in het onderwijs (0,3 mld euro) en grotere verschillen tussen start- en eindsalarissen voor leraren en schoolleiders (0,3 mld euro).
- De VVD stelt extra middelen voor voor- en vroegschoolse educatie beschikbaar (0,3 mld euro).
- Verder zet de VVD onder andere in op scholing van leraren en de aanpak van voortijdig schoolverlaten door middel van intensieve begeleidingsprogramma's.

Overdrachten aan bedrijven

- Het budget voor Innovatie Prestatie Contracten wordt vergroot met een kleine 0,1 mld euro met toegang voor zowel mkb en grootbedrijf.
- De VVD intensificeert een kleine 0,1 mld euro in om een impuls te geven aan de overheid als launching customer op het gebied van energiebesparing in de bebouwde omgeving.

Veiligheid

- De VVD vergroot het aantal agenten op straat met 3500 (0,3 mld euro).

Defensie

- De VVD intensificeert 0,1 mld euro op defensie.

Bereikbaarheid

- Voor wegeaanleg wordt 0,3 mld euro uitgetrokken en voor extra investeringen in het openbaar vervoer, met name op de hoofdverbindingen, 0,2 mld euro.

Milieu

- De VVD zet 0,2 mld euro in voor energiebesparing in de eigen woning.

Overig

- De VVD geeft 0,2 mld euro extra uit aan sportvoorzieningen.
- De intensiveringen door verhoging van de lerarsalarissen zorgen voor extra belasting- en premieopbrengsten. Dit effect van 0,6 mld euro is bij de intensiveringen op de overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De eigen betalingen in de zorg nemen als gevolg van de financieringsschuiven bij de intensiveringen met 4,4 mld euro af. De VVD draait de verhoging van de eigen bijdrage in de awbz (0,8 mld euro) en het eigen risico in de zvw (3,4 mld euro) terug. Daarnaast nemen de eigen bijdragen in de awbz met 0,2 mld euro af door de verhoging van de wtcg-kortingen.

D.3 Microlasten VVD

Tabel D.3 geeft een overzicht van de fiscale maatregelen uit het VVD-programma. Hieruit blijkt dat de VVD de lasten met 5,1 mld euro verlicht. Dit is het saldo van een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro en een lastenverlichting voor gezinnen van 5,2 mld euro.

Milieu

- De VVD schaft de verpakkingenbelasting af. Dit leidt tot 0,3 mld euro lagere lasten.

Inkomen en arbeid

- De microlasten als gevolg van de zorg stijgen met 0,3 mld euro. Deze post bestaat uit doorwerking van verlaging van bruto uitgaven van de curatieve zorg en financieringsverschuivingen in de awbz. De voor financieringsverschuivingen gecorrigeerde ombuigingen en intensiveringen in de zvw leiden tot 0,5 mld euro lagere zvw-premies. Bij de awbz komen de eigen betalingen hoger uit als gevolg van het terugdraaien van de verhoogde eigen betalingen uit de Economische Verkenning 2011-2015, introductie scheiden wonen en zorg en diverse andere maatregelen, hetgeen leidt tot een lastenverzwaring van 0,7 mld euro.
- Alle tarieven in de inkomstenbelasting gaan omlaag met 1%-punt. Dit leidt tot een lastenverlichting voor huishoudens van in totaal 3,5 mld euro.
- De VVD verhoogt de arbeidskorting met 400 euro waardoor de lasten met 2,5 mld euro worden verlicht.
- De aow-leeftijd wordt vanaf 2011 twaalf jaar lang met twee maanden per jaar verhoogd. In 2022 is de aow-leeftijd met twee jaar verhoogd en staat deze dus op 67. Het Witteveenkader wordt direct aangepast. Het effect op de microlasten hiervan bedraagt 0,7 mld euro in 2015.
- Het inkomensafhankelijke deel van de arbeidskorting wordt afgeschaft. Dit verzwaaert de lasten met 0,5 mld euro.
- Sinds 2009 wordt de mogelijkheid om de algemene heffingskorting via de partner te verzilveren in vijftien jaar afgebouwd. De VVD versnelt deze maatregel door in 2011 deze mogelijkheid in één keer af te bouwen. De uitzondering voor niet-werkende partners geboren voor 1972 blijft bestaan, maar de uitzondering voor niet-werkende partners met kinderen in de leeftijd van 0 tot en met 5 jaar vervalt. Deze maatregel verzwaaert de lasten met 0,5 mld euro in 2015 en structureel 0,3 mld euro.
- De doorwerking van de inkomensafhankelijke bijdrage in de zvw in de zorg op de belasting- en premie-inkomsten leidt tot een lastenverlichting van 0,4 mld euro.

Tabel D.3 Microlasten VVD, 2015 (mld euro, prijzen 2010)		
Milieu	- 0,3	
w.v. afschaffing verpakkingenbelasting		- 0,3
Inkomen en arbeid	- 3,6	
w.v. zorg		0,3
lagere tarieven inkomstenbelasting (-1% punt)		- 3,5
arbeidskorting verhogen (+ 400 euro)		- 2,5
directe versoering Witteveen kader		0,7
afschaffen inkomensafhankelijke arbeidskorting (eitc)		0,5
overdraagbaarheid ahk niet-werkende partners helemaal afbouwen		0,5
grondslageffect inkomensafhankelijke bijdrage zvw		- 0,4
afschaffen doorwerkbonus		0,3
afschaffen aftrek levensonderhoud kinderen boven 18 jaar		0,2
afschaffen aftrek scholinguitgaven		0,2
overig		0,2
Vermogen en winst	0,5	
w.v. huurtoeslag via woningfonds gevoed door woningcorporaties		1,6
beperken renteaftrek tot maximaal 4%		1,0
lagere tarieven vennootschapsbelasting (-2%-punt)		- 1,0
schenk- en erfbelasting halveren		- 0,9
beperken verliesverrekening buitenlandse filialen		0,2
verhoging budget wbo		- 0,2
korting voor startende ondernemers		- 0,1
tante Agaath-regeling verruimen		- 0,1
Overig	- 1,7	
w.v. halvering overdrachtsbelasting woningen		- 1,4
laag btw-tarief onderhoud en verbouw woning		- 0,3
Totaal lastenmaatregelen (gecorrigeerd)	- 5,1	
w.v. huishoudens		- 5,2
bedrijven		0,2
Financieringsverschuivingen	- 0,2	
w.v. financieringsverschuivingen zorg		0,0
intertemporele verschuivingen		1,4
huurtoeslag via woningfonds gevoed door woningcorporaties		- 1,6
Beleidsaffect EMU-relevante lasten	- 5,3	

- De doorwerkbonus wordt afgeschaft waardoor de lasten 0,3 mld euro toenemen.
- De aftrek levensonderhoud van kinderen boven 18 jaar en de scholingsaftrek worden afgeschaft. Dit leidt voor beide maatregelen tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro.
- De post overig omvat de afschaffing van de ouderschapsverlofkorting (0,1 mld euro) en de afschaffing van de levensloopregeling voor personen geboren na 1955 (0,2 mld euro).
- Verder draait de VVD de verhoging van het eigenwoningforfait voor huizen met een woza-waarde boven de een miljoen euro terug. Het budgettair beslag hiervan is zeer gering.
- De geplande invoering van de houdbaarheidsbijdrage in 2011 gaat bij de VVD niet door. De houdbaarheidsbijdrage is een langzame fiscalisering van de aow-premie door het beperkt

indexeren van de tweede belastingschijf voor personen geboren na 1945. De lastenverlichting is verwaarloosbaar in 2015, maar loopt op tot 0,7 mld euro structureel.

Vermogen en winst

- Het betalen van huurtoeslag door woningcorporaties (zie omschrijving bij ombuigingen) betreft een financieringsverschuiving van 1,6 mld euro. De lastenverzwaring heeft geen gevolgen voor het EMU-saldo.
- De VVD beperkt de renteaftrek door feitelijk het aftrekbare rentepercentage te beperken tot 4%, hierdoor worden de lasten met 1,0 mld euro verzwaaard.
- De VVD verlaagt alle vpb-tarieven met 2%-punt hetgeen de lasten voor bedrijven met 1,0 mld euro verlicht.
- De VVD halveert de schenk- en erfbelasting vanaf 2011, om deze vanaf 2016 geheel af te schaffen. Dit verlicht de lasten met 0,9 mld euro in 2015 (1,8 mld euro structureel).
- De VVD beperkt de mogelijkheid tot verliesverrekening voor buitenlandse filialen en verzwaaert hiermee de lasten met 0,2 mld euro. Deze maatregel levert door samenloop met de renteaftrek maatregel 0,1 mld euro minder op.
- De lasten voor bedrijven worden verlicht door verhoging van de wbo met 0,2 mld euro.
- De VVD geeft startende ondernemers een belastingkorting. Voor deze lastenverlichting is taakstellend 0,1 mld euro beschikbaar.
- Uitbreiding van de tante Agaath-regeling verlicht de lasten met 0,1 mld euro.

Overig

- De VVD halveert per 2011 de overdrachtsbelasting voor woningen. Dit leidt tot een lastenverlichting van 1,4 mld euro in 2015. Per 2016 wordt de overdrachtsbelasting voor woningen geheel afgeschaft waardoor de lasten vanaf dan met 2,9 mld euro worden verlicht.
- Invoering van het lage btw-tarief voor onderhoud en verbouwing van woningen verlicht de lasten met 0,3 mld euro.

Financieringsverschuivingen

- De financieringsverschuivingen om de aansluiting tussen de microlasten en de EMU-saldorelevante lasten te kunnen maken valt uiteen in een aantal onderdelen.
- Binnen de zorg is sprake van een per saldo minimale financieringsschuif.
- De intertemporele schuif door de directe versoering van het Witteveen kader leidt tot een additionele verbetering van het EMU-saldo van 1,3 mld euro in 2015 die niet mlo-relevant is.
- De intertemporele schuif door de afschaffing van de levensloopregeling leidt tot een additionele verbetering van het EMU-saldo van 0,1 mld euro in 2015 die niet mlo-relevant is.
- Het afschaffen van de levensloopregeling en de directe versoering van het Witteveen kader leveren in 2015 meer op dan structureel het geval is.
- Het betalen van huurtoeslag door woningcorporaties betreft een financieringsverschuiving van 1,6 mld euro. De lastenverzwaring heeft geen gevolgen voor het EMU-saldo.

Bijlage E: Het PVV-programma

Deze bijlage geeft een gedetailleerd overzicht van de door de PVV voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën en de microlastendruk. De bedragen in deze bijlage zijn ex ante en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (zie Economische Verkenning 2011-2015). De bedragen hebben betrekking op 2015 en luiden allemaal in prijzen 2010; dit geldt ook voor de beschrijving van belasting- en premietarieven.

E.1 Ombuigingen PVV

De PVV buigt 14,9 mld euro om op de collectieve uitgaven; hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel E.1 geeft een overzicht.

Sociale zekerheid

- De PVV schaft alle re-integratiebudgetten af, de langdurigheidstoelage in de bijstand wordt afgeschaft en bij uitkeringsfraude wordt de uitkering langer en meer gekort dan nu het geval is. Tezamen leveren deze maatregelen een besparing op van 1,2 mld euro.
- Bepierking van de uitkeringen van het kindgebonden budget en de kinderbijslag tot maximaal twee kinderen leidt tot een ombuiging van 0,4 mld euro.
- Lagere zvw-premies leiden tot lagere zorgtoelage: ombuiging 0,2 mld euro.
- De PVV laat mensen die enige tijd in het buitenland hebben gewoond een extra premie betalen om hun aow-gat op te vullen. Hierdoor wordt op lange termijn 0,1 mld euro bespaard op bijstandsuitkeringen. De extra aow-uitkeringen als gevolg van deze maatregel bedragen structureel 0,2 mld euro, waardoor de netto intensivering 0,1 mld euro bedraagt. In 2015 is het effect nog vrijwel nihil.
- Het stoppen van de export van uitkeringen (exclusief aow), kinderbijslag en kindgebonden budget betekent een bezuiniging van 0,1 mld euro.

Zorg

- Het verlagen van het norminkomen van specialisten en bestuurders in de zorg leidt tot een ombuiging van 0,6 mld euro op de zorguitgaven.
- De PVV verkleint het pakket van de ggz en versterkt de prikkels voor de cliënt door de invoering van aanvullende eigen bijdragen in de ggz. Daarnaast worden maatregelen genomen om de doelmatigheid van die zorg te verbeteren. Dit levert een besparing op van 0,6 mld euro. Aangezien cliënten een deel daarvan particulier zullen gaan financieren, is 0,3 mld euro aan te merken als financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.

Tabel E.1 Ombuigingen PVV, 2015 (prijzen 2010, mld euro)		
Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	1,9	
w.v. afschaffen re-integratie budgetten, minder uitkering bij uitkeringsfraude stoppen		1,2
kinderbijslag en kindgebonden budget voor max. twee kinderen		0,4
lagere zorgtoeslag		0,2
overig		0,1
Zorg	1,1	
w.v. verlaging norminkomen medisch specialisten en topbestuurders		0,6
versoering ggz		0,3
invoering btw-compensatiefonds voor de zorg		0,2
Overdrachten aan bedrijven	0,6	
Onderwijs	0,3	
Openbaar bestuur	3,3	
w.v. rijk		1,2
lokaal bestuur		1,8
overig		0,3
Veiligheid	0,3	
w.v. afschaffen tbs, stoppen hulp rechtsbijstand		0,3
Defensie	1,1	
w.v. geen aanschaf jsf		0,5
beperking internationale interventies		0,4
overig		0,2
Bereikbaarheid	0,4	
w.v. geen kilometerheffing		0,3
overig		0,1
Milieu	0,9	
w.v. energie/milieu		0,3
landbouw/natuur		0,6
Internationale samenwerking	3,9	
w.v. ontwikkelingssamenwerking: humanitaire hulpverlening		2,9
EU-afdrachten		1,0
Overig	1,1	
w.v. cultuuruitgaven OCW		0,4
kosten van inburgering door immigranten betaald		0,4
bezuiniging krachtwijken		0,2
publieke omroep met één reclamevrije publieke zender		0,2
overig: o.a. bezuiniging op gezond leven campagnes en belastingderving salarissen		0
Totaal ombuigingen gecorrigeerd	14,9	
Financieringsverschuivingen zorg	0,3	
Totaal ombuigingen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	15,2	

- Er wordt een btw-compensatiefonds in de gehele zorg ingevoerd. Dat leidt tot een besparing van 0,2 mld euro.
- De PVV bezuinigt 0,1 mld euro op de subsidies van campagnes voor gezond bewegen en leven.

Overdrachten aan bedrijven

- De PVV volgt heroverwegingsrapport 8: generieke variant en vermindert themagerichte innovatiesubsidies en bijdrage aan Grote Technologische Instituten met 0,3 mld euro. Het deel van de heroverweging betreffende de wbo is als lastenmaatregel meegenomen.
- De PVV bezuinigt 0,2 mld euro op overige EZ-subsidies.

Onderwijs

- De PVV schaft gratis schoolboeken af en gebruikt een deel van de vrijgekomen middelen voor een boekenfonds voor de lagere inkomens, per saldo levert dit een besparing van 0,2 mld euro op.
- De PVV bezuinigt 0,1 mld euro op subsidies aan onderwijs.

Openbaar bestuur

- De PVV bezuinigt 3,5 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij Rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van 15%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ook ten dele (0,2 mld euro) neer bij de functies defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat).
- Bij het rijk en zbo's bij het openbaar bestuur worden in lijn met heroverwegingsrapport 19, variant 1 activiteiten met gelijksoortige werkprocessen en doelgroepen gebundeld (bijvoorbeeld uitkeringen aan burgers, verstrekken van subsidies of de incassodiensten) en wordt ondersteuning meer centraal en minder departementaal aangestuurd (1,5 mld euro).
- Bij het lokaal bestuur (1,8 mld euro) wordt gekort op de uitkering aan het gemeente- en provinciefonds en wordt de efficiency van de waterketen verbeterd.

Veiligheid

- Bij de functie veiligheid betreffen de bezuinigingen van 0,3 mld euro vermindering van de rechtsbijstand, afschaffen tbs en extramurale re-integratie.

Defensie

- De PVV kiest voor het beperken van internationale interventies, de reducties bij defensie zijn gebaseerd op heroverwegingsrapport 20, variant f maar beperkter in omvang (0,4 mld euro in plaats van 1,5 mld euro van deze variant).
- Verdere ombuigingen op defensie zijn het stopzetten van de jsf (0,5 mld euro in 2015; geen structurele besparing) en kortingen op het ambtenarenapparaat (0,1 mld euro) en op crisisbeheersingsoperaties (0,1 mld euro).

Bereikbaarheid

- Het niet invoeren van de post anders betalen voor mobiliteit (abvm) levert een besparing van 0,3 mld euro op in 2015 en 0,0 mld euro vanaf 2020.

Milieu

- De PVV buigt 0,1 mld euro om op duurzame energiesubsidies (sde) in 2015. Structureel wordt 1,4 mld euro omgebogen.
- De PVV bezuinigt 0,2 mld euro op afschaffing van de subsidie aan onderzoek aan Technologisch Instituut 'Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO).
- De ombuiging op natuur en milieu conform heroverwegingsrapport 2, variant 1 bedraagt 0,4 mld euro, waaronder 0,1 mld euro op de bijdrage aan het afvalfonds en 0,1 mld euro op de ecologische hoofdstructuur (ehs).
- De PVV bezuinigt 0,1 mld euro op de ehs bovenop de ombuiging in de heroverweging.
- Op diverse artikelen met betrekking tot klimaat en leefomgeving op de VROM begroting (art 1,2,3,4,7 en 10) wordt 0,1 mld euro omgebogen.

Internationale samenwerking

- De PVV verlaagt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking met 2,9 mld euro in 2015. Structureel wordt 4 mld euro omgebogen.
- De PVV gaat zich inzetten om de huidige korting van 1 mld euro op de EU-afrachten te continueren na 2013.

Overig

- De PVV bezuinigt 0,4 mld euro op cultuur (artikel 14 van OCW) het betreft onder meer ombuigingen op cultuurfondsen en cultuursubsidies.
- De kosten van inburgering moeten door immigranten zelf worden betaald (0,4 mld euro).
- Op de krachtwijken wordt bezuinigd (0,2 mld euro).
- De PVV reduceert het aantal publieke zenders tot één reclame vrije zender (0,2 mld euro).
- Diverse subsidies van het Ministerie van VWS, zoals die voor gezond leven en bewegen, worden geschrapt (0,1 mld euro).
- De ombuigingen van de PVV op de topinkomens van medische specialisten en bestuurders in de zorg hebben een direct en negatief effect op de belasting- en premieopbrengsten. Dit effect van 0,3 mld euro lagere belasting- en premieopbrengsten is bij de ombuigingen op de functie overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De post financieringsverschuivingen wordt verklaard door het introduceren van meer eigen betalingen in de ggz (3 mld euro). Daardoor stijgen de eigen betalingen met 0,3 mld euro.

E.2 Intensiveringen PVV

De PVV trekt 2,4 mld euro uit voor extra uitgaven; hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel E.2 geeft een overzicht van deze intensiveringen.

Tabel E.2 Intensiveringen PVV, 2015 (prijzen 2010, mld euro)		
Naar beleidsmatig cluster		
Zorg	1,3	
w.v. extra banen in verpleging en verzorging		0,5
gedragseffect door terugdraaien eigen risico		0,5
extra salaris verzorgenden in verpleeg- en verzorgingstehuizen		0,3
Veiligheid	0,9	
w.v. 10 000 extra agenten		0,9
Bereikbaarheid	0,4	
w.v. meer wegen		0,4
Overig	- 0,1	
Totaal intensiveringen gecorrigeerd	2,4	
Financieringsverschuivingen: afschaffen eigen risico in zww	3,4	
Totaal intensiveringen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	5,8	

Zorg

- De PVV stelt 0,5 mld euro beschikbaar voor 10 000 extra banen in de verzorging en verpleging.
- De PVV neemt de technisch veronderstelde verhoging van het eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 van het CPB niet over. Het remgeldeffect wordt hierdoor kleiner, hetgeen een intensivering van 0,5 mld euro betreft. Het terugdraaien leidt tot een intensivering van 3,9 mld euro waarvan 3,4 mld euro is aan te merken als financieringsschuif van particuliere naar collectieve lasten als gevolg van lagere eigen betalingen.
- De PVV maakt 0,3 mld euro vrij voor een extra salarisverhoging van verzorgenden in verpleeg- en verzorgingstehuizen.

Veiligheid

- De PVV vergroot het aantal agenten op straat met 10 000 (0,9 mld euro).

Bereikbaarheid

- De PVV trekt 0,4 mld euro uit voor aanleg van extra wegen.

Overig

- De intensiveringen door extra salaris voor verzorgenden in verpleeg- en verzorgingstehuizen zorgen voor extra belasting- en premieopbrengsten (0,1 mld euro). Dit is bij de intensiveringen op de overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De post financieringsverschuivingen wordt volledig verklaard door het feit dat de PVV de verhoging van het eigen risico in de zvw (3,4 mld euro) terugdraait. Daardoor dalen de eigen betalingen met 3,4 mld euro ten opzichte van de Economische Verkenning 2011-2015. De collectief gefinancierde uitgaven en lasten nemen met dezelfde omvang toe.

E.3 Microlasten PVV

Tabel E.3 geeft een overzicht van de fiscale maatregelen uit het PVV-programma. Hieruit blijkt dat de PVV de lasten met 3,3 mld euro verzwaart. De lasten stijgen met 2,1 mld euro voor bedrijven en met 1,2 mld euro voor huishoudens.

Milieu

- De PVV schaft de energie-investeringsaftrek (eia), milieu-investeringsaftrek (mia) en vamil af. De lasten worden hierdoor verzwaart met 0,3 mld euro.
- Afschaffen van de verlaagde accijns voor rode diesel betekent een lastenverzwaring van 0,2 mld euro.
- Door afschaffen van de mrb-vrijstelling oldtimers, de mrb-vrijstelling op zuinige auto's en de verlaging fiscale bijtelling zuinige auto's worden de lasten met 0,3 mld euro verzwaart.

Inkomen en arbeid

- De microlasten als gevolg van de zorg dalen met 0,3 mld euro. Deze post bestaat uit doorwerking van verlaging van bruto uitgaven aan de curatieve zorg. De voor financieringsverschuivingen gecorrigeerde ombuigingen en intensiveringen in de zvw leiden tot 0,3 mld euro lagere zvw-premies.
- Sinds 2009 wordt de mogelijkheid om de algemene heffingskorting via de partner te verzilveren in vijftien jaar afgebouwd. De PVV versnelt deze maatregel door in 2011 deze mogelijkheid in een keer af te bouwen. De uitzonderingen voor niet-werkende partners met kinderen in de leeftijd van 0 tot en met 5 jaar en voor niet-werkende partners geboren voor 1972 vervallen. De lasten worden met 1,8 mld euro verzwaart in 2015; structureel bedraagt de lastenverzwaring 0,3 mld euro.
- Het belastingtarief in de tweede schijf wordt met 2%-punt verlaagd (lastenverlichting 1,7 mld euro).
- De 30% regeling voor kenniswerkers wordt afgeschaft, hierdoor stijgen de lasten met 0,4 mld euro.
- Door afschaffing van enkele heffingskortingen en vrijstellingen voor o.a. groen beleggen en durfkapitaal worden de lasten met 0,3 mld euro verzwaart.
- De lastenstijging als gevolg van extra aow-premieheffing bij onvolledige aow bedraagt 0,1 mld euro.
- Afschaffen van de ouderschapsverlofkorting verzwaart de lasten met 0,1 mld euro.

- De doorwerking van de inkomensafhankelijke bijdrage (iab) in de zvw in de zorg op de belasting- en premie-inkomsten leidt tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro.

Tabel E.3 Microlasten PVV, 2015 (mld euro, prijzen 2010)		
Milieu	0,8	
w.v. afschaffing eia/mia/vamil		0,3
afschaffing accijnskorting rode diesel		0,2
mr-b-vrijstelling oldtimers afschaffen		0,1
verlaging fiscale bijtelling en mr-b-vrijstelling zuinige auto's afschaffen		0,1
Inkomen en arbeid	0,6	
w.v. zorg		- 0,3
overdraagbaarheid ahk niet-werkende partners helemaal afbouwen		1,8
tarief tweede schijf verlagen met 2%punt		- 1,7
afschaffing 30%-regeling		0,4
afschaffing diverse fiscale vrijstellingen beleggen		0,3
extra premie bij onvolledige aow		0,1
afschaffing ouderschapsverlofkorting		0,1
grondslageffect iab		- 0,1
Vermogen en winst	1,9	
w.v. invoering bankenheffing		1,0
invoering corporatieheffing		0,5
terugdraaien innovatiebox		0,3
overig		0,1
Totaal lastenmaatregelen (gecorrigeerd)	3,3	
w.v. huishoudens	1,2	
bedrijven	2,1	
Financieringsverschuivingen	3,1	
w.v. financieringsverschuivingen zorg		3,1
Totaal EMU-relevante lasten	6,4	

Vermogen en winst

- De PVV introduceert een bankenheffing. De opbrengst van de bankenheffing wordt gedrukt doordat is uitgegaan van eenzijdige invoering. De opbrengst is ingeschat op 1 mld euro en is met de nodige onzekerheid omgeven.
- De PVV voert een heffing in op woningcorporaties. Deze heffing wordt vanaf 2012 geleidelijk ingevoerd en heeft vanaf 2015 een structurele opbrengst van 0,5 mld euro.
- Invoering van de innovatiebox wordt teruggedraaid, waardoor de lasten voor bedrijven stijgen met 0,3 mld euro.
- Belastingvoordelen in verband met kamerverhuur en monumentenwoning worden beperkt en de wbo wordt administratief aangescherpt. Tezamen worden de lasten hierdoor met 0,1 mld euro verzwaaard.

Financieringsverschuivingen

- Om de aansluiting tussen de mlo en de EMU-relevante lasten te kunnen maken dient gecorrigeerd te worden voor financieringsverschuivingen in de zorg. De financieringsverschuivingen in de zorg zijn per saldo 3,1 mld euro, hetgeen betekent dat de eigen betalingen 3,1 mld euro lager zijn dan in de Economische Verkenning. Deze sluit aan bij de financieringsschuiven zorg bij de ombuigingen en intensiveringen en worden daar nader toegelicht.

Bijlage F: Het GroenLinks-programma

Deze bijlage geeft een gedetailleerd overzicht van de door GroenLinks voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën en de microlastendruk. De bedragen in deze bijlage zijn ex ante en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (zie Economische Verkenning 2011-2015). De bedragen hebben betrekking op 2015 en luiden allemaal in prijzen 2010; dit geldt ook voor de beschrijving van belasting- en premietarieven.

F.1 Ombuigingen GroenLinks

GroenLinks buigt 14,3 mld euro om op de collectieve uitgaven. Hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel F.1 geeft een overzicht.

Sociale zekerheid

- GroenLinks maakt de kinderbijslag inkomensafhankelijk en buigt hierbij 1,3 mld euro om.
- GroenLinks beperkt de duur van de ww-uitkering tot maximaal twaalf maanden. De toegankelijkheid van de ww voor werknemers met een kort arbeidsverleden wordt verruimd door aanpassing van de referte-eisen (twee uit drie in plaats van huidige vier uit vijf). Herhaald gebruik van de ww wordt beperkt en het maximum dagloon in de ww wordt gelijkgesteld aan het modale loon. Rekening houdend met weglek via hogere uitgaven aan inkomensafhankelijke regelingen, leveren deze maatregelen een besparing op van 0,8 mld euro. Dit bedrag is inclusief het effect van verhoging van de ww-uitkering. De ww-uitkering wordt verhoogd naar 90% in het eerste half jaar en 80% in het tweede half jaar.
- Op het terrein van de wsw bespaart GroenLinks in 2015 0,1 mld euro door het huidige systeem te vervangen door een systeem van loondispensatie. Dit bedrag loopt daarna geleidelijk op tot 0,5 mld euro in 2040.
- GroenLinks beperkt de wajong tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikten. In 2015 treedt daardoor een kleine besparing op. In 2040 is het effect van deze maatregel 0,5 mld euro.
- Daarnaast decentraliseert GroenLinks – als onderdeel van de wim (wet investeren in mensen) – de wajong en wsw naar gemeenten, wordt het UWV gekort op re-integratie, wordt de ioaw afgeschaft en vervalt de ontheffing van sollicitatieplicht voor alleenstaande ouders. Deze maatregelen gelden alleen voor nieuwe gevallen. Het gezamenlijke effect van deze maatregelen is 0,3 mld euro.
- Het recht op een aow-uitkering wordt afhankelijk gemaakt van de arbeidsparticipatie en andere bijdragen aan de samenleving. Jaren waarin aan een aantal criteria wordt voldaan gelden als participatiejaren. Vanaf de leeftijd van 18 jaar kan men participatiejaren opbouwen. Bij 45 participatiejaren krijgt men recht op een volledige aow-uitkering. Dit betekent dat men op zijn vroegst met 63 jaar van een volledige aow-uitkering kan genieten. Het nieuwe systeem gaat in voor de cohorten geboren vanaf 1972. Per saldo leidt dit, indien ook wordt rekening gehouden

Tabel F.1 Ombuigingen GroenLinks, 2015 (prijzen 2010, mld euro)

Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	2,6	
w.v. kinderbijslag inkomensafhankelijk		1,3
ww-uitkeringen		0,8
overig		0,4
Zorg	2,0	
w.v. extramuralisering		0,4
overig awbz		0,3
bevordering doelmatigheid en uitbreiding preferentiebeleid		0,7
overig zvw		0,6
Onderwijs	0,7	
w.v. invoering sociaal leenstelsel		0,4
overig onderwijs		0,3
Overdrachten aan bedrijven	0,5	
w.v. verlaging uitgaven aan innovatieprogramma's		0,2
overig		0,2
Openbaar bestuur	2,9	
w.v. Rijk		0,7
lokaal bestuur		1,8
overig		0,4
Veiligheid	1,3	
w.v. efficiency rijk		0,5
politie		0,4
decriminalisering softdrugs		0,2
overig		0,3
Defensie	1,4	
w.v. stoppen met de jsf		0,5
beperking takenpakket		0,3
overige korting materieel		0,3
overig		0,3
Bereikbaarheid	1,1	
Milieu	1,0	
w.v. invoering vliegbelasting buitenlanddeel		1,0
Internationale samenwerking	1,0	
Overige uitgaven	-0,1	
w.v. verhoging verkeersboetes		0,1
reductie publieke zenders		0,1
in- en uitverdieneffecten		-0,4
Totaal ombuigingen gecorrigeerd	14,3	
Financieringsverschuivingen	8,4	
w.v. afschaffen zorgtoeslag		6,1
ww-uitgaven overhevelen naar werkgevers		1,0
invoering quota arbeidsgehandicapten		0,8
financieringschuiven zorg		0,4
Totaal ombuigingen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	22,6	

met de weglek naar de bijstand, op de zeer lange termijn tot een besparing op de aow-uitgaven van 12%.

Zorg

- Minder complexe zorg wordt voor nieuwe cliënten niet langer intramuraal aangeboden. Dit geldt zowel voor de ggz als voor ouderenzorg. Gemeenten krijgen extra middelen om deze zorg extramuraal aan te bieden, bovenop de vergoeding die in het heroverwegingsrapport 12 hiervoor is ingeboekt. Hierdoor treedt een besparing op van 0,3 mld euro in 2015. Daarvan is 0,1 mld euro aan te merken als financieringsschuif van particuliere naar collectieve lasten waardoor de gecorrigeerde besparing op 0,4 mld euro uitkomt. In 2020 bedraagt de totale besparing 0,9 mld euro.
- GroenLinks hevelt de extramurale begeleiding en dagbesteding over van de awbz naar de wmo. Door deze langdurige zorg in een voorziening aan te bieden vervalt hiervoor het verzekerde recht op zorg en wordt het mogelijk dat gemeenten maatwerk leveren door beter rekening te houden met de eigen mogelijkheden van cliënten. In combinatie met een sterkere prikkel om zorg scherp in te kopen leidt dit naar verwachting tot een doelmatigheidswinst, deze is geraamd op 5%. Wanneer het gemeenten niet lukt deze efficiencyverbetering te realiseren zal minder zorg worden geleverd. Ook past GroenLinks een beperkte korting toe op deze zorgfuncties waardoor met de overheveling in totaal 0,2 mld euro wordt bespaard in 2015 en 0,5 mld euro in 2020. GroenLinks verhoogt het budget van de wmo, zodat meer middelen beschikbaar komen voor deze vormen van extramurale zorg, zie intensiveringen.
- GroenLinks kiest ervoor de kosten van zorg en wonen te scheiden. Zorginstellingen dienen huur en servicekosten direct bij cliënten in rekening te brengen, die hier via een verlaging van de eigen bijdrage en verhoging van de huurtoeslag grotendeels voor worden gecompenseerd. Per saldo nemen de eigen betalingen toe met 0,1 mld euro wat is aan te merken als een financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten. Zorginstellingen worden op deze manier geprikkeld zich beter te richten op de woonwensen van cliënten en dit levert doelmatigheidswinst op van 0,1 mld euro in 2015 en 0,3 mld euro in 2020.
- GroenLinks introduceert een vermogensinkomensbijtelling in de awbz. Dat leidt tot een besparing van 0,1 mld euro en is volledig aan te merken als een financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.
- GroenLinks neemt een aantal maatregelen ter bevordering van de doelmatigheid en het tegengaan van aanbodgeïnduceerde vraag. Zo wordt er een stringenter pakketbeheer ingevoerd bij het toelaten van nieuwe behandelingen. Verder wordt de kwaliteit en transparantie in de zorg vergroot door middel van de oprichting van een landelijk kwaliteitsinstituut. Tevens wordt de wettelijke positie van de Raden van Bestuur ten opzichte van de medisch specialisten versterkt. Gezamenlijk leidt dat tot een besparing van 0,4 mld euro.
- Op het gebied van de geneesmiddelen wordt het preferentiebeleid bij zorgverzekeraars geïntensiveerd door ook clusters van geneesmiddelen toe te laten waarvoor de werkzame stof

niet altijd 100% identiek is. Nieuwe medicijnen worden centraal ingekocht door de overheid. De verwachte besparing is 0,4 mld euro.

- Het verlagen van het norminkomen van specialisten leidt tot een ombuiging van 0,5 mld euro op de uitgaven voor zorg.
- GroenLinks wil in de zvw voorzichtig verder gaan met het huidige zorgstelsel. Er vindt een afbouw plaats van alle ex-post compensatiemechanismen van verzekeraars. Het B-segment in de ziekenhuiszorg wordt verder uitgebreid maar het regime van vrije prijzen wordt vervangen door maatstafconcurrentie. De verwachte besparingen is 0,1 mld euro in 2015 en 0,3 mld euro in 2020.
- GroenLinks verhoogt de eigen betalingen in de curatieve zorg. Patiënten gaan voor 'hotelkosten' in het ziekenhuis 5 euro per ligdag betalen. Dat leidt tot een besparing van 0,1 mld euro en is volledig aan te merken als een financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.
- GroenLinks neemt de verhoging van het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 van het CPB niet over maar kiest voor een inkomensafhankelijk eigen risico van 150 euro voor de laagste inkomens tot 300 euro voor de hoogste inkomens met een gemiddelde van 230 euro. Het terugdraaien staat bij de intensiveringen geboekt. De introductie van het inkomensafhankelijk eigen risico leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro wat vrijwel geheel het gevolg is van een financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten door hogere eigen betalingen.

Onderwijs

- GroenLinks wil het sociaal leenstelsel invoeren, wat 0,4 mld euro bespaart in 2015 en 0,8 mld euro structureel.
- Verder schrapt GroenLinks de gratis schoolboeken (0,2 mld euro) en bezuinigt op overhead en onderwijssubsidies (0,1 mld euro).

Overdrachten aan bedrijven

- De uitgaven aan innovatieprogramma's worden verlaagd met 0,2 mld euro.
- De stimuleringsregeling voor duurzame energie (sde) wordt door GroenLinks afgeschaft en vervangen door een verplicht aandeel duurzame energie. De middelen die vrijvallen, 0,1 mld euro in 2015 (en 1,4 mld euro structureel), worden besteed aan een feed-in voor kleinschalige duurzame energieopwekking (zie intensiveringen).
- De overdrachten aan bedrijven nemen verder af door onder meer het minder stimuleren van internationaal ondernemen en van ict en mkb, en een lagere bijdrage aan het Nationaal Lucht en Ruimtevaartlaboratorium en CCS (in totaal 0,1 mld euro).

Openbaar bestuur

- GroenLinks bezuinigt 3,6 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van 15%). Deze ombuigingen

hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ten dele ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (rijkswaterstaat). Hierdoor is de ombuiging op de functie openbaar bestuur 2,9 mld euro.

- Bij het rijk en zbo's worden bij het openbaar bestuur (1,1 mld euro) de uitgaven beperkt door het aantal ministeries te verminderen tot acht, beter te sturen op de bedrijfsprocessen en de externe inhuur te verminderen. Ook wordt de rechtspositie van ambtenaren genormaliseerd.
- Bij het lokaal bestuur (1,8 mld euro) wordt gekort op de uitkering aan het gemeente- en provinciefonds. Het aantal provincies wordt beperkt tot zeven, de waterschappen worden bij de provincies gevoegd, de efficiency van de waterketen wordt verbeterd en het aantal lokale politieke ambtsdragers wordt met 30% verminderd.

Veiligheid

- Bij de functie veiligheid betreffen de bezuinigingen van 1,3 mld euro – naast de ombuigingen bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken – vooral besparingen door het aantal politieregio's te verminderen, de korpsen onder te brengen in één concern Nederlandse politie, samenvoegen van politie, bijzondere opsporingsdiensten, marechaussee en douane, decriminaliseren softdrugs, minder detentie en meer elektronisch toezicht.

Defensie

- GroenLinks stopt met de jsf, en buigt hiermee 0,5 mld euro om in 2015. Dit levert echter geen structurele besparing op.
- Een besparing op divers materieel levert 0,3 mld euro op.
- Door het inperken van het takenpakket waardoor Nederland zich bij internationale missies beperkt tot de onderdelen waarin het gespecialiseerd is, vindt een besparing plaats van 0,3 mld euro.
- Verder legt GroenLinks defensie een taakstellende efficiencykorting op (0,2 mld euro) en slaat een deel van de apparaatkorting neer bij defensie (0,1 mld euro).

Bereikbaarheid

- GroenLinks buigt 1,0 mld euro om op infrastructuur (wegen). Verder slaat een deel van de efficiencykorting van het rijk op bereikbaarheid neer (0,1 mld euro).²

Milieu

- De opbrengst van de vliegbelasting (zie lasten voor precieze vormgeving) komt deels ten laste van buitenlandse luchtvaartmaatschappijen en wordt als ombuiging geboekt (1,0 mld euro). De overige ombuigingen op milieu betreffen landbouwsubsidies (afgerond 0,0 mld euro).

² Groenlinks wil in 2015 2,2 mld euro besparen op de aanleg van wegen. Volgens het Heroverwegingsrapport 3 (p. 101) bedraagt het maximum te bezuinigen bedrag voor wegen in 2015 1,0 mld euro. Uitgegaan is van dit laatste bedrag.

Internationale samenwerking

- GroenLinks gaat zich inzetten om de huidige korting van 1 mld euro op de EU-afdrachten te continueren na 2013.

Overige uitgaven

- De verkeersboetes worden verhoogd (0,1 mld euro).
- De publieke omroep wordt beperkt tot twee zenders (0,1 mld euro).
- De ombuigingen van GroenLinks op de topinkomens van medische specialisten en de beperking van de ww-duur tot 1 jaar hebben een direct en negatief effect op de belasting- en premieopbrengsten. Dit effect van 0,4 mld euro minder belasting- en premieopbrengsten is ook bij de ombuigingen op de functie overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De 6,1 mld euro die vrijvalt door afschaffing van de zorgtoeslag, wordt ingezet voor verlaging van de zvw-premie.
- GroenLinks hervormt het ontslagstelsel tot een civielrechtelijk repressief stelsel met een hoorprocedure in het bedrijf. Redelijkheid van ontslag kan indien nodig achteraf door de kantonrechter worden vastgesteld. De preventieve toets bij het CWI wordt geschrapt. De effecten op het niveau van werkloosheid en werkgelegenheid zijn beperkt, wel ontstaat meer mobiliteit en doorstroming op de arbeidsmarkt. De ontslagvergoeding wordt omgevormd naar een individueel scholingsbudget. Dit budget bedraagt een kwart maandsalaris per dienstjaar over maximaal een modaal salaris en met een maximum van een half jaarsalaris. Er wordt een besparing gerealiseerd van een kleine 0,1 mld euro door vermindering van het aantal kantonrechters en CWI-medewerkers, deze besparing is opgenomen onder de post overig bij veiligheid. GroenLinks voert premiedifferentiatie op bedrijfsniveau in bij de ww, waarbij (een deel van) de kosten van het ww-gebruik rechtstreeks op de voormalige werkgever worden verhaald. Dit geldt voor een maand per dienstjaar met maximum van zes maanden. Deze financieringsverschuiving levert een besparing op van ruim 1,0 mld euro.
- GroenLinks introduceert voor middelgrote en grote bedrijven een verplicht quotum voor het in dienst hebben van arbeidsgehandicapten op straffe van een boete. De besparing op uitkeringlasten en de boete-inkomsten bedragen 0,8 mld euro.
- De eigen betalingen in de zorg nemen als gevolg van de financieringsschuiven bij de ombuigingen met 0,4 mld euro toe. Dat is onder andere het gevolg van de introductie van het inkomensafhankelijke eigen risico in de zorg (0,1 mld euro) en 'hotelkosten' in het ziekenhuis (0,1 mld euro). Verder stijgen de eigen bijdrage in de awbz door onder andere de introductie van een vermogenstoets (0,1 mld euro) en het scheiden van wonen en zorg (0,1 mld euro).

F.2 Intensiveringen GroenLinks

GroenLinks trekt 7,8 mld euro uit voor extra uitgaven. Hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel F.2 geeft een overzicht van deze intensiveringen.

Tabel F.2 Intensiveringen GroenLinks, 2015 (prijzen 2010, mld euro) naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	1,6	
w.v. verhoging participatiebudget gemeenten en budget UWV		1,0
invoering participatiecontracten		0,6
Zorg	1,6	
w.v. intensivering wmo		0,6
intensivering langdurige zorg		0,5
gedragseffect terugdraaien eigen risico		0,5
Onderwijs	2,6	
w.v. vroeg- en voorschoolse educatie		0,5
bijscholing en begeleiding van docenten		0,5
primair onderwijs		0,4
prestatiebeloning		0,4
tegengaan schooluitval		0,3
verhoging uitgaven aan onderzoek		0,2
overig		0,3
Veiligheid	0,2	
Bereikbaarheid	1,6	
w.v. intensiveringen gerelateerd aan kilometerheffing		0,6
spoor		0,4
stads- en streekvervoer		0,3
verhoging brede doeluitkering		0,2
overig		0,1
Milieu	0,5	
w.v. versnelling ehs		0,3
overig		0,2
Overig	- 0,1	
w.v. cultuur		0,1
inverdieneffect op belastinginkomsten		- 0,2
Totaal intensiveringen gecorrigeerd	7,8	
Financieringsverschuivingen	3,7	
w.v. eigen risico zvw		3,4
eigen betalingen awbz		0,3
Totaal intensiveringen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	11,5	

Sociale zekerheid

- GroenLinks verhoogt in het kader van wim het participatiebudget voor gemeenten met 1,0 mld euro.
- GroenLinks stelt in het kader van wim 0,8 mld euro beschikbaar voor participatiecontracten. Ook krijgt UWV 0,1 mld euro extra te besteden voor re-integratie. Na inverdieneffecten resteert een netto intensivering van 0,6 mld euro.

Zorg

- Behalve het overhevelen van taken vanuit de awbz naar de wmo intensiveert GroenLinks 0,7 mld euro extra in de wmo ten behoeve van thuiszorg, mantelzorg en kleinschalige voorzieningen in de wijk. Daarvan is een beperkt deel aan te merken als financieringsschuif aangezien de eigen betalingen met 0,1 mld euro worden verlaagd.
- GroenLinks trekt 0,5 mld euro uit voor personeel, opleidingen en loopbaanmogelijkheden in de langdurige zorg en voor het stimuleren van kleinschalige zorg.
- GroenLinks verhoogt de wtcg-kortingen waardoor de eigen betalingen awbz 0,2 mld euro lager uitvallen. Dat is een financieringsschuif van particuliere naar collectieve lasten.
- GroenLinks neemt de verhoging van het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 van het CPB niet over maar kiest voor een inkomensafhankelijk eigen risico van 150 euro voor de laagste inkomens tot 300 euro voor de hoogste inkomens met een gemiddelde van 230 euro. De introductie van inkomensafhankelijk eigen risico is bij de ombuigingen opgenomen. Het terugdraaien van het eigen risico leidt tot een intensivering van 3,9 mld euro waarvan 3,4 mld euro is aan te merken als financieringsschuif van particuliere naar collectieve lasten als gevolg van lagere eigen betalingen. Het remgeldeffect wordt door het terugdraaien kleiner hetgeen een intensivering van 0,5 mld euro betreft.

Onderwijs

- GroenLinks verhoogt de uitgaven aan vroeg- en voorschoolse educatie met 0,5 mld euro en intensiveert 0,4 mld euro bij het primair onderwijs.
- Voor bijscholing en begeleiding van docenten is 0,5 mld euro beschikbaar.
- Voor prestatiebeloning in het primair en voortgezet onderwijs en het mbo zet GroenLinks 0,4 mld euro in.
- Voor het tegengaan van schooluitval op vmbo en mbo is 0,3 mld euro gereserveerd.
- De uitgaven aan universitair onderzoek nemen toe met 0,1 mld euro door prestatiebeloning in de eerste geldstroom. Bovendien ontvangen universiteiten 0,1 mld euro extra voor onderzoek op het gebied van milieu en klimaat.
- Verder besteedt GroenLinks 0,3 mld euro aan centrale eindtoetsen in het mbo, intensiever hoger onderwijs, een uitbreiding van de aanvullende beurs in het hoger onderwijs, een bonus voor het hoger onderwijs bij hoge slagingspercentages in de propedeuse en aan de inspectie.

Veiligheid

- GroenLinks vergroot het aantal stadswachten (0,2 mld euro).

Bereikbaarheid

- GroenLinks geeft 0,6 mld euro meer uit aan bereikbaarheid vanwege de kilometerheffing.
- Daarnaast besteedt GroenLinks meer aan het spoor (0,4 mld euro).
- De uitgaven aan het stads- en streekvervoer nemen met 0,3 mld euro toe.

- GroenLinks verhoogt de brede doeluitkering met 0,2 mld euro.
- De overige 0,1 mld euro wordt besteed aan fietsinfrastructuur, elektrisch vervoer en de duurzame snelweg.

Milieu

- GroenLinks besteedt een kleine 0,3 mld euro extra aan de ehs en een kleine 0,1 mld euro extra aan het stimuleren van energiebesparing in ziekenhuizen en scholen. Daarnaast wordt kleinschalige duurzame energieopwekking gestimuleerd met een feed-in regeling (0,1 mld euro).
- Verder besteedt GroenLinks 0,1 mld euro extra aan omschakelsubsidies voor de landbouw.

Overig

- GroenLinks vergroot de uitgaven voor kunst en cultuurbeleid en de publieke omroep met 0,1 mld euro. De intensiveringen door de invoering van prestatiebeloning in het onderwijs zorgen voor extra belasting en premieopbrengsten (0,2 mld euro). Dit is ook bij de intensiveringen op de overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De eigen betalingen in de zorg nemen als gevolg van de financieringsschuiven bij de intensiveringen met 3,7 mld euro af. GroenLinks draait de verhoging van het eigen risico in de zvw (3,4 mld euro) terug. Daarnaast nemen de eigen bijdragen in de awbz af door de verhoging van de wtcg-kortingen (0,2 mld euro) en de lagere eigen bijdrage in de wmo (0,1 mld euro) bij de overheveling van awbz zorg (begeleiding) naar de wmo.

F.3 Microlasten GroenLinks

Tabel F.3 geeft een overzicht van de fiscale maatregelen uit het GroenLinks-programma. Hieruit blijkt dat de GroenLinks de microlasten met 1,9 mld euro verzwaaert. Dit is de resultante van een lastenverzwaring voor bedrijven van 3,7 mld euro en een lastenverlichting voor huishoudens van 1,9 mld euro.

Milieu

- GroenLinks verhoogt de energiebelasting op aardgas, waardoor de lasten voor bedrijven met 0,6 mld euro stijgen. Verhoging van de belasting op elektriciteit leidt tot een lastenstijging van 2,4 mld euro, waarvan 0,8 mld euro voor gezinnen en 1,6 mld euro voor bedrijven.
- GroenLinks voert een naar milieukeurmerken gedifferentieerde kilometerbeprijzing voor personenauto's in, tevens verhoogt GroenLinks de aanschafbelasting op personenauto's (bpm) met 2,0 mld euro ten opzichte van het basispad tot 3,3 mld euro opbrengsten in 2020, zodat het niveau van de bpm gelijk is aan dat van 2008. Hierdoor wordt de gemiddelde auto ten opzichte

Tabel F.3 Microlasten GroenLinks, 2015 (prijzen 2010, mld euro)		
Milieu	13,0	
w.v. verhoging energiebelasting		3,1
prijnsbeleid verkeer		2,8
verhoging verpakkingenbelasting		1,5
invoering openruimteheffing		1,3
beëindiging belastingaftrek woon-werkverkeer per auto		1,1
invoering vliegbelasting binnenlanddeel		1,0
verplicht aandeel duurzame energie (geen EMU wel MLO)		0,8
algemeen btw-tarief op vlees		0,7
aanschaffing vrijstellingsgrens bijtellingsregeling leaseauto's		0,6
waterbelastingen		0,5
fiscale stimulering energiebesparing woningen		-0,5
overig		0,2
Inkomen en arbeid	-15,3	
w.v. zorg		-7,0
aanschaffen zorgtoeslag		6,1
nieuwe schijfgrenzen en tarieven lhh		-10,7
aanschaffen sectorale ww-fondsen/premie awf		-4,0
eitc in plaats van arbeidskorting en afschaffing doorwerkbonus		-3,4
invoering/verhoging loonkostensubsidies		-1,6
betaling ww eerste zes maanden door werkgevers		1,0
invoering verplicht quotum arbeidsgehandicapten voor bedrijven		0,8
beperking Witteveenkader		0,7
fiscale maatregelen koopwoningen		0,6
aftopping pensioenaf trek 1,5xmodaal, nieuwe pensioenopbouw, MLO deel		0,6
invoering huurbelasting		0,5
overig		0,9
Vermogen en winst	1,9	
w.v. invoering bankenheffing		1,0
hervorming schenk en erfbelasting		0,9
overig		0,0
Overig	2,2	
w.v. assurantie belasting		1,5
verhoging accijns tabak en alcohol		0,7
overig		0,1
Totaal lastenmaatregelen (gecorrigeerd)	1,9	
w.v. huishoudens	-1,9	
bedrijven	3,7	
Financieringsverschuivingen	-2,8	
w.v. financieringsschuif zorg		3,3
aanschaffing zorgtoeslag		-6,1
intertemporele financieringsverschuivingen		2,7
verplicht aandeel duurzame energie		-0,8
verplichtingen werkgevers: ww-uitgaven en quotum arbeidsongeschikten		-1,8
Totaal EMU-relevante lasten	-0,9	

van het basispad in aanschaf circa 3500 euro³ duurder in 2020. De bpm wordt gedifferentieerd naar CO₂-uitstoot. De mrb (inclusief provinciale opcenten van circa 2 mld euro) wordt omgeslagen in het kilometertarief. In 2018 is de kilometerbeprijzing volledig ingevoerd, in 2015 is deze voor de helft ingevoerd. Het tarief van de kilometerprijs is gemiddeld ruim 7 euroct/km, tevens introduceert GroenLinks een congestieheffing (spitstarief) van 15 ct/km. Deze kilometerbeprijzing leidt in combinatie met de verhoging van de bpm tot een verbetering van het EMU-saldo met 1,0 mld euro. Daarnaast voert GroenLinks ook een naar milieukeurmerken gedifferentieerde kilometerbeprijzing voor bestelauto's en vrachtverkeer van gemiddeld bijna 5 ct/km respectievelijk 20 ct/km. Deze kilometerprijs leidt tot een EMU-saldoverbetering van circa 1,5 mld euro. Door het bovenstaande prijsbeleid worden de lasten met 2,8 mld euro verzwaaard.

- GroenLinks verhoogt het tarief van de verpakkingenbelasting. De lasten voor bedrijven stijgen daardoor met 1,5 mld euro.
- Invoering van een openruimteheffing verzwaaert de lasten met 1,3 mld euro in 2015.
- Het afschaffen van de belastingaftrek voor het woon-werkverkeer per auto verzwaaert de lasten met 1,1 mld euro.
- GroenLinks introduceert een vliegbelasting in de vorm van een heffing op alle tickets (dus niet alleen voor instappers op Schiphol maar ook voor overstappers) en op vracht. De vliegheffing bestaat uit twee delen:

- een ticketheffing van 30 euro en een heffing van 30 ct/kg vracht;
- een LTO-heffing gedifferentieerd naar NO_x-uitstoot in de LTO-fase.

Dit levert een lastenverzwaring op van 1,0 mld euro. Dit is exclusief het deel van de heffing dat ten laste komt van buitenlandse luchtvaartmaatschappijen (zie ombuigingen).

- Invoering van een verplicht aandeel duurzame energie voor gezinnen en bedrijven verhoogt de lasten met 0,8 mld euro in 2015 en met 3,8 mld euro structureel.
- Invoeren van het algemene btw-tarief voor vlees verzwaaert de lasten met 0,7 mld euro.
- GroenLinks schaft de vrijstellingsgrens van de bijtellingsregeling van 500 kilometer voor privégebruik van leaseauto's af. Hierdoor worden de lasten verzwaaard met 0,6 mld euro.
- Het invoeren van een extra waterbelasting verzwaaert de lasten met 0,5 mld euro.
- Fiscale stimulering van energiebesparing bij woningen verlaagt de lasten van gezinnen met 0,5 mld euro.
- GroenLinks voert een extra fiscale aftrek voor investeringen innovatie betreffende emissiereducties in, waardoor de lasten met 0,4 mld euro verlicht worden.
- Een kolenbelasting voor kolencentrales die meer uitstoten dan 550 g CO₂/kWh verhoogt de lasten voor bedrijven met 0,3 mld euro.
- Het laten vervallen van de accijnskorting op rode diesel verzwaaert de lasten voor bedrijven met 0,2 mld euro.

³ Onder de aanname van 0,6 mln verkochte nieuwe personenauto's per jaar.

- Afschaffing van het verlaagd energietarief voor de glastuinbouw verhoogt de lasten voor bedrijven met 0,1 mld euro.
- GroenLinks stelt een vaarbelasting voor pleziervaart in. Dit verzwaart de lasten met 0,1 mld euro.
- Invoeren van een 0% tarief in de btw voor biologisch voedsel verlicht de lasten met 0,1 mld euro.
- Een heffing op de emissies van zwaveloxide, stikstofoxiden en fijn stof verhoogt de lasten van bedrijven.

Inkomen en arbeid

- De microlasten als gevolg van de zorg dalen met 7,0 mld euro. De volledig afgeschafte zorgtoeslag (6,1 mld euro) wordt ingezet voor premieverlaging. De nominale premie wordt beperkt tot 500 euro, de rest van de premie wordt inkomensafhankelijk. De voor financieringsverschuivingen gecorrigeerde ombuigingen en intensiveringen in de zvw leiden tot 0,7 mld euro lagere zvw premies. Als gevolg van de verschillende maatregelen in de awbz komen de eigen betalingen per saldo 0,2 mld euro lager uit wat tot een lastenverlichting leidt.
- GroenLinks wijzigt de tariefstructuur in box 1. Er wordt een toptarief van 60% ingevoerd vanaf 150 000 euro en het tarief van de vierde schijf wordt verlaagd naar 50%. Het einde van de derde schijf wordt verhoogd van ca. 54 000 euro tot 80 000 euro. Het (gecombineerde) tarief in de tweede en derde schijf wordt 38,20% en in de eerste schijf 31,15%. Het belastingdeel van het tarief in de eerste schijf is nul. Per saldo verlicht deze maatregel de lasten met 10,7 mld euro.
- De ww-premies voor werkgevers worden met 4,0 mld euro verlaagd (de premies voor sectorfondsen worden afgeschaft en de awf-premie wordt verlaagd).
- GroenLinks vormt de huidige arbeidskorting om tot een eic. Het maximum wordt verhoogd naar 2515 euro en dit loopt door tot een inkomen van 54 000 euro. Daarna loopt de korting lineair af tot nul bij een inkomen van 80 000 euro. De extra arbeidskorting voor ouderen en de doorwerkbonus worden afgeschaft. Per saldo resteert een lastenverlichting van 3,4 mld euro.
- GroenLinks introduceert in het kader van wim loonkostensubsidies voor langdurig werklozen (vlw), subsidies voor leer-werkplekken en subsidies voor aanvullende scholing van mensen ouder dan 40 jaar, waardoor de lasten voor bedrijven met 1,3 mld euro worden verlicht. Hierbij is gecorrigeerd voor inverdieneffecten. Verder introduceert GroenLinks afdrachtsverminderingen voor laagbetaalde jongeren gelijkend op spak, dit verlicht de lasten met 0,3 mld euro.
- GroenLinks voert premiedifferentiatie op bedrijfsniveau in bij de ww, waarbij (een deel van) de kosten van het ww-gebruik rechtstreeks op de voormalige werkgever worden verhaald. Dit geldt voor een maand per dienstjaar met maximum van zes maanden en levert een lastenverzwaring voor bedrijven op van 1,0 mld euro. De verplichting voor werkgevers om gedurende een half jaar de ww te betalen hoeft niet te leiden tot hogere loonkosten, aangezien de ontslagvergoeding wordt omgezet in een individueel scholingsbudget en hierdoor per saldo lager uitvalt.

- Door het verplichte quotum voor het in dienst hebben van arbeidsgehandicapten op straffe van een boete worden de lasten voor bedrijven met 0,8 mld euro verzwaaard (zie ombuigingen).
- Het inperken van het Witteveen kader tot een jaarlijkse opbouwruimte van 2% voor middelloonpensioenen en 1,75% voor eindloonpensioenen verzwaaert de lasten met 0,7 mld euro.
- De fiscale maatregelen met betrekking tot koopwoningen verzwaaeren de lasten met 0,6 mld euro. Deze maatregelen zijn: het afschaffen van de wet Hillen (0,3 mld euro), het stapsgewijs afschaffen van de hypotheekrenteaftrek (0,2 mld euro in 2015 en 14,0 mld euro structureel) en het afschaffen van de fiscale vrijstelling van de kapitaalverzekering eigen woning (kew) voor nieuwe gevallen (0,1 mld euro in 2015 en 0,5 mld structureel).
- Door het beperken van de aftrekbaarheid van pensioenpremies tot maximaal 1,5 keer modaal worden de lasten verzwaaard met 0,6 mld euro.
- Door het invoeren van een huurbelasting voor scheefwoners stijgen de lasten met 0,5 mld euro in 2015 (en met 1,3 mld euro structureel).
- De aow-premie wordt verder gefiscaliseerd dit leidt tot een lastenverzwaring van 0,8 mld euro in 2015 (en 3,0 mld euro structureel). Ouderen met een aanvullend pensioen tot 5000 euro worden hiervoor geheel gecompenseerd hetgeen de lasten verlicht met 0,5 mld euro in 2015 (en met 2,1 mld euro structureel).
- Door het schrappen van de spaarloon- en levensloopregelingen worden de lasten met 0,5 mld euro verzwaaard in 2015 (en met 0,2 mld euro structureel).
- Sinds 2009 wordt de mogelijkheid om de algemene heffingskorting via de partner te verzilveren in vijftien jaar afgebouwd. GroenLinks versnelt deze maatregel door vanaf 2012 deze mogelijkheid in vijf jaar af te bouwen. De uitzondering voor niet-werkende partners met kinderen in de leeftijd van nul tot en met vijf jaar wordt in dezelfde periode ook afgebouwd. De uitzondering voor niet-werkende partners geboren voor 1972 blijft bestaan. Dit levert een lastenverzwaring op van 0,4 mld euro.
- Het invoeren van een verlofregeling gericht op ouderschap, zorg en scholing verlicht de lasten met 0,3 mld euro.
- Het gelijk stellen van het tarief in box 2 aan het tarief in box 3 verzwaaert de lasten met 0,2 mld euro.
- Als gevolg van lagere zvw-werkgeverspremies hoeft minder loonheffing over deze premiegrondslag te worden betaald. De lasten worden hierdoor met 0,1 mld euro verlicht.

Vermogen en winst

- GroenLinks introduceert een bankenheffing. De opbrengst van de bankenheffing wordt gedrukt doordat is uitgegaan van eenzijdige invoering. De opbrengst is ingeschat op 1 mld euro en is met de nodige onzekerheid omgeven.
- GroenLinks wil een hervorming van de schenk- en erfbelasting doorvoeren. Deze maatregel is meegenomen als een taakstellende lastenverzwaring van 0,9 mld euro.

- GroenLinks past de vermogensrendementsheffing in box 3 aan. Er wordt geheven over bruto in plaats van netto vermogen en over feitelijk in plaats van fictief rendement. Het extra heffingsvrije vermogen voor ouderen vervalt. Dit levert 0,4 mld euro op.
- Uitbreiding van wbo verlicht de lasten met 0,4 mld euro.

Overig

- GroenLinks verhoogt het tarief van de assurantiebelaasting naar 19%. Dit betekent een lastenverzwaring van 1,5 mld euro.
- Verhoging van de accijns op tabak en alcohol met 20% verzwart de lasten met 0,7 mld euro.
- GroenLinks legaliseert softdrugs en voert een accijns op softdrugs in waardoor de lasten met 0,3 mld euro worden verzwart.
- GroenLinks schaft vanaf 2015 de overdrachtsbelasting volledig af in 25 stappen. In 2015 is dit een lastenverlichting van 0,2 mld euro; het structurele bedrag is 4,1 mld euro.

Financieringsschuiven

- De financieringsverschuivingen om de aansluiting tussen de mlo en de EMU-relevante lasten te kunnen maken valt uiteen in een aantal onderdelen:
- Financieringsverschuivingen in de zorg die worden veroorzaakt door aanpassingen eigen betalingen. Deze worden nader toegelicht bij de intensiveringen en ombuigingen.
- De beperking van de zorgtoeslag is mlo relevant maar niet EMU-relevant waardoor deze wordt gecorrigeerd.
- De intertemporele schuiven bestaan uit het aftoppen van de pensioenaf trek tot 1,5 keer modaal, aanpassingen van het Witteveen kader en schrappen van de levensloopregeling. Deze maatregelen leveren in 2015 meer op dan structureel.
- De oplegging van een verplicht aandeel duurzame energie leidt tot een lastenverzwaring voor huishoudens en bedrijven die niet relevant is voor het EMU-saldo.
- Het opleggen van het quotum arbeidsongeschikten en het betalen van een deel van de ww-uitgaven door bedrijven hebben wel effect op de lastenontwikkeling van bedrijven maar beïnvloeden het EMU-saldo niet.

Bijlage G: Het ChristenUnie-programma

Deze bijlage geeft een gedetailleerd overzicht van de door de ChristenUnie voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën en de microlastendruk. De bedragen in deze bijlage zijn ex ante en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (zie Economische Verkenning 2011-2015). De bedragen hebben betrekking op 2015 en luiden allemaal in prijzen 2010; dit geldt ook voor de beschrijving van belasting- en premietarieven.

G.1 Ombuigingen ChristenUnie

De ChristenUnie buigt 15,0 mld euro om op de collectieve uitgaven. Hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel G.1 geeft een overzicht.

Sociale zekerheid

- De ChristenUnie bespaart op de kinderopvangtoeslag door het eerste dagdeel voor het kind met de hoogste opvangkosten niet te vergoeden. Verder wordt voor dit kind het deel van de kinderopvang dat boven drie dagen (zes dagdelen) per week ligt, niet vergoed. De totale besparing bedraagt 0,8 mld euro.
- De ChristenUnie voert een vermogenstoets in voor alle toeslagen. Net als bij de huurtoeslag komt er een vermogenstoets bij de zorgtoeslag, kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget. Vanaf een belastbaar inkomen in box 3 op huishoudniveau van 50 000 euro vervalt het recht op toeslagen. Dit levert 0,5 mld euro op.
- De ChristenUnie beperkt de toegang van tweeverdieners tot de wijong en wia (tot anderhalve uitkering per huishouden). Daarnaast geldt de wijong alleen nog voor volledig en duurzaam arbeidsongeschikten. Hier tegenover staat een systeem van loonaanvullingen tot minimaal het wettelijk minimumloon voor degenen die dan buiten de wijong vallen en gaan werken. Het totale pakket aan maatregelen levert in 2015 een besparing op van 0,3 mld euro. Deze loopt na 2015 op tot 0,5 mld euro structureel.
- De ChristenUnie past de regelgeving rondom alimentatie zo aan dat meer alimentatie wordt betaald. Hierdoor dalen de bijstandsuitgaven met 0,2 mld euro.
- De aow-leeftijd wordt vanaf 2015 zes jaar lang met een maand per jaar verhoogd. Vanaf 2021 volgen negen verdere stappen van twee maanden per jaar zodat de aow-leeftijd in 2029 in totaal met twee jaar is verhoogd tot 67 jaar. Het Witteveen kader schuift mee. In 2015 levert deze maatregel een besparing op van 0,1 mld euro. Structureel is het effect van deze maatregel 4,6 mld euro (inclusief versobering Witteveen kader en werkgelegenheidseffecten).

Bijlage G.1 Ombuigingen ChristenUnie, 2015 (prijzen 2010, mld euro)		
Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	2,0	
w.v. vermindering kinderopvangtoeslag		0,8
invoering vermogenstoets toeslagen		0,5
beperken wajong en wia		0,3
Overig		0,4
Zorg	3,6	
w.v. doelmatigheidskorting awbz		1,1
extramuralisering		0,5
geen aanspraak op begeleiding		0,3
overig awbz		0,2
doelmatigheid en marktwerking zvw		0,6
uitbreiding preferentiebeleid		0,2
overig zvw		-0,1
verlaging norminkomens medisch specialisten en bestuurders		0,6
btw-compensatiefonds		0,2
Onderwijs	1,1	
w.v. besparing hoger onderwijs		0,3
profijtbeginsel volwassenenonderwijs		0,2
Overig		0,7
Overdrachten aan bedrijven	0,5	
Openbaar bestuur	2,9	
w.v. Rijk		0,8
lokaal bestuur		1,8
Overig		0,3
Veiligheid	0,9	
w.v. efficiency Rijk		0,5
Overig		0,4
Defensie	0,1	
Bereikbaarheid	0,9	
w.v. minder wegeaanleg tot na 2020		0,5
Overig		0,4
Milieu	0,8	
w.v. Ito-heffing luchtvaart (buitenland deel)		0,3
afschaffing bijdrage Afvalfonds		0,1
Overig		0,4
Internationale samenwerking	1,0	
Overig	1,2	
Totaal ombuigingen gecorrigeerd	15,0	
Financieringsverschuivingen	10,3	
Totaal ombuigingen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	25,3	

- Verder bevat de post overig de volgende maatregelen. De wwik wordt afgeschaft. De aow-tegemoetkoming en partnertoeslag worden afgetopt bij de hoogste inkomens. Afschaffen van de zorgtoeslag resulteert in een besparing op uitvoeringskosten. Het functioneel leeftijdsontslag wordt beperkt.

Zorg

- De ChristenUnie maakt van de awbz een voorziening die wordt uigevoerd door een landelijk zbo. Het budget van deze zbo wordt met 5% gekort ten opzichte van het groeipad van de huidige awbz. Omdat het verzekerde recht op zorg wordt omgezet in een voorziening kan de zorg beter worden afgestemd op de eigen mogelijkheden van cliënten. Ook heeft de zbo een sterkere inkoopprikkel dan de huidige zorgkantoren, waarvan de budgetten minder hard begrensd zijn. Daarom kan van deze stelselwijziging een doelmatigheidswinst worden verwacht, die de budgetkorting (gedeeltelijk) compenseert. Voor zover dit niet lukt, zal minder zorg worden verleend. De budgetkorting leidt tot een besparing van 1,1 mld euro.
- Minder complexe ouderenzorg wordt voor nieuwe cliënten niet langer intramuraal aangeboden. Hierdoor treedt een besparing op van 0,4 mld in 2015. Daarnaast is 0,1 mld euro is aan te merken als financieringsschuif van particuliere naar collectieve lasten waardoor de gecorrigeerde besparing op 0,5 mld euro uitkomt. De totale ombuiging bedraagt daardoor 0,5 mld euro. In 2020 bedraagt de totale besparing 1,0 mld euro.
- Voor ouderen vervalt de aanspraak op begeleiding. Dit levert een besparing op van 0,4 mld euro in 2015. Aangezien cliënten een deel daarvan particulier zullen gaan financieren, is 0,1 mld euro aan te merken als financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.
- De ChristenUnie introduceert een vermogensinkomensbijtelling in de awbz. Dat leidt tot een besparing van 0,2 mld euro en is volledig aan te merken als een financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.
- Cliënten met een indicatie persoonlijke verzorging van korter dan zes maanden, zullen deze zorg zelf moeten organiseren. Zij zullen dus een groter beroep moeten doen op hun eigen netwerk of met eigen middelen deze zorg zelf moeten inkopen. Dit levert een besparing op van 0,1 mld euro.
- De Christenunie kiest ervoor de kosten van zorg en wonen te scheiden. Zorginstellingen dienen huur en servicekosten direct bij cliënten in rekening te brengen, die hier via een verlaging van de eigen bijdrage en verhoging van de huurtoeslag voor worden gecompenseerd. Zorginstellingen worden op deze manier geprikkeld zich beter te richten op de wensen van cliënten en dit levert een doelmatigheidswinst op van 0,1 mld euro in 2015 en 0,3 mld euro in 2020.
- De ChristenUnie neemt een aantal maatregelen ter bevordering van de doelmatigheid en het tegengaan van aanbodgeïnduceerde vraag. Zo wordt er een stringenter pakketbeheer ingevoerd bij het toelaten van nieuwe behandelingen. Verder wordt de kwaliteit en transparantie in de zorg vergroot door middel van de oprichting van een landelijk kwaliteitsinstituut. Tevens wordt de

wettelijke positie van de Raden van Bestuur ten opzichte van de medisch specialisten versterkt. Gezamenlijk leidt dat tot een besparing van 0,4 mld euro.

- De ChristenUnie wil de marktwerking in de zvw verder bevorderen zoals geschetst in variant B heroverwegingsrapport 11. Zo worden ex-post compensatiemechanismen van verzekeraars afgebouwd waardoor ze meer risicodragend worden. Ook de tarieven van de dbc's worden verder geliberaliseerd en het B-segment in de ziekenhuiszorg wordt verder uitgebreid. Per saldo levert dat in 2015 een besparing op van 0,2 mld euro. Het structurele effect bedraagt 0,7 mld euro.
- De ChristenUnie verkleint het basispakket op basis van het ziektelastbeginsel, conform het heroverwegingsrapport 11. Zo worden dbc's met ziektelast 1 niet langer vergoed. Tevens worden delen van de paramedische zorg en genees- en hulpmiddelen behorende bij een lage ziektelast niet langer tot het basispakket gerekend. Verder worden maagzuurremmers, cholesterolverlagers en anticonceptiemiddelen niet langer vergoed. Hierdoor treedt een besparing op van 1,6 mld euro. Aangezien verzekerden een deel daarvan particulier zullen gaan financieren, is 1,4 mld euro aan te merken als financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.
- Op het gebied van de geneesmiddelen wordt het preferentiebeleid bij zorgverzekeraars geïntensiveerd door ook clusters van geneesmiddelen toe te laten waarvoor de werkzame stof niet altijd 100% identiek is. De verwachte besparing bedraagt 0,2 mld euro.
- Verder verhoogt de ChristenUnie de eigen betalingen in de curatieve zorg. Zo gaan patiënten voor 'hotelkosten' in het ziekenhuis vijf euro per ligdag betalen. Er wordt een eigen bijdrage voor de tweedelijns ggz ingevoerd en cliënten dienen in de ggz de kosten van een afspraak zelf te betalen indien ze niet komen opdagen. Dat leidt tot een besparing van 0,3 mld euro. Wel leidt het tot hogere eigen betalingen zodat er sprake is van een financieringsschuif van 0,2 mld euro van collectieve naar particuliere lasten.
- De ChristenUnie neemt de verhoging van het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 niet over maar kiest voor een inkomensafhankelijk eigen risico van 200 euro voor de laagste inkomens tot 600 euro voor de hoogste inkomens met een gemiddelde van 340 euro. Het terugdraaien staat bij de intensiveringen geboekt. De introductie van het inkomensafhankelijke risico leidt tot een ombuiging van 0,9 mld euro wat grotendeels het gevolg is van een financieringsschuif van 0,8 mld euro van collectieve naar particuliere lasten door hogere eigen betalingen.
- Doordat bovengenoemde zvw maatregelen elkaar deels overlappen komen bovenstaande ombuigingen in totaal 0,4 mld euro lager uit.
- Het verlagen van het norminkomen van specialisten en bestuurders in de zorg leidt tot een ombuiging van 0,6 mld euro op de zorguitgaven.
- Er wordt een btw-compensatiefonds in de gehele zorg ingevoerd. Dat leidt tot een besparing van 0,2 mld euro.

Onderwijs

- De ChristenUnie bezuinigt 0,3 mld euro op het hoger onderwijs, door een generieke korting in het hoger onderwijs, door concentratie van het aantal opleidingen en door masterstudenten met studievertraging meer collegegeld te laten betalen.
- Leerlingen in het mbo boven de 27 jaar moeten hun eigen opleiding betalen (0,2 mld euro).
- Het tegengaan van studievertraging in het mbo moet 0,1 mld euro opleveren en bredere opleidingen in het mbo 0,1 mld euro. Voor wetenschappelijk onderzoekers op universiteiten wordt 0,1 mld euro minder beschikbaar gesteld. Verder bezuinigt de ChristenUnie 0,2 mld euro op het onderwijs door zittenblijvers niet meer te financieren, minder specifieke subsidies te geven en de financiering op leerlingkenmerken te baseren.

Overdrachten aan bedrijven

- Innovatiebeleid verschuift naar meer generiek beleid. Op de innovatieprogramma's wordt bezuinigd voor 0,2 mld euro. De mia blijft ongemoeid. Op de Grote Technologische Instituten wordt 0,1 mld euro bezuinigd met accent op generiek beleid.
- Het aantal ondernemerssubsidies wordt taakstellend verminderd (0,2 mld euro).

Openbaar bestuur

- De ChristenUnie bezuinigt 3,6 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van 15%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (rijkswaterstaat). Hierdoor is de ombuiging bij de functie Openbaar bestuur 2,9 mld euro.
- Bij het rijk en zbo's bij het openbaar bestuur (1,1 mld euro) worden in lijn met heroverwegingsrapport 19, variant 1 activiteiten met gelijksoortige werkprocessen en doelgroepen gebundeld (bijvoorbeeld uitkeringen aan burgers, verstrekken van subsidies of de incassodiensten) en wordt ondersteuning meer centraal en minder departementaal aangestuurd; regiodirecties (EZ, VROM en LNV) worden gedecentraliseerd, op toezicht wordt bespaard, informatie-uitvraag wordt verminderd, decentralisatie-uitkeringen worden verminderd, loonheffing wordt versimpeld en ministeries worden samengevoegd. Ook wordt het aantal diplomatieke posten in het buitenland verminderd en wordt de rechtspositie van ambtenaren genormaliseerd.
- Bij het lokaal bestuur (1,8 mld euro) wil de ChristenUnie korten op de uitkering aan het gemeente- en provinciefonds. Efficiencywinst kan onder meer worden behaald door verplicht schatkistbankieren bij het rijk, meer samenwerking bij ondersteunende diensten van gemeenten, gezamenlijke en regionale belastinginning en verhoging van de efficiency in de waterketen.

Veiligheid

- Bij de functie veiligheid betreffen de bezuinigingen van 0,9 mld euro -naast de ombuigingen bij de uitvoerende diensten van de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken- vooral besparingen door het aantal politie- en veiligheidsregio's te verminderen, de korpsen onder te brengen in één concern Nederlandse politie, minder detentie en meer elektronisch toezicht.

Defensie

- Een deel van de efficiencykorting van het rijk en zbo's slaat neer bij defensie (0,1 mld euro).

Bereikbaarheid

- Temporiseren van wegeaanleg bespaart 0,5 mld euro.
- Verplicht aanbesteden van openbaar vervoer in de drie grote steden bespaart 0,2 mld euro.
- Daarnaast is sprake van efficiëntieverbetering bij beheer en onderhoud van infrastructuur en bij de aanleg van wegen door publiekprivate samenwerking (0,2 mld euro).

Milieu

- Een zogenoemde landing and take-off heffing op luchtvaart levert 0,3 mld euro op via buitenlandse vliegtuigen.
- De rijksbijdrage aan het afvalfonds wordt geschrapt, dit levert 0,1 mld euro op.
- Invoering van een belasting op het gebruik van kolen en gas in energiecentrales en verplichte meestook van biomassa verlagen de uitgaven aan de sde-regeling. In plaats van mja's met de industrie over energiebesparing wordt een wettelijke verplichting ingevoerd. Subsidies voor energiebesparing in de gebouwde omgeving worden gestopt. Totale bezuiniging van deze maatregelen is 0,1 mld euro.
- De stimuleringsregeling voor duurzame energie, de sde, wordt gefinancierd via een kWh-opslag. Dit levert een besparing van 0,1 mld euro op in 2015 en 1,4 mld euro in 2029.
- De ehs zal meer met behulp van particulier en agrarisch natuurbeheer tot stand komen (0,1 mld euro). Via alternatieve financiële arrangementen wordt 0,1 mld euro bespaard.

Internationale samenwerking

- De ChristenUnie gaat zich inzetten om de huidige korting van 1 mld euro op de EU-afdrachten te continueren na 2013.

Overig

- De subsidies voor cultuur, publieke omroep en emancipatie worden verminderd (0,3 mld euro).
- Inburgering wordt grotendeels gefinancierd door een eigen bijdrage (0,3 mld euro). Daarnaast wordt op de kosten van asielopvang bezuinigd door meer opvang in de eigen regio, door snellere terugkeer en door werk aan te bieden (0,1 mld euro).
- De niet-belastingmiddelen worden met 0,8 mld euro vergroot door hogere boetes, het verhalen van de kosten van procesgang op de veroordeelde, hogere griffierechten, intensivering van de

aanpak van fraude, verhogen van de gebruiksvergoeding voor het spoor, doorberekenen van de kosten van toezicht op bedrijven en het verrekenen van evenementkosten via een opslag op de ticketprijzen.

Financieringsverschuivingen

- De afschaffing van de zorgtoeslag (6,1 mld euro) is mlo-relevant maar niet EMU-relevant.
- De eigen betalingen in de zorg nemen als gevolg van de financieringsschuiven bij de ombuigingen met 2,6 mld euro toe. Dit is onder andere het gevolg van de introductie van het inkomensafhankelijke eigen risico in de zorg (0,8 mld euro), hotelkosten in het ziekenhuis (0,1 mld euro), eigen bijdragen in tweedelijns ggz (0,1 mld euro) en de pakketverkleining op basis van het ziektelastbeginsel (1,4 mld euro). Verder wordt in de awbz een vermogensinkomensbijtelling geïntroduceerd (0,2 mld euro).
- De ChristenUnie voert een periode van loondoorbetaling bij ontslag in van maximaal zes maanden. De periode vervangt de huidige opzegtermijn (die maximaal drie maanden duurt). De arbeidsrelatie blijft gedurende de periode in stand. De kosten van de loondoorbetalingsverplichting worden in mindering gebracht op de eventuele ontslagvergoeding. De besparing op de ww bedraagt 0,4 mld euro.
- Verder zit in de post financieringsschuiven de overheveling van huurtoeslag naar woningbouwcorporaties en overheveling rechtsbijstand naar advocatuur.

G.2 Intensiveringen ChristenUnie

De ChristenUnie trekt 4,8 mld euro uit voor extra uitgaven. Hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel G.2 geeft een overzicht van deze intensiveringen.

Sociale zekerheid

- De ChristenUnie voegt kinderbijslag en kindgebonden budget samen tot één regeling met een inkomensafhankelijke voet en een inkomensafhankelijke kop. Voor het inkomensafhankelijke deel gaat voor alle kinderen het huidige kinderbijslagbedrag voor kinderen van 6 tot 11 jaar gelden. Daarnaast stelt de ChristenUnie een intensivering voor van 0,2 mld euro. De inkomensafhankelijke kop gaat uit van het huidige kindgebonden budget plus een intensivering van 0,2 mld euro.

Tabel G.2 Intensiveringen ChristenUnie, 2015 (prijzen 2010, mld euro)		
Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	0,4	
w.v. samenvoeging en verhoging kinderbijslag en kindgebonden budget		0,4
Zorg	0,6	
w.v. remgeldeffect eigen betalingen		0,5
overig		0,1
Onderwijs	1,7	
w.v. 5000 extra leraren		0,5
verbetering student-docent-ratio		0,3
voor- en vroegschoolse educatie		0,2
Overig		0,8
Overdrachten aan bedrijven	0,1	
Openbaar bestuur	0,2	
w.v. Rijk		0,1
overig		0,1
Veiligheid	0,5	
Bereikbaarheid	1,0	
Milieu	0,3	
Overig	- 0,1	
Totaal intensiveringen gecorrigeerd	4,8	
Financieringsverschuivingen	3,4	
Totaal intensiveringen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	8,2	

Zorg

- De ChristenUnie neemt het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 niet over maar kiest voor een inkomensafhankelijk eigen risico van 200 euro voor de laagste inkomens tot 600 euro voor de hoogste inkomens met een gemiddelde van 340 euro. De introductie van het inkomensafhankelijk eigen risico is geboekt bij de ombuigingen. Het terugdraaien leidt tot een intensivering van 3,9 mld euro waarvan 3,4 mld euro is aan te merken als financieringsschuif van particuliere naar collectieve lasten als gevolg van lagere eigen betalingen. Het remgeldeffect wordt door het terugdraaien kleiner hetgeen een intensivering van 0,5 mld euro betreft.
- De Christenunie trekt extra geld uit voor informele zorg, hospices, opvanghuizen voor tienermoeders en uitstapprogramma's voor prostituees, gezamenlijk 0,1 mld euro.

Onderwijs

- De ChristenUnie verhoogt het budget voor leraren met 0,5 mld euro. Daarmee worden vijfduizend extra leraren aangetrokken, waardoor meer tijd beschikbaar komt voor kwaliteitsverbetering.
- De uitgaven aan hoger onderwijs worden met 0,4 mld euro verhoogd, onder meer voor het verbeteren van de student-docent ratio, het mogelijk maken van meerjarige masters en studiekeuzegesprekken.
- De uitgaven aan voor- en vroegschoolse educatie worden verhoogd met 0,2 mld euro.

- Verder reserveert de ChristenUnie 0,4 mld euro voor teambeloning, invoering van de vakopleiding, een ov-studentenkaart voor het mbo, het bestrijden van schooluitval, versterken van de pabo en het programma Transfer Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- De onderwijstijd wordt uitgebreid (onder meer extra rekenonderwijs), dit kost 0,1 mld euro. De ChristenUnie geeft 0,1 mld euro extra uitgeven aan ontwikkeling laboratoriumonderzoek en internationaal onderscheidende onderzoekscentra. Ook worden er vijfduizend participatiebanen in het onderwijs gecreëerd (0,1 mld euro).

Openbaar bestuur

- Bij openbaar bestuur wordt geld beschikbaar gesteld voor vijfduizend participatiebanen (0,1 mld euro) en aanpak fraudebestrijding (0,1 mld euro).

Veiligheid

- De ChristenUnie vergroot het aantal wijkagenten, toezichthouders en straatcoaches met vijfduizend (0,5 mld euro).

Bereikbaarheid

- De ChristenUnie trekt 1,0 mld euro uit op het gebied van bereikbaarheid. Dit betreft investeringen voor de invoering van abvm (in totaal 0,6 mld euro, waarvan 0,3 mld euro exploitatiekosten en 0,3 mld euro investeringkosten in 2015), extra geld voor regionaal openbaar vervoer, het openen van nieuwe stations en fietsnelwegen en fietsenstallingen (0,3 mld euro) en investering in Deltafonds en onderhoud dijken (0,2 mld euro).
- De ChristenUnie kiest voor de invoering van een naar milieukeurmerken gedifferentieerde kilometerprijs waarbij de vaste autobelastingen (mrb en bpm) worden omgezet in een gemiddeld kilometertarief van circa 7 ct/km. In 2018 is de kilometerbeprijzing volledig ingevoerd, in 2015 is deze voor de helft ingevoerd. De provinciale opcenten, de accijnsderving en de systeemkosten worden niet omgeslagen in het kilometertarief, zodat de invoering bij een volledige invoering tot een verslechtering van het EMU-saldo leidt van jaarlijks 2,5 mld euro. Dit gaat gepaard met een lastenverlichting van jaarlijks 1,9 mld euro in 2018.
- De aanschafbelasting (bpm) op personenauto's wordt afgeschaft, waardoor nieuwe auto's ten opzichte van het basispad van de Economische Verkenning 2011-2015 in aanschaf gemiddeld zo'n 2000 euro⁴ goedkoper worden in 2020. Tevens introduceert de ChristenUnie een congestieheffing (spitstarief) van 8 ct/km en een kilometerprijs voor vrachtverkeer van gemiddeld 15 ct/km.

⁴ Onder de aanname van 0,6 mln verkochte nieuwe personenauto's per jaar.

Milieu

- De ChristenUnie intensificeert 0,2 mld euro op het gebied van landbouw en natuur, te betalen uit de openruimteheffing (verdichting binnenstedelijk bouwen, herinrichten en efficiënter benutten oude bedrijventerreinen en landschap).
- Verder is sprake van een intensivering voor de ehs (0,1 mld euro voor agrarisch en particulier natuurbeheer).

Overig

- De intensiveringen door extra salaris voor een kwaliteitsverbetering in het onderwijs zorgen voor extra belasting- en premieopbrengsten (0,1 mld euro). Dit is bij de overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De eigen betalingen in de zorg nemen als gevolg van de financieringsschuiven bij de intensiveringen met 3,4 mld euro af. De ChristenUnie draait het verhoogde eigen risico in de zvw (3,4 mld euro) terug.

G.3 Microlasten ChristenUnie

Tabel G.3 geeft een overzicht van de fiscale maatregelen uit het ChristenUnie-programma. Hieruit blijkt dat de ChristenUnie de microlasten met 6,1 mld euro verzwart. Dit is de resultante van een lastenverzwaring voor bedrijven van 4,3 mld euro en een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,8 mld euro.

Milieu

- De ChristenUnie introduceert een kilometerprijs voor het vrachtverkeer van gemiddeld 15 ct/km. Hierdoor worden de lasten voor bedrijven met 1,1 mld euro verzwart.
- De ChristenUnie financiert de stimulering van duurzame energie door een opslag op de kWh-prijs (vanaf 2020 gevolgd door een verplicht aandeel duurzaam). Hierdoor stijgen de lasten met 0,8 mld euro in 2015 en en 4,3 mld euro in 2020.
- Vleesconsumptie wordt belast tegen het reguliere btw-tarief hetgeen leidt tot een lastenverzwaring van 0,7 mld euro.
- De invoering van een kilometerprijs levert in 2015 een lastenverlichting op van 0,5 mld euro. In 2018 is de lastenverlichting 1,9 mld euro.
- Invoering van een belasting op het gebruik van kolen en gas in energiecentrales verhoogt de lasten met 0,4 mld euro.
- De invoering van een landing- en take-off heffing levert een lastenverzwaring op van 0,3 mld euro (binnenland deel). Het buitenland deel is geboekt bij de ombuigingen.
- De vergoeding voor woon-werkverkeer wordt beperkt hetgeen leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro.

Tabel G.3 Microlasten ChristenUnie, 2015 (prijzen 2010, mld euro)		
Milieu	3,0	
w.v. introductie kilometerheffing vrachtwagens		1,1
verplicht aandeel duurzame energie		0,8
afschaffing verlaagd btw-tarief vlees		0,7
invoering kilometerheffing		-0,5
inputbelasting grijze stroom		0,4
landing en take-off heffing		0,3
vergoeding woon-werkverkeer		0,2
openruimteheffing		0,2
verlaging vastrecht		-0,1
verhoging energiebesparingsaftrek		-0,1
overig		0,1
Inkomen en arbeid	0,7	
w.v. zorg		-6,8
afschaffing zorgtoeslag		6,1
schrappen aantal kortingen (ick, aftrek levensonderhoud, kindertoeslag box 3)		1,6
herinvoering belastingvrije som en gedeeltelijk indexeren		-1,0
verhoging arbeidskorting en eic		-1,0
beperking hypotheekrente aftrek		1,0
loondoorbetaling ww eerste zes maanden		0,4
fiscalisering aow inclusief compensatie		0,4
afschaffing doorwerkbonus		0,3
aftopping pensioenaf trek boven 2,5 modaal		0,2
ww premieverlaging		-0,1
beperken 30%-regeling		0,1
goededoelendag		-0,1
verdubbeling ouderschapsverlofkorting		-0,1
overig		-0,4
Vermogen en winst	2,2	
bankheffing		1,0
huurtoeslag woningcorporaties		0,9
rechtsbijstand naar advocatuur en rechtshulp		0,4
overig		-0,1
Overig	0,1	
verlaging overdrachtsbelasting		-0,5
reclameheffing		0,4
verhoging accijns tabak en alcohol		0,3
overig		0,0
Totaal lastenmaatregelen (gecorrigeerd)	6,1	
w.v. huishoudens	1,8	
bedrijven	4,3	
Financieringsverschuivingen	-7,3	
w.v. financieringsverschuivingen zorg		0,9
zorgtoeslag		-6,1
intertemporele schuiven		0,5
verplichting aandeel duurzame energie		-0,8
overige financieringsverschuivingen		-1,7
Totaal EMU-relevante lasten	-1,2	

- De ChristenUnie voert een openruimteheffing van 0,2 mld euro in voor bouwen buiten bestaand bewoond gebied.
- Verlaging vastrecht levert een lastenverlichting op van 0,1 mld euro.
- Een fiscale stimuleringsregeling voor energiebesparing door particulieren verlaagt de lasten voor gezinnen met 0,1 mld euro.
- De post overige milieumaatregelen bestaat uit de invoering van een afvalverbrandingsheffing en het optimaliseren van de eia, mia en vamil. Tezamen verzwaren deze maatregelen de lasten met 0,1 mld euro.

Inkomen en arbeid

- De microlasten als gevolg van de zorg dalen met 6,8 mld euro. De zorgtoeslag verdwijnt en de daarmee gemoeide bezuiniging (6,1 mld euro in 2015 en 9,5 mld euro structureel) wordt ingezet voor verlaging van de zorgpremies. De partij wil de nominale premie omzetten in een inkomensafhankelijke premie. De voor financieringsverschuivingen gecorrigeerde ombuigingen en intensiveringen in de zvw leiden tot 0,8 mld euro aan lagere zvw premies. De eigen betalingen in de awbz nemen met 0,1 mld euro toe door onder andere de introductie van een vermogenstoets.
- Combinatiekortingen, aftrek levensonderhoud kinderen en kindertoeslag verdwijnen. Het bijbehorende budget (1,6 mld euro) wordt gebruikt voor een nieuw in te voeren belastingvrije som per huishouden. De nieuwe belastingvrije som wordt in 2014 en 2015 niet geïndexeerd (lastenverzwaring 0,7 mld euro). Deze maatregelen resulteren gecombineerd in een lastenverlichting van 1,0 mld euro.
- De ChristenUnie verhoogt de arbeidskorting met 0,5 mld euro en het inkomensafhankelijke deel van de arbeidskorting ook met 0,5 mld euro.
- De ChristenUnie beperkt de aftrekbaarheid van hypotheekrente langs drie wegen. Ten eerste wordt de hypothecaire schuld waarover hypotheekrente mag worden afgetrokken begrensd op 750 000 euro in 2011. Deze grens wordt tot 2040 nominaal constant gelaten. Na 2040 loopt de grens mee met de huizenprijsinflatie. Ten tweede gaat de ChristenUnie voor de aftrekbaarheid van hypotheekrente, fiscaal gezien, uit van annuïtaire aflossing in 30 jaar. Deze maatregel geldt echter alleen voor nieuwe gevallen. Ten slotte beperkt de ChristenUnie met ingang van 2011 het maximale belastingtarief waartegen de hypotheekrente mag worden afgetrokken in 22 jaar van 52% naar 30%. In 2015 leidt dit pakket tot een lastenverzwaring van 1,0 mld euro.
- De aow-premie wordt verder gefiscaliseerd: lastenverzwaring 0,8 mld euro in 2015 en 3,0 mld euro structureel. Ouderen met een aanvullend pensioen tot 15 000 euro worden hiervoor geheel gecompenseerd: lastenverlichting 0,5 mld euro in 2015 en 2,0 mld euro structureel.
- Loondoorbetaling ww leidt tot 0,4 mld euro hogere werkgeverslasten. Dit wordt gedeeltelijk gecompenseerd door een lagere ww-premie: lastenverlichting 0,1 mld euro.
- De doorwerkbonus wordt afgeschaft (lastenverzwaring 0,3 mld euro).
- De fiscale subsidiëring van de pensioenbesparingen in de tweede pijler wordt beperkt tot inkomens tot 2,5 maal modaal: lastenverzwaring 0,2 mld euro.

- De lasten voor kenniswerkers worden verhoogd met 0,1 mld euro door de periode van belastingvrijstelling van 30% van het bruto inkomen terug te brengen van tien jaar na vijf jaar.
- De ChristenUnie introduceert een goededoelendag. Werknemers die een vakantiedag of overuren willen besteden aan een goed doel kunnen daarvoor hun brutoloon inzetten: lastenverlichting 0,1 mld euro.
- De ouderschapsverlofkorting wordt verdubbeld: lastenverlichting 0,1 mld euro.
- De post overige maatregelen inkomen en arbeid bevat grondslageffect iab (lastenverlichting 0,4 mld euro), aftrekregeling collegegelden (lastenverlichting 0,1 mld euro) en versobering Witteveenkader.

Vermogen en winst

- De ChristenUnie introduceert een bankenheffing. De opbrengst van de bankenheffing wordt gedrukt doordat is uitgegaan van eenzijdige invoering. De opbrengst is ingeschat op 1 mld euro en is met de nodige onzekerheid omgeven.
- De huurtoeslag wordt geleidelijk overgeheveld naar de woningbouwcorporaties (lastenverhoging 0,9 mld euro in 2015 en 2,2 mld euro structureel). Corporaties mogen daarvoor hun huren jaarlijks laten stijgen met 2% boven de inflatie in de periode 2011-2023. In 2023 is de overheveling afgerond.
- Rechtsbijstand wordt verplicht uitgevoerd door de advocatuur. De lastenverzwaring hiervan is 0,4 mld euro.
- De lasten voor bedrijven uit het mkb worden via de wbo verminderd. Daarnaast leidt stakingstarief van 40% tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro.

Overig

- De overdrachtsbelasting voor starters wordt afgeschaft in 2011. Voor doorstromers wordt de overdrachtsbelasting binnen tien jaar gehalveerd en daarna in twaalf jaar geleidelijk afgeschaft. De lastenverlichting bedraagt 0,5 mld euro.
- De ChristenUnie voert een reclameheffing in (lastenverzwaring 0,4 mld euro).
- Accijnzen op tabak en alcohol worden verhoogd (tabak met 5%, bier met 20% en wijn en gedestilleerd met 10%). De totale lastenverzwaring bedraagt 0,3 mld euro.
- Onder de post overige maatregelen vallen uitbreiding Maecenasregeling en een vuurwerkheffing.

Financieringsverschuivingen

- De financieringsverschuivingen om de aansluiting tussen de mlo en de EMU-saldorelevante lasten te kunnen maken vallen uiteen in een aantal onderdelen.
- Financieringsverschuivingen in de zorg die worden veroorzaakt door pakketmaatregelen en lagere eigen betalingen. Deze komen overeen met de financieringsverschuivingen zorg bij de ombuigingen en intensiveringen en zijn daar nader toegelicht.
- De afschaffing van de zorgtoeslag is mlo-relevant maar niet EMU-relevant.

- De intertemporele schuif betreft het aftoppen van de pensioenaf trek hetgeen structureel minder oplevert dan in 2015.
- Invoering van een kWh-opslag voor de financiering van hernieuwbare energie (later gevolgd door een verplicht aandeel duurzaam) leidt tot een lastenverzwaring voor huishoudens en bedrijven die niet relevant is voor het EMU-saldo.
- De post overige financieringsverschuivingen bestaat uit de overheveling van de huurtoeslag naar de woningcorporaties, overheveling rechtsbijstand naar advocatuur en de effecten op de lasten van bedrijven als gevolg van loondoorbetaling ww (allen wel mlo, geen EMU-saldo).

Bijlage H: Het D66-programma

Deze bijlage geeft een gedetailleerd overzicht van de door D66 voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën en de microlastendruk. De bedragen in deze bijlage zijn ex ante en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (zie Economische Verkenning 2011-2015). De bedragen hebben betrekking op 2015 en luiden allemaal in prijzen 2010; dit geldt ook voor de beschrijving van belasting- en premietarieven.

H.1 Ombuigingen D66

D66 buigt voor 17,2 mld euro om op de collectieve uitgaven; hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel H.1 geeft een overzicht.

Sociale zekerheid

- D66 bezuinigt 1,3 mld euro op de kinderbijslag: het bedrag wordt leeftijdsonafhankelijk, gemaximeerd tot twee kinderen en ouders met een inkomen boven 100 000 euro krijgen geen kinderbijslag meer. Voor het eerste kind is het bedrag gelijk aan het huidige bedrag voor kinderen tot 5 jaar en voor het tweede kind 100 euro minder. Verder trekt D66 0,3 mld euro minder uit voor het kindgebonden budget. Naast het terugdraaien van geplande intensiveringen in 2011 worden de bedragen per kind leeftijdsonafhankelijk en beperkt tot twee kinderen. Tezamen betekent dit een ombuiging van 1,5 mld euro.
- De zorgtoeslag krijgt een leefvormneutrale vormgeving. Meerpersoonshuishoudens ontvangen evenveel als alleenstaanden waardoor 0,4 mld euro wordt bespaard. Daarnaast komt er een vermogenstoets bij de zorgtoeslag wat resulteert in een ombuiging van 0,5 mld euro. Ten slotte dalen de kosten van de zorgtoeslag met 0,3 mld euro door ombuigingen in de zorguitgaven. De totale ombuiging op de zorgtoeslag komt hiermee uit op 1,2 mld euro in 2015 en 1,9 mld euro structureel.
- D66 verkort de maximale duur van de ww tot twaalf maanden. Rekening houdend met weglek via lagere belastingen en hogere uitgaven aan inkomensafhankelijke regelingen, levert deze maatregel een besparing op van 1,0 mld euro in 2015 en 1,2 mld euro structureel.
- De aow-leeftijd wordt vanaf 2011 twaalf jaar lang met twee maanden per jaar verhoogd, wat in 2015 tot 0,9 mld euro lagere aow-uitgaven leidt. In 2022 is de leeftijd van 67 bereikt. Vanaf dat jaar wordt de aow-leeftijd gekoppeld aan de stijging van de levensverwachting wat met zich meebrengt dat in de periode 2022-2040 een verdere stijging van de aow-leeftijd wordt geïmplementeerd van 1,1 jaar. In totaal gaat de aow-leeftijd dus met 3,1 jaar omhoog. De besparing op de aow-uitgaven is in 2015 0,9 mld euro. Structureel is het effect van deze maatregel 6,8 mld euro (inclusief versobering Witteveenkader en werkgelegenheidseffecten).
- D66 kort op het re-integratiebudget waardoor in 2015 0,5 mld euro wordt omgebogen.

- Op het terrein van de wsw bespaart D66 in 2015 0,4 mld euro door het huidige systeem te vervangen door een systeem van loondispensatie. De structurele besparing is 0,6 mld euro.

Tabel H.1 Ombuigingen D66, 2015 (prijzen 2010, mld euro)		
Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	5,5	
w.v. kindregelingen		1,5
zorgtoeslag		1,2
verlaging ww-duur naar 1 jaar		1,0
verhoging aow-leeftijd		0,9
beperking re-integratiebudgetten		0,5
hervorming wsw		0,4
Zorg	4,1	
w.v. verhoging norm gebruikelijke zorg		1,2
overheveling groot deel awbz naar wmo: romp-awbz		1,0
extramuralisering		0,7
subsidie mee-instellingen		0,2
doelmatigheidswinst overheveling revalidatie naar zvw		0,1
scheiden wonen en zorg		0,1
btw-compensatiefonds		0,2
doelmatigheid zvw		0,3
marktwerking zvw		0,2
uitbreiding preferentiebeleid zorg		0,2
pakketmaatregelen zvw		0,2
gedragseffect inkomensafhankelijk eigen risico zvw		0,1
overlap in maatregelen zvw		-0,3
Onderwijs	0,4	
Overdrachten aan bedrijven	0,2	
Openbaar bestuur	2,8	
w.v. rijk		0,8
lokaal bestuur		1,7
overig		0,3
Veiligheid	0,8	
w.v. apparaatkorting (m.u.v. politie)		0,5
legalisering softdrugs		0,2
overig		0,1
Defensie	0,9	
Bereikbaarheid	0,9	
Internationale samenwerking	1,0	
Overig	0,6	
w.v. diverse subsidies		0,3
inburgering		0,2
publieke omroep		0,1
Totaal ombuigingen gecorrigeerd	17,2	
Financieringsverschuivingen	1,8	
Totaal ombuigingen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	19,0	

- D66 beperkt de wajong tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikten. Op lange termijn bedraagt het effect van deze maatregel 0,5 mld euro. Hiervan wordt echter bijna niets gerealiseerd in de komende kabinetsperiode, omdat de beperking alleen voor nieuwe gevallen geldt.
- D66 hervormt het ontslagstelsel tot een civielrechtelijk stelsel, zodat de arbeidsovereenkomst zonder tussenkomst van derden moet kunnen worden ontbonden. Redelijkheid van ontslag kan indien nodig achteraf door de kantonrechter worden vastgesteld. De preventieve toets bij het CWI wordt geschrapt. De effecten op het niveau van werkloosheid en werkgelegenheid zijn beperkt, wel ontstaat meer mobiliteit en doorstroming op de arbeidsmarkt. Er wordt een besparing gerealiseerd van een kleine 0,1 mld euro door de vermindering van het aantal kantonrechters en CWI-medewerkers. Werkgevers zullen hierdoor minder kwijt zijn aan ontslagvergoedingen. Ontslagvergoedingen dienen te worden aangewend voor scholing en loonkostensubsidies.

Zorg

- Voor cliënten die gebruik maken van begeleiding en/of persoonlijke verzorging wordt de gebruikelijke zorg verhoogd met 90 minuten per week. Cliënten zullen hierdoor een zwaarder beroep moeten doen op hun netwerk of met eigen middelen deze zorg zelf moeten inkopen. Dit levert een besparing op van 1,4 mld euro in 2015. Aangezien cliënten een deel daarvan particulier zullen gaan financieren, is 0,2 mld euro aan te merken als financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten. In 2020 bedraagt de totale besparing 1,5 mld euro.
- D66 hevelt alle extramurale zorg (begeleiding, dagbesteding, persoonlijke verzorging en verpleging) en de intramurale verzorging en verpleging over van de awbz naar de wmo. Door deze langdurige zorg in een voorziening aan te bieden vervalt het verzekerd recht op zorg en wordt het mogelijk dat gemeenten maatwerk leveren door beter rekening te houden met de eigen mogelijkheden van cliënten. In combinatie met een sterkere prikkel om zorg scherp in te kopen leidt dit naar verwachting tot een doelmatigheidswinst, deze is geraamd op 5%. Wanneer het gemeenten niet lukt deze efficiencyverbetering te realiseren zal minder zorg worden geleverd. Voor de meest complexe zorg (de intramurale ggz en ghz) zal een romp-awbz blijven bestaan, eveneens in de vorm van een voorziening. De potentiële doelmatigheidswinst wordt afgeroomd, wat leidt tot een besparing van 1,0 mld euro.
- Minder complexe zorg wordt voor nieuwe cliënten niet langer intramuraal aangeboden. Dit geldt zowel voor de ggz als voor ouderenzorg. Hierdoor treedt een besparing op van 0,6 mld euro in 2015. Daarnaast is 0,1 mld euro aan te merken als financieringsschuif van particuliere naar collectieve lasten waardoor de gecorrigeerde besparing op 0,7 mld euro uitkomt. In 2020 bedraagt de totale besparing 1,1 mld euro.
- De subsidie aan mee-instellingen wordt stopgezet, waarmee 0,2 mld euro wordt bespaard.
- De overheveling van revalidatie naar de zvw levert als gevolg van een betere doelmatigheid een besparing op van 0,1 mld euro.

- D66 kiest ervoor de kosten van zorg en wonen te scheiden. Zorginstellingen dienen huur en servicekosten direct bij cliënten in rekening te brengen, die hier via een verlaging van de eigen bijdrage en verhoging van de huurtoeslag gedeeltelijk voor worden gecompenseerd. Per saldo nemen de eigen betalingen toe met 0,4 mld euro. Zorginstellingen worden door deze verandering geprikkeld zich beter te richten op de woonwensen van cliënten en dit levert een doelmatigheidswinst op van 0,1 mld euro in 2015 en 0,3 mld euro in 2020.
- D66 voert in de awbz een vermogensinkomensbijtelling in. Dat leidt tot een besparing van 0,3 mld euro welke volledig is aan te merken als een financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.
- Er wordt een btw-compensatiefonds in de gehele zorg ingevoerd. Dat leidt tot een besparing van 0,2 mld euro.
- D66 neemt een aantal maatregelen ter bevordering van de doelmatigheid en het tegengaan van aanbodgeïnduceerde vraag. Zo wordt de kwaliteit en transparantie in de zorg vergroot door middel van de oprichting van een landelijk kwaliteitsinstituut. Tevens wordt de wettelijke positie van de Raden van Bestuur ten opzichte van de medisch specialisten versterkt. Gezamenlijk leidt dat tot een besparing van 0,3 mld euro.
- D66 wil de marktwerking in de zvw verder bevorderen zoals geschets in variant B van heroverwegingsrapport 11. Zo worden alle ex post compensatiemechanismen van verzekeraars afgebouwd waardoor ze volledig risicodragend worden. Ook de tarieven van de dbc's worden verder geliberaliseerd, het B-segment in de ziekenhuiszorg wordt zo veel mogelijk uitgebreid en privaat kapitaal wordt toegestaan met zeggenschap en winstuitkering. Per saldo levert dat in 2015 een besparing op van 0,2 mld euro. Het structurele effect bedraagt 0,7 mld euro.
- Op het gebied van de geneesmiddelen wordt het preferentiebeleid bij zorgverzekeraars geïntensiveerd door ook clusters van geneesmiddelen toe te laten waarvoor de werkzame stof niet altijd 100% identiek is. De verwachte besparing bedraagt 0,2 mld euro.
- D66 verkleint het basispakket op basis van het ziektelastbeginsel. Zo behoren lichte vormen van ggz-zorg, paramedische zorg en hulpmiddelen behorende bij een lage ziektelast niet langer tot het basispakket. Verder worden gebitsprothesen en mondzorg voor 18-21 jaar niet langer vergoed. Hierdoor treedt een besparing op van 1,1 mld euro. Aangezien verzekerden een deel daarvan particulier zullen gaan financieren, is 0,9 mld euro aan te merken als financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten.
- In plaats van het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 kiest D66 voor een inkomensafhankelijk eigen risico van 210 euro voor de laagste inkomens tot 400 euro voor midden en hoge inkomens met een gemiddelde van 350 euro. Bovendien kiest D66 voor een procentueel eigen risico waarbij de eigen bijdrage 25% van de zorguitgaven bedraagt. Het terugdraaien staat bij de intensivering geboekt. De introductie van het inkomensafhankelijke risico leidt tot een ombuiging van 0,2 mld euro wat deels het gevolg is van een financieringsschuif van 0,1 mld euro van collectieve naar particuliere lasten door hogere eigen betalingen.

- Doordat bovengenoemde zvw maatregelen elkaar deels overlappen komen bovenstaande ombuigingen in totaal 0,3 mld euro lager uit.

Onderwijs

- De fusieprikkel in het voortgezet onderwijs wordt afgeschaft en godsdienstlessubsidie wordt beperkt (0,1 mld euro).
- De gratis schoolboeken worden teruggedraaid waarbij de wtos wordt ingevoerd, waardoor de totale besparing uitkomt op 0,2 mld euro.
- Daarnaast wordt de maatschappelijke stage niet verlengd (0,1 mld euro).

Overdrachten aan bedrijven

- D66 kort 0,2 mld euro op subsidies van het ministerie van Economische Zaken.

Openbaar bestuur

- D66 bezuinigt 3,5 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals UWV (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van 15%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat).
- Bij het rijk en zbo's bij het openbaar bestuur worden vooral bezuinigingen (1,1 mld euro) gerealiseerd in lijn met heroverwegingsrapport 19, variant 1: activiteiten met gelijksoortige werkprocessen en doelgroepen worden gebundeld (bijvoorbeeld uitkeringen aan burgers, verstrekken van subsidies of de incassodiensten) en ondersteuning wordt meer centraal en minder departementaal aangestuurd. Ook wordt bezuinigd op de kosten van diplomatie door de vorming van EU-ambassades en wordt de rechtspositie van ambtenaren genormaliseerd.
- Bij het lokaal bestuur bezuinigt D66 1,7 mld euro op het gemeente- en provinciefonds. D66 wil minder provincies, opschaling van gemeenten en betere samenwerking in het middenbestuur.

Veiligheid

- Bij de functie veiligheid betreffen de bezuinigingen van 0,8 mld euro - naast de ombuigingen bij de uitvoerende diensten van de Ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken (0,5 mld euro) - vooral besparingen door het aantal politieregio's te verminderen (0,1 mld euro) en het legaliseren van softdrugs (0,2 mld euro).

Defensie

- D66 kiest voor een kleinere krijgsmacht die geënt is op heroverwegingsrapport 20 variant C (0,8 mld euro) waarbij de krijgsmacht zich vooral richt op stabilisatie- en vredeshandhavende missies. Verder slaat een deel van de apparaatkorting neer bij defensie (0,1 mld euro).

Bereikbaarheid

- D66 verlaagt de reële groei van het Infrastructuurfonds waardoor 0,8 mld euro wordt bespaard. Daarnaast leidt de apparaatkorting tot een besparing van 0,1 mld euro op de functie bereikbaarheid (met name Rijkswaterstaat).

Internationale samenwerking

- D66 gaat zich inzetten om de huidige korting van 1 mld euro op de EU-afrachten te continueren na 2013.

Overig

- D66 bezuinigt door een generieke korting van 12% op een groot aantal subsidies van met name Buitenlandse Zaken, Justitie en VWS (0,3 mld euro).
- D66 richt de inburgering meer op werk waardoor 0,2 mld euro wordt bespaard.
- Het aantal omroepen en de taken van de publieke omroep worden beperkt (0,1 mld euro).

Financieringsverschuivingen

- De financieringsverschuivingen zijn onder andere het gevolg van de introductie van het inkomensafhankelijke eigen risico in de zorg (0,1 mld euro) en de pakketverkleining op basis van het ziektelastbeginsel (0,9 mld euro). Verder wordt in de awbz een vermogenstoets geïntroduceerd (0,3 mld euro) en nemen de eigen betalingen in de awbz met 0,3 mld euro toe door het niet langer intramuraal aanbieden van minder complexe zorg en het scheiden van wonen en zorg. De eigen betalingen in de zorg nemen daardoor met in totaal 1,8 mld euro toe.

H.2 Intensiveringen D66

D66 trekt 3,6 mld euro uit voor extra uitgaven; hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel H.2 geeft een overzicht van de intensiveringen.

Sociale zekerheid

- De ww-uitkering wordt in de eerste drie maanden verhoogd naar 80%, het budgettaire beslag is een kleine 0,1 mld euro.

Zorg

- D66 neemt de verhoging van de eigen bijdragen awbz, de korting op wmo en het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 niet over. D66 kiest voor een inkomensafhankelijk eigen risico van 210 euro voor de laagste inkomens tot 400 euro voor midden en hoge inkomens met een gemiddelde van 350 euro. Bovendien kiest D66 voor een procentueel eigen risico waarbij de eigen bijdrage 25% van de zorguitgaven bedraagt. De introductie van het inkomensafhankelijk eigen risico staat bij de ombuigingen geboekt. Het terugdraaien van het hogere eigen risico en eigen betalingen leidt tot een ombuiging van 5,0 mld euro wat deels het gevolg is van een financieringsschuif van 4,4 mld euro van particuliere naar collectieve lasten door lagere eigen betalingen. Het remgeldeffect wordt hierdoor kleiner, hetgeen een intensivering van 0,6 mld euro betreft.

Tabel H.2 Intensiveringen D66, 2015 (prijzen 2010 mld euro)	
Naar beleidsmatig cluster	
Sociale zekerheid	0,1
Zorg	0,6
Onderwijs	2,6
w.v. voor- en vroegschoolse educatie	0,5
prestatiebeloningen voor leraren	0,4
extra beloning voor leraren in moeilijke gebieden	0,4
extra uren taal en rekenen in voortgezet onderwijs	0,3
schakelklassen en summercourses	0,2
overig	0,8
Overdrachten aan bedrijven	0,1
Veiligheid	0,1
Bereikbaarheid	0,5
w.v. invoeringskosten abvm	0,3
openbaar vervoer	0,3
Overig	- 0,5
Totaal intensiveringen gecorrigeerd	3,6
Financieringsverschuivingen	4,4
Totaal intensiveringen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	8,0

Onderwijs

- D66 geeft meer geld uit aan voor-en vroegschoolse educatie (0,5 mld euro).
- Voor prestatiebeloning voor leraren is 0,4 mld euro beschikbaar.
- D66 intensificeert 0,4 mld euro voor extra beloning voor leraren in moeilijke gebieden.
- Voor extra uren taal en rekenen in het voortgezet onderwijs wordt 0,3 mld euro uitgetrokken.
- Verder zet D66 onder andere in op brede scholen, scholing van leraren, betere salarissen voor schoolleiders, extra conciërges op school, aanpak van voortijdig schoolverlaten door de invoering van schakelklassen en een doorstroombonus, een leerlingvolgsysteem met tussentijdse toetsen en centrale examens en extra geld voor kwaliteit in het hoger onderwijs.

Overdrachten aan bedrijven

- D66 intensificeert 0,1 mld euro in innovatie. Het wetenschappelijk onderzoek op universiteiten wordt gestimuleerd door meer samenwerking tussen universiteiten, onderzoeksinstituten en ondernemingen. Daarnaast worden de innovatiesubsidies aan het mkb verhoogd door een fonds dat ondernemingen helpt om onderzoeksresultaten beter toe te passen.

Veiligheid

- D66 sluit de ombuigingen bij de politie terug (naar de politie) door het aantal agenten te vergroten (0,1 mld euro).

Bereikbaarheid

- De invoering van de kilometerbeprijzing leidt tot 0,3 mld euro investeringkosten in 2015. Deze post is niet structureel.

- Daarnaast wordt 0,3 mld euro in openbaar vervoer geïntensiveerd.

Overig

- De intensiveringen door gerichte salarisverhogingen in het onderwijs zorgen voor extra belasting- en premieopbrengsten. Dit effect van 0,5 mld euro is bij de intensiveringen op de overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De post financieringsschuif zorg wordt verklaard door het feit dat D66 de verhoging van de eigen bijdrage in de awbz en wmo (1,0 mld euro) en het eigen risico in de zvw (3,4 mld euro) terugdraait. De eigen betalingen in de zorg nemen daardoor in totaal met 4,4 mld euro af.

H.3 Microlasten D66

Tabel H.3 geeft een overzicht van de fiscale maatregelen uit het D66-programma. Hieruit blijkt dat D66 de lasten met 1,3 mld euro verzwaaert. Dit is het saldo van een lastenverlichting voor gezinnen van 0,3 mld euro en een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,6 mld euro.

Milieu

- D66 verplicht bedrijven en gezinnen tot het gebruiken van een vast aandeel duurzame energie. De lasten worden hierdoor verzwaaert met 0,8 mld euro in 2015 en 3,8 mld euro vanaf 2020.
- Het invoeren van het algemene btw-tarief voor niet-biologisch vlees verzwaaert de lasten met 0,7 mld euro.
- Geleidelijke verhoging van de tweede en derde schijf in de energiebelasting leidt tot 0,5 mld euro hogere lasten voor bedrijven.
- D66 voert een naar milieukeurmerken gedifferentieerde kilometerbeprijzing waarbij de mrb (exclusief provinciale opcenten) en 25% van de bpm worden omgezet in een kilometertarief van ruim 5 ct/km. De opbrengsten van de aanschafbelasting op personenauto's (bpm) daalt in het basispad in 2020 naar zo'n 40% t.o.v. het 2008-niveau. D66 verlaagt de bpm minder ver: de bpm-opbrengsten worden in 2020 op ongeveer 75% van het 2008-niveau gezet. Dit betekent dus een verhoging van de aanschafbelasting op personenauto's (bpm) met 1,3 mld euro ten opzichte van het basispad tot 2,6 mld euro opbrengsten in 2020⁵. Hierdoor wordt de gemiddelde auto ten opzichte van het basispad in aanschaf circa 2000 euro⁶ duurder in 2020. De bpm wordt hiermee op ongeveer 75% van het 2008-niveau gebracht. De exploitatiekosten van de kilometerprijs (circa 0,6 mld euro per jaar bij volledige invoering) worden ook omgezet in het kilometertarief. De provinciale opcenten (circa 2 mld euro in 2020) blijven bestaan. Het gemiddelde kilometertarief is zodanig gekozen dat in combinatie met de bpm-inkomsten de invoering op termijn neutraal is voor het EMU-saldo. Tevens introduceert D66 een

⁵ De bpm-opbrengsten in 2020 in het basispad bedragen zo'n 40% van het 2008-niveau.

⁶ Onder de aanname van 0,6 mln verkochte nieuwe personenauto's per jaar.

congestieheffing (spitstarief) van 11 ct/km en een kilometerprijs voor het vrachtverkeer van ruim 2 ct/km. De invoering van abvm leidt tot een lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2015 als gevolg van het verwerken van de exploitatiekosten in de kilometerprijs.

- D66 beperkt de landbouwvrijstelling in de inkomstenbelasting waardoor de lasten met 0,2 mld euro worden verzwaard.
- Het laten vervallen van de accijnskorting op rode diesel vergroot de lasten voor bedrijven met 0,2 mld euro en het afschaffen van de tariefkorting energiebelasting glastuinbouw leidt tot 0,1 mld euro hogere lasten.

Inkomen en arbeid

- De microlasten als gevolg van de zorg dalen met 0,5 mld euro. De voor financieringsverschuivingen gecorrigeerde ombuigingen en intensiveringen in de zvw leiden tot 0,3 mld euro lagere zvw-premies. Bij de awbz worden onder andere de verhoogde eigen betalingen uit de Economische Verkenning 2011-2015 teruggedraaid (1,0 mld euro), een vermogensinkomensbijtelling ingevoerd (0,3 mld euro) en de kosten van zorg en wonen gescheiden waardoor de eigen betalingen toenemen (0,4 mld euro). In totaal komen de eigen betalingen awbz 0,2 mld euro lager uit.
- D66 verhoogt de arbeidskorting met 200 euro. Dit leidt tot 1,3 mld euro lagere lasten voor huishoudens.
- Sinds 2009 wordt de mogelijkheid om de algemene heffingskorting via de partner te verzilveren in vijftien jaar afgebouwd. D66 versnelt deze maatregel door vanaf 2011 deze mogelijkheid in vijf jaar af te bouwen. De uitzondering voor niet-werkende partners met kinderen in de leeftijd van nul tot en met vijf jaar wordt in dezelfde periode ook afgebouwd. De uitzondering voor niet-werkende partners geboren voor 1972 wordt vanaf 2011 in tien jaar afgebouwd. Deze maatregel verhoogt de lasten voor huishoudens in totaal met 1,1 mld euro in 2015 en 0,3 mld euro structureel.
- D66 beperkt met ingang 2014 het maximale tarief waartegen de aftrekbare hypotheekrente mag worden afgetrokken. Het tarief daalt geleidelijk van 52% naar 42% in tien jaar om daarna in twaalf jaar naar 30% te dalen. D66 gaat voor de aftrekbaarheid van hypotheekrente, fiscaal gezien, uit van lineaire aflossing in 30 jaar. Dat houdt in dat elk jaar de som waarover rente afgetrokken mag worden met 3,3% daalt. Het tarief waartegen het eigenwoningforfait wordt belast, blijft gelijk aan het tarief waartegen de hypotheekrente mag worden afgetrokken. Deze aanpassingen in de hypotheekrenteaftrek leiden tot 1,0 mld euro hogere lasten in 2015. D66 stelt voor een overgangsregeling 0,7 mld euro beschikbaar voor de eerstkomende jaren.
- Het belastingtarief in de eerste schijf daalt met 0,5%-punt; het tarief in de tweede schijf daalt met 1,0%-punt. In totaal geeft dit een lastenverlichting voor huishoudens van 1,7 mld euro.

Tabel H.3 Microlasten D66, 2015 (mld euro, prijzen 2010)		
Milieu	2,8	
w.v. verplicht aandeel duurzame energie		0,8
afschaffing verlaagd btw-tarief niet-biologisch vlees		0,7
geleidelijke verhoging 2e en 3e schijf in energieheffing (grootverbruik)		0,5
invoering abvm		0,3
beperking landbouwvrijstelling		0,2
afschaffing accijnskorting rode diesel		0,2
afschaffing vrijstelling energieheffing voor glastuinbouw		0,1
Inkomen en arbeid	- 2,2	
w.v. zorg		- 0,5
verhoging arbeidskorting/eitc 200		- 1,3
minder uitzonderingen overdraagbaarheid ahk		1,1
hervorming hypotheekrente		1,0
verlaging tarief eerste schijf 0,5%		- 0,9
verlaging tarief tweede schijf 1%		- 0,8
overgangsregeling hypotheekrenteaftrek		- 0,7
versoering Witteveenkader		0,3
afschaffing doorwerkbonus		0,3
grondslageffect inkomensafhankelijke bijdrage zvw		- 0,2
versoepeling urencriterium zelfstandigen		- 0,2
leven lang leren (fiscale subsidies voor scholing)		- 0,2
verhoging inkomensafhankelijke combinatiekorting		- 0,1
Vermogen en winst	0,9	
w.v. heffing op woningcorporaties		1,0
verhoging budget wbo		- 0,1
Overig	- 0,2	
w.v. afschaffing overdrachtsbelasting starters		- 0,5
legalisering softdrugs en accijnsheffing		0,3
afschaffing verlaagd btw-tarief sierteelt		0,2
overdrachtsbelasting geleidelijk afschaffen		- 0,1
Totaal lastenmaatregelen (gecorrigeerd)	1,3	
w.v. huishoudens		- 0,3
bedrijven		1,6
Financieringsverschuivingen	2,4	
w.v. financieringsschuiven zorg		2,6
intertemporele schuiven: versoering Witteveenkader		0,5
verplicht aandeel duurzame energie		- 0,8
Beleidseffect EMU-relevante lasten	3,7	

- Het Witteveenkader schuift mee met de hogere pensioenleeftijd waardoor de lasten met 0,3 mld euro worden verzwaaard.
- De doorwerkbonus wordt afgeschaft wat de lasten met 0,3 mld euro doet toenemen.
- De doorwerking van de inkomensafhankelijke bijdrage in de zvw op de belasting- en premie-inkomsten leidt tot een lastenverlichting van 0,2 mld euro.
- De versoepeling van het urencriterium voor zelfstandigen verlicht de lasten met 0,2 mld euro.
- D66 intensiveert 0,2 mld euro in 'leven lang leren', een fiscale subsidieregeling voor scholing van werknemers.
- Het verhogen van de inkomensafhankelijke combinatiekorting verlicht de lasten met 0,1 mld euro.

Vermogen en winst

- D66 streeft op termijn naar meer marktconforme huren. Daartoe hervormt D66 het woningwaarderingstelsel. Er worden 25 extra punten toegekend aan huurwoningen in de tien corop-gebieden met de hoogste gemiddelde woz-waarde per vierkante meter woonoppervlak (huur- en koopwoningen). De maximale jaarlijkse huurverhoging en de stijging van de maximaal redelijke huur bedragen inflatie plus 1%-punt. Dat is gelijk aan de huurstijging in het basispad. Echter, voor huishoudens met een bruto huishoudinkomen boven de 30 000 euro is de huurstijging maximaal 6%-punt boven de inflatie. Voor deze groep ligt de huurstijging 5%-punt boven het basispad. D66 roomt een deel van de extra huuropbrengsten van woningcorporaties af en wel zodanig dat met de opbrengst ervan de extra uitgaven aan huurtoeslag kunnen worden bekostigd en er in 2015 een saldoverbetering voor het rijk van 1,0 mld euro resulteert en een structurele saldoverbetering voor het rijk van 2,8 mld euro. In de microlasten leidt deze maatregel tot 1,0 mld euro lastenverzwaring voor bedrijven in 2015.
- De lasten voor bedrijven worden verlaagd door een verhoging van de wvso met 0,1 mld euro.

Overig

- Met ingang van 2014 schaft D66 de overdrachtsbelasting af voor starters. Daarnaast begint D66 vanaf 2015 met een geleidelijke afschaffing van de overdrachtsbelasting voor doorstromers. Deze is in 2038 voltooid. Tezamen leiden deze maatregelen tot een lastenverlichting van 0,6 mld euro in 2015 en 3,6 mld euro structureel.
- D66 legaliseert softdrugs en voert een accijns op softdrugs in waardoor de lasten met 0,3 mld euro worden verzwaaard.
- De afschaffing van het verlaagd btw-tarief voor sierteelt leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro.

Financieringsverschuivingen

- De financieringsverschuivingen om de aansluiting tussen de microlasten en de EMU-relevante lasten te kunnen maken valt uiteen in een aantal onderdelen.
- De financieringsverschuivingen in de zorg die worden veroorzaakt door pakketmaatregelen en aanpassingen in eigen betalingen leiden tot een verbetering van het EMU-saldo van 2,6 mld euro, die niet relevant is voor de microlasten.
- Een intertemporele schuif door de aanpassing van het Witteveen kader leidt tot een additionele verbetering van het EMU-saldo van 0,5 mld euro.
- De oplegging van een aandeel verplichte energie leidt tot een lastenverzwaring voor huishoudens en bedrijven die niet relevant is voor het EMU-saldo.

Bijlage I: Het SGP-programma

Deze bijlage geeft een gedetailleerd overzicht van de door het SGP voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën en de microlastendruk. De bedragen in deze bijlage zijn ex ante en betreffen allemaal afwijkingen ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid (zie Economische Verkenning 2011-2015). De bedragen hebben betrekking op 2015 en luiden allemaal in prijzen 2010; dit geldt ook voor de beschrijving van belasting- en premietarieven.

I.1 Ombuigingen SGP

De SGP buigt 19,1 mld euro om op de collectieve uitgaven. Hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel I.1 geeft een overzicht.

Sociale zekerheid

- De kinderopvangtoeslag wordt taakstellend beperkt tot een budgettair beslag van 0,5 mld euro (bezuiniging 2,3 mld euro). De maatregel wordt zodanig ingevuld dat de laagste inkomensgroepen en alleenstaande ouders zo veel mogelijk worden ontzien.
- Een forse verlaging van de inkomensgrens in de zorgtoeslag leidt tot een ombuiging van 2,1 mld euro in 2015 en 3,2 mld euro structureel.
- De SGP laat de uitkeringen minder snel stijgen dan de contractlonen. Na correctie voor hogere toeslagen resulteert een bezuiniging van 0,9 mld euro in 2015. Dit effect loopt af tot 0,7 mld euro in 2040. Deze bedragen zijn exclusief weglek naar belastingen, deze zijn meegenomen in de post overige uitgaven.
- De SGP verlaagt de maximale ww-duur tot 18 maanden. Rekening houdend met weglek naar inkomensafhankelijke regelingen, levert deze maatregel een besparing op van 0,7 mld euro. Deze bedragen zijn exclusief weglek naar belastingen, deze zijn meegenomen in de post overige uitgaven. De structurele opbrengst in 2018 bedraagt inclusief weglek 0,8 mld euro.
- De SGP beperkt de wajong tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikten. In 2015 treedt daardoor een kleine besparing op. In 2040 is het effect van deze maatregel 0,5 mld euro.
- De SGP beperkt de huurtoeslag stapsgewijs hetgeen in 2015 0,3 mld euro oplevert.
- De SGP kort het re-integratiebudget met 0,5 mld euro en er komt één indicatieorgaan voor wsw, wajong, wmo en awbz. Na correctie voor uitverdieneffecten van de korting op re-integratie resulteert een besparing van 0,3 mld euro.
- De aow-leeftijd wordt vanaf 2015 24 jaar lang verhoogd met een maand per jaar. Het Witteveenkader wordt in hetzelfde tempo ook versoerd. De structurele opbrengst van deze maatregel is 4,6 mld euro (inclusief versoering Witteveenkader en werkgelegenheidseffecten).
- De uitkeringen die naar het buitenland gaan worden gekoppeld aan het prijspeil in het land van ontvangst. Daarnaast wordt de export van kinderbijslag naar het buitenland stopgezet. Hiermee wordt in totaal 0,1 mld euro bespaard.

Tabel I.1 Ombuigingen SGP 2015 (prijzen 2010, mld euro's)		
Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	6,7	
w.v. beperking kinderopvangtoeslag		2,3
verlaging inkomensgrens zorgtoeslag		2,1
koppeling uitkeringen aan inflatie		0,9
verlaging ww-duur tot 1,5 jaar		0,7
overig		0,7
Zorg	4,1	
w.v. 5% doelmatigheid langdurige zorg		1,2
verhoging norm gebruikelijke zorg		1,2
awbz overig		0,3
verbetering doelmatigheid zvw		0,4
uitbreiding marktwerking zvw		0,2
zvw overig		0,1
verlaging norminkomen medisch specialisten en bestuurders		0,6
btw-compensatiefonds		0,2
Onderwijs	2,7	
w.v. 5% efficiencyverbetering onderwijsmiddelen		1,1
terugdraaien klassenverkleining basisonderwijs		0,7
verhoging collegegeld bachelor en masterfase		0,7
overig		0,2
Overdrachten aan bedrijven	0,2	
Openbaar bestuur	2,8	
w.v. rijk		0,8
lokaal bestuur		1,7
overig		0,3
Veiligheid	0,5	
Defensie	0,1	
Bereikbaarheid	0,1	
Milieu	0,5	
w.v. energie/milieu		0,1
landbouw/natuur		0,4
Internationale samenwerking	1,0	
Overig	0,4	
Totaal ombuigingen gecorrigeerd	19,1	
Financieringsverschuivingen	1,5	
Totaal ombuigingen ongecorrigeerd (EMU-relevante uitgaven)	20,6	

Zorg

- De SGP hevelt alle extramurale zorg (begeleiding, dagbesteding, persoonlijke verzorging en verpleging) en de intramurale verzorging en verpleging over van de awbz naar de wmo. Door deze langdurige zorg in een voorziening aan te bieden vervalt het verzekerde recht op zorg en wordt het mogelijk dat gemeenten maatwerk leveren door beter rekening te houden met de eigen mogelijkheden van cliënten. In combinatie met een sterkere prikkel om zorg scherp in te kopen leidt dit naar verwachting tot een doelmatigheidswinst, deze is geraamd op 5%. Wanneer het gemeenten niet lukt deze efficiencyverbetering te realiseren zal minder zorg worden geleverd. Voor de meest complexe zorg (de intramurale ggz en ghz) zal een romp-awbz blijven

bestaan, eveneens in de vorm van een voorziening. De potentiële doelmatigheidswinst wordt afgeroomd, wat leidt tot een besparing van 1,2 mld euro.

- Voor cliënten die gebruik maken van begeleiding of persoonlijke verzorging, wordt de gebruikelijke zorg verhoogd met 90 minuten per week. Cliënten zullen hierdoor een groter beroep moeten doen op hun netwerk of met eigen middelen deze zorg zelf moeten inkopen. Er wordt een hardheidsclausule ingevoerd, zodat cliënten die hun zorg niet zelf kunnen organiseren toch worden geholpen. Dit levert een besparing op van 1,4 mld euro in 2015. Aangezien cliënten een deel daarvan particulier zullen gaan financieren, is 0,2 mld euro aan te merken als financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten. In 2020 bedraagt de totale besparing 1,5 mld euro.
- Minder complexe geestelijke gezondheidszorg wordt voor nieuwe cliënten niet langer intramuraal aangeboden. Hierdoor treedt een besparing op van 0,2 mld euro.
- De SGP kiest ervoor de kosten van zorg en wonen te scheiden. Zorginstellingen dienen huur en servicekosten direct bij cliënten in rekening te brengen, die hier via een verlaging van de eigen bijdrage en verhoging van de huurtoeslag voor worden gecompenseerd. Zorginstellingen worden op deze manier geprikkeld zich beter te richten op de woonwensen van cliënten en dit levert een doelmatigheidswinst op van 0,1 mld euro in 2015 en 0,3 mld euro in 2020
- De SGP neemt een aantal maatregelen ter bevordering van de doelmatigheid in de zvw en het tegengaan van aanbod geïnduceerde vraag. Zo wordt er een stringenter pakketbeheer ingevoerd bij het toelaten van nieuwe behandelingen. Verder wordt de kwaliteit en transparantie in de zorg vergroot door middel van de oprichting van een landelijk kwaliteitsinstituut. Tevens wordt de wettelijke positie van de Raden van Bestuur ten opzichte van de medisch specialisten versterkt. Gezamenlijk leidt dat tot een besparing van 0,4 mld euro.
- De SGP wil de marktwerking in de zvw verder bevorderen, waarbij een gedeelte van de maatregelen zoals geschetst in Variant B van heroverweging 11 worden doorgevoerd. Zo worden ex-post compensatiemechanismen van verzekeraars afgebouwd waardoor ze meer risicodragend worden. Ook vindt er een verdere uitbreiding van het B segment plaats. Per saldo levert dat in 2015 een besparing op van 0,2 mld euro. Het structurele effect bedraagt 0,7 mld euro.
- De SGP verkleint het basispakket op basis van het ziektelastbeginsel. Zo worden lichte vormen van ggz-zorg en hulpmiddelen behorende bij een lage ziektelast niet langer tot het basispakket gerekend. Verder worden maagzuurremmers, cholesterolverlagers, anticonceptiemiddelen en mondzorg voor 18-21 jaar niet langer vergoed. De besparing van 1 mld euro is voor een groot deel een financieringsschuif van 0,8 mld euro van collectieve naar particuliere lasten.
- De SGP neemt maatregelen ter verbetering van de kwaliteit en doelmatigheid van de huisartsenzorg. Dat leidt tot besparing van 0,1 mld euro.
- Bovengenoemde zvw maatregelen overlappen elkaar deels en daardoor komen bovenstaande ombuigingen in totaal 0,2 mld euro lager uit.
- De SGP neemt de verhoging van het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de

Economische Verkenning 2011-2015 van het CPB niet over maar kiest voor een inkomensafhankelijk eigen risico van 150 euro voor de laagste inkomens tot 500 euro voor de hoogste inkomens met een gemiddelde van 285 euro. Het terugdraaien staat bij de intensiveringen geboekt. De introductie van het inkomensafhankelijke risico leidt tot een ombuiging van 0,5 mld euro wat in z'n geheel het gevolg is van een financieringsschuif van collectieve naar particuliere lasten door hogere eigen betalingen.

- Het verlagen van het norminkomen van specialisten en bestuurders in de zorg leidt tot een ombuiging van 0,6 mld euro op de zorguitgaven.
- Er wordt een btw-compensatiefonds in de gehele zorg ingevoerd. Dat leidt tot een besparing van 0,2 mld euro.

Onderwijs

- De SGP bezuinigt door een efficiencykorting in het onderwijs toe te passen (1,1 mld euro)
- De SGP draait de klassenverkleining terug (0,7 mld euro).
- Verder bezuinigt de SGP door voor personen ouder dan 27 jaar het mbo niet meer te bekostigen (0,2 mld euro) en het collegegeld in de Bachelor en Masterfase te verhogen (0,7 euro).

Overdrachten aan bedrijven

- Het innovatiebeleid wordt minder op thema gericht en een efficiëntiekorting op de Grote Technologische Instituten, omvormen van ipc/syntens/vouchers tot nieuw systeem. Hiermee wordt 0,2 mld euro bespaard.

Openbaar bestuur

- De SGP bezuinigt 3,5 mld euro op de bestuur- en apparaatkosten bij rijk, lokaal bestuur en zbo's zoals uwv (inclusief een tijdelijk besparingsverlies van 15%). Deze ombuigingen hebben vooral betrekking op de functie openbaar bestuur, maar slaan ook neer bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat). Hierdoor resulteert per saldo 2,8 mld bij de functie openbaar bestuur.
- Bij het rijk en zbo's bij het openbaar bestuur (1,1 mld euro) worden vooral bezuinigingen gerealiseerd in lijn met heroverwegingsrapport 19, variant 1: activiteiten met gelijksoortige werkprocessen en doelgroepen worden gebundeld (bijvoorbeeld uitkeringen aan burgers, verstrekken van subsidies of de incassodiensten) en ondersteuning wordt meer centraal en minder departementaal aangestuurd. Deze ombuiging wordt deel ingevuld door het aantal adviesorganen te beperken, de inhuur van externen te verminderen en een aantal ministeries samen te voegen. Ook wordt het aantal diplomatieke posten in het buitenland verminderd.
- Bij het lokaal bestuur bezuinigt de SGP 1,7 mld euro op het gemeente- en provinciefonds.

Veiligheid

- Bij de functie veiligheid heeft de gehele ombuiging van 0,5 mld euro betrekking op de ombuigingen bij de uitvoerende diensten van de Ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken.

Defensie

- Een deel van de apparaatkorting slaat neer bij defensie (0,1 mld euro).

Milieu

- De subsidies duurzame energie worden afgebouwd. Dit levert 0,1 mld euro op in 2015 en 1,4 mld euro structureel.
- De SGP neemt variant 1 uit het heroverwegingsrapport 2 over hetgeen een besparing van 0,4 mld euro oplevert.

Internationale samenwerking

- De SGP gaat zich inzetten om de huidige korting van 1 mld euro op de EU-afdrachten te continueren na 2013.

Overige uitgaven

De functie overige uitgaven fungeert als een soort restpost voor maatregelen die niet goed kunnen worden toegerekend aan andere functies. De ombuiging van 0,4 mld euro bij deze functie weerspiegelt dan ook zeer uitlopende maatregelen:

- Subsidies voor cultuur worden met 0,2 mld euro verminderd.
- De publieke omroep wordt beperkt tot 2 radiozenders en 1 tv-zender (0,2 mld euro).
- Diverse subsidies, waaronder emancipatiesubsidies, worden afgeschaft of beperkt hetgeen 0,2 mld euro oplevert.
- De niet-belastingmiddelen worden met 0,4 mld euro vergroot door verhoging van boetes en griffierechten en door meer effectieve opsporing, bijvoorbeeld door elektronische nummerbordherkenning.
- De kosten van immigratie worden beperkt door uitbreiding van de opvang in de eigen regio (0,1 mld euro).
- De ombuigingen van SGP op de hoogte van de uitkeringen, de norminkomens van medische specialisten en bestuurders in de zorg en door de beperking van de ww-duur tot anderhalf jaar hebben een direct en negatief effect op de belasting- en premieopbrengsten. Dit effect van 0,6 mld euro minder belasting- en premieopbrengsten is ook bij de ombuigingen op de functie overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De eigen betalingen in de zorg nemen als gevolg van de financieringsschuiven bij de ombuigingen met 1,5 mld euro toe. Dat is onder andere het gevolg van de introductie van het inkomensafhankelijke eigen risico in de zorg (0,5 mld) en de pakketverkleining op basis van het ziektebelastbeginsel (0,8 mld). Daarnaast leidt het verhogen van de gebruikelijke zorg met 90 minuten tot een financieringsschuif van 0,2 mld euro.

I.2 Intensiveringen SGP

De SGP trekt 7,3 mld euro uit voor extra uitgaven; hierbij is gecorrigeerd voor financieringsverschuivingen. Tabel C.2 geeft een overzicht van deze intensiveringen.

Sociale zekerheid

- De SGP voegt de kinderbijslag en het kindgebonden budget samen en handhaaft daarmee een inkomensafhankelijk bedrag per kind gecombineerd met een inkomensafhankelijke toeslag. In totaal voegt de SGP 0,8 mld euro toe aan het budget van deze gecombineerde regeling.
- De SGP vervangt de huidige 1,5 mld euro aan premiekortingen voor werkgevers om uitkeringsgerechtigden en ouderen in dienst te nemen door een bonusstelsel voor het in dienst nemen van kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt, een no-riskpolis in de Ziektewet voor het in dienst nemen van oudere werknemers en door loonkostensubsidies van 2,0 mld euro. De netto intensivering bedraagt daardoor 0,5 mld euro.
- De SGP verhoogt het budget voor deeltijd-ww tijdelijk met 0,2 mld euro. Na 2011 vervalt deze maatregel. Verder voert de SGP een loonverzekering in voor oudere werknemers. Als na een half jaar tot een jaar ww-duur een baan wordt geaccepteerd waarmee minder dan het oude loon wordt verdiend, bestaat er gedurende maximaal een jaar recht op loonaanvulling. 70 procent van de verdiensten worden verrekend met de ww-uitkering. Het budgettaire beslag is gering.
- In 2010 zijn partnerpensioenen in de AOW verlaagd met 8%. SGP beperkt deze korting tot 6%, een intensivering van 0,1 mld euro.
- Het pakket van maatregelen op gebied van de zvw heeft een beperkt positief effect op de kosten van de zorgtoeslag (0,1 mld euro).

Zorg

- De SGP neemt de verhoging van de eigen bijdragen awbz, de korting op wmo en het technisch veronderstelde eigen risico van 775 euro uit de Economische Verkenning 2011-2015 niet over maar kiest voor een inkomensafhankelijk eigen risico van 150 euro voor de laagste inkomens tot 500 euro voor de hoogste inkomens met een gemiddelde van 285 euro. De introductie van het inkomensafhankelijk eigen risico is geboekt bij de ombuigingen. Het terugdraaien van het eigen risico en de eigen betalingen in de awbz en wmo leiden tot een intensivering van 5 mld euro waarvan 4,4 mld euro is aan te merken als financieringsschuif van particuliere naar

collectieve lasten als gevolg van lagere eigen betalingen. Het remgeldeffect wordt door het terugdraaien kleiner hetgeen een intensivering van 0,6 mld euro betreft.

- De SGP intensiveert voor 0,3 mld euro in betere arbeidsvoorwaarden in de zorg, verbetering van palliatieve zorg en hulpverlening voor ongewenst zwangere vrouwen.
- Daarnaast stelt de SGP 0,1 mld euro beschikbaar voor ondersteuning bij ongewenste zwangerschap, palliatieve zorg en het vergroten van het patiëntenperspectief.

Tabel I.2 Intensiveringen SGP 2015 (prijzen 2010, in mld euro's)		
Naar beleidsmatig cluster		
Sociale zekerheid	1,6	
w.v. samenvoeging kinderbijslag en kindgebonden budget		0,8
bonus in dienst nemen oudere werknemer, WW-er of AO		0,5
Overig		0,3
Zorg	0,9	
w.v. terugdraaien er zvw en awbz		0,6
Overig		0,3
Onderwijs	2,6	
w.v. investering in leraren		0,8
Aanpak voortijdig schoolverlaten		0,6
Overig		1,2
Overdrachten aan bedrijven	0,1	
Veiligheid	0,3	
w.v. uitbreiding politie		0,2
Overig		0,1
Defensie	0,3	
Bereikbaarheid	0,9	
w.v. exploitatiekosten en investeringen abvm		0,6
investeringen in wegen		0,2
Overig		0,1
Milieu	0,7	
w.v. energie/milieu		0,5
landbouw/natuur		0,2
Overig	- 0,1	
Totaal intensiveringen (gecorrigeerd)	7,3	
Financieringsverschuivingen	5,9	
w.v. terugdraaien er zvw en awbz		4,4
omzetting premiekortingen in bonussysteem		1,5
Totaal intensiveringen ongecorrigeerd (EMU-relevant)	13,3	

Onderwijs

- De SGP verbetert de salarissen van docenten (0,3 mld euro), voert prestatiebeloning in (0,2 mld euro), trekt meer middelen uit voor bijscholing van docenten (0,2 mld euro) en zet in op hoger gekwalificeerd personeel (0,1 mld euro).
- Daarnaast wil de partij voortijdig schoolverlaten aanpakken o.a. door meer maatwerk en begeleiding in het beroepsonderwijs (0,6 mld euro).
- Verder wil de SGP lesuitval tegengaan door de reservecapaciteit van leraren aan te spreken die breed inzetbaar zijn (0,3 mld euro), en zowel tweejarige masters (0,2 mld euro) als topuniversiteiten mogelijk maken (0,1 mld euro). Verder investeert de SGP 0,2 mld euro in stimulering toponderzoek en versterking eerste geldstroom universiteiten.

Overdrachten aan bedrijven

- De innovatiesubsidies aan het mkb worden vergroot door uitbreiding van verschillende instrumenten (0,1 mld euro).

Veiligheid

- De SGP vergroot de uitgaven aan veiligheid met 0,3 mld euro. Dit betreft vooral uitbreiding van politie (ca. 2200 meer agenten) en de rechterlijke macht.

Defensie

- De SGP geeft 0,3 mld euro meer uit aan defensie.

Bereikbaarheid

- De SGP kiest voor de invoering van een naar milieukeurmerken gedifferentieerde kilometerprijs waarbij de vaste autobelastingen (mrb en bpm) worden omgezet in een gemiddeld kilometertarief van circa 7 ct/km, opdat de invoering uiteindelijk neutraal is voor het EMU-saldo. In 2018 is de kilometerbeprijzing volledig ingevoerd, in 2015 is deze voor de helft ingevoerd. De exploitatiekosten van de kilometerprijs (circa 0,6 mld euro per jaar bij een volledige invoering) worden ook omgezet in het kilometertarief. De partij voert een provinciale ingezetenenheffing in, waarbij de opbrengst gelijk is aan de provinciale opcenten uit de mrb (circa 2 mld euro in 2015) die door de omzetting van de mrb komt. De aanschafbelasting (bpm) op personenauto's wordt afgeschaft, waardoor nieuwe auto's in aanschaf ten opzichte van de Economische Verkenning 2011-2015 gemiddeld zo'n 2000 euro goedkoper worden in 2020. Naast de kilometerbeprijzing introduceert de SGP tevens een congestieheffing (spitstarief) van 11 ct/km en een kilometerprijs voor het bestel- en vrachtverkeer van gemiddeld circa 2 ct/km. Per saldo leidt dit systeem in 2015 tot exploitatiekosten bedragen 0,3 mld euro en investeringskosten van 0,3 mld euro. De investeringskosten zijn niet structureel.
- Verder investeert de SGP in wegen (0,2 mld euro), vaarwegen, fietspaden en OV (0,1 mld euro).

Milieu

- De SGP investeert 0,5 mld euro in duurzame energievoorziening en 0,2 mld euro in versterking maatschappelijke weerbaarheid landbouw en duurzame projecten landbouw, natuur en visserij.

Uitgaven overig

- De SGP introduceert een starterssubsidie voor de woningmarkt (0,1 mld euro).
- De intensiveringen door verhoging van lerarsalarissen zorgen voor extra belasting- en premieopbrengsten (0,2 mld euro). Dit is bij de intensiveringen op de overige uitgaven geboekt.

Financieringsverschuivingen

- De post financieringsverschuivingen wordt deels verklaard door het feit dat de SGP de verhoging van de eigen bijdrage in de awbz en wmo (1,0 mld euro) en het eigen risico in de zvw (3,4 mld euro) terugdraait. Per saldo dalen de eigen betalingen zorg hierdoor met 4,4 mld euro ten opzichte van de Economische Verkenning 2011-2015.

Verder geldt de omzetting van de premiekortingen in een bonussysteem voor 1,5 mld euro als een financieringsverschuiving.

I.3 Microlasten SGP

Tabel I.3 geeft een overzicht van de fiscale maatregelen uit het SGP-programma. Hieruit blijkt dat de SGP de lasten met 5,2 mld euro verzwaart. De lasten bij huishoudens worden met 3,5 mld verzwaard en bij bedrijven met 1,7 mld.

Milieu

- De introductie van een verplicht aandeel voor duurzame energie leidt tot 0,5 mld euro hogere lasten voor bedrijven en gezinnen bij het gebruik van elektriciteit.
- De exploitatiekosten van abvm worden verwerkt in het tarief per kilometer. Dit leidt tot een lastenverzwaring op van 0,3 mld euro in 2015.
- De SGP schaft de MRB vrijstelling voor oldtimers af (0,1 mld euro) en bezuinigt op eia/mia/vamil (0,1 mld euro).

Inkomen en arbeid

- De mlo-relevante lastenontwikkeling als gevolg van de zorg bedraagt 0,4 mld euro. De wijzigingen in het eigen risico en eigen bijdragen awbz zijn afgezien van gedragseffecten neutraal op de mlo. Verder geldt dat de SGP de lastendekkende systematiek deels heeft losgelaten hetgeen betekent dat bezuinigingen niet een op een doorwerken in de zvw premies. Bij de awbz en wmo worden o.a. de verhoogde eigen betalingen uit de Economische Verkenning 2011-2015 teruggedraaid. Bovenstaande posten, aangevuld met pakketaanpassingen en overige financieringsschuiven, leiden tot een stijging van de mlo relevante zorglasten met 0,4 mld euro.

Tabel I.3 Microlasten SGP, 2015 (mld euro's, prijzen 2010)		
Milieu	0,9	
w.v. verplichting gebruik duurzame energie		0,5
exploitatiekosten abvm in km tarief		0,3
overige maatregelen		0,2
Inkomen en arbeid	1,9	
w.v. zorg		0,4
verlaging tarief eerste schijf met 0,8%		-1,5
afschaffing inkomensafhankelijke combinatiekorting		1,5
fiscalisering aow		0,9
beperking fiscaal subsidiëren pensioenopbouw boven 1,5 modaal		0,6
verhoging alleenstaande ouderkorting		-0,4
afschaffing levensloopregeling		0,2
uitbreiding afdrachtvermindering scholing		-0,1
overige maatregelen inkomen en arbeid		0,2
Vermogen en winst	1,4	
w.v. bankenheffing		1,0
beperking verliesverrekening bij buitenlandse filialen		0,3
aftrekbeperking overnameholdings		0,2
wbso		-0,1
Overig	1,0	
w.v. verhoging accijns tabak en alcohol		0,5
kermis, circus en bioscoop naar hoog btw tarief		0,3
verhoging kansspelbelasting		0,2
overig		0,0
Totaal lastenmaatregelen (gecorrigeerd)	5,2	
w.v. huishoudens	3,5	
bedrijven	1,7	
Financieringsverschuivingen	5,4	
w.v. financieringsschuiven zorg		2,9
intertemporele schuiven		1,4
verplichting gebruik duurzame energie		-0,5
financieringsschuif premiekortingen		1,5
Totaal EMU-relevante lasten	10,6	

- De SGP verlaagt het tarief eerste schijf met 1,5 mld euro (ca. 0,8% punt verlaging).
- De inkomensafhankelijke combinatiekorting wordt door de SGP afgeschaft hetgeen resulteert in een lastenverzwaring van 1,5 mld euro.
- De aow-premie wordt in 18 jaar gefiscaliseerd. Dit betekent een lastenverzwaring van 0,9 mld euro in 2015. Structureel (2028) levert deze maatregel 3,0 mld euro op.
- De fiscale subsidiëring van de pensioenbesparingen in de tweede pijler wordt beperkt tot inkomens tot 1,5 maal modaal. Dit levert een mlo relevante lastenverzwaring van 0,6 mld euro op.
- De alleenstaande ouderkorting wordt verhoogd met 0,4 mld euro.
- De levensloopregeling wordt afgeschaft hetgeen een mlo relevante lastenverzwaring van 0,2 mld euro oplevert.
- De afdrachtvermindering scholing wordt met 0,1 mld euro uitgebreid.

- De overige maatregelen inkomen en arbeid betreffen het afschaffen van de ouderschapsverlofkorting (0,1 mld euro), de doorwerking van inkomensafhankelijke bijdrage in de zorg op de belastingontvangsten (0,1 mld euro) en de versobering van het Witteveenkader gekoppeld aan de aow-leeftijdsverhoging. De huidige premiekortingen worden omgezet in een bonussysteem hetgeen een mlo neutrale schuif betreft.

Vermogen en winst

- De SGP voert een unilaterale bankenheffing in die via een fondsconstructie gebruikt wordt ter financiering van eventuele toekomstige crises hetgeen een lastenverzwaring betreft van 1 mld euro.
- De SGP beperkt de mogelijkheid tot verliesverrekening voor buitenlandse filialen en verzwart hiermee de lasten met 0,3 mld euro.
- De SGP voert een aftrekbeperking voor overnameholdings in. De lasten worden hierdoor met 0,2 mld euro verzwart.
- Het budget voor de wbo wordt met 0,1 mld euro verhoogd hetgeen een lastenverlichting bedrijven is.

Overig

- De accijnzen op alcohol en tabak worden taakstellend verhoogd om een opbrengst te realiseren van 0,5 mld.
- Het verlaagd btw-tarief voor kermissen, attractieparken en sportwedstrijden en circussen, bioscopen, theaters en concerten wordt afgeschaft. Dit levert een lastenverzwaring van 0,3 mld euro op.
- De kansspelbelasting wordt taakstellend verhoogd om een opbrengst van 0,2 mld te realiseren.
- Verder wordt de vuurwerkbelasting verhoogd. Het budgettair beslag hiervan is gering.

Financieringsverschuivingen

De financieringsverschuivingen om de aansluiting tussen de mlo- en de EMU-saldo relevante lasten te kunnen maken vallen uiteen in een aantal onderdelen:

- Financieringsverschuivingen in de zorg die worden veroorzaakt door pakketmaatregelen en aanpassingen in eigen betalingen. Deze worden nader toegelicht bij de intensiveringen en ombuigingen.
- Het afschaffen van de levensloopregeling en het aftoppen van pensioenen op 1,5 modaal levert in 2015 meer op dan structureel het geval is. Deze intertemporele schuif loopt niet mee in de mlo, maar is wel EMU relevant.
- De verplichting tot het gebruik van duurzame energie is wel mlo-relevant maar levert geen EMU-saldo verbetering op.
- Het omzetten van de premiekortingen in een bonus is mlo-neutraal maar levert aan de inkomstenkant een EMU-saldo verbetering op.

Bijlage J Achtergrond en aanpak analyse

Bijlage J.1 Ombuigingen op het overheidsapparaat

De belangrijkste principes bij de beoordeling en verwerking van voorstellen tot ombuiging op het overheidsapparaat in deze KIK zijn als volgt:

- Voorstellen worden zo goed mogelijk vertaald naar waar zij neerslaan. Dit is vooral van belang bij generieke of onduidelijk geformuleerde maatregelen, zoals apparaatkorting, minder uitbesteden, minder overhead en niet uitkeren prijsbijstelling. Dit betekent bijvoorbeeld dat de apparaatkorting op rijk en zbo's uit heroverwegingsrapport 19, variant 1 niet alleen betrekking heeft op de functie openbaar bestuur, maar ook neerslaan bij de functies veiligheid (bijvoorbeeld Dienst Justitiële inrichtingen en ondersteuning voor de rechtspraak), defensie (bijvoorbeeld defensie telematica organisatie) en bereikbaarheid (Rijkswaterstaat). Partijen kunnen hierbij natuurlijk ook aangeven dat zij op bepaalde delen, bijvoorbeeld veiligheid, minder of niet bezuinigen en op andere delen eventueel extra.

	Apparaatkorting rijk en zbo's (HO 19.1)	Halvering inhuur externen	Inhouden prijsbijstelling
	mld euro		
Totaal bedrag	2,00	0,60	0,30
Openbaar bestuur	1,20	0,24	0,07
Rijk	0,80	0,24	0,07
overig	0,40	0,00	0,00
Veiligheid	0,60	0,19	0,03
Defensie	0,10	0,06	0,04
Bereikbaarheid	0,10	0,11	0,09
Onderwijs	0,00	0,00	0,07

- De voorstellen in de heroverwegingsrapporten bevatten soms dubbeltellingen door overlappende maatregelen. Deze dubbeltellingen worden zo goed mogelijk verwijderd. Diverse specifieke bezuinigingen bij het lokaal bestuur, zoals apparaatkorting, verplicht bankieren bij het rijk en shared services bij de bedrijfsvoering van gemeenten, kunnen worden gebruikt om de meer algemeen geformuleerde ombuigingen, zoals een korting op het gemeente- en provinciefonds van 2 mld euro, in te vullen.

- De relatieve omvang van ombuigingen wordt bepaald in mld euro en in hun effecten op de werkgelegenheid.⁷ Dit illustreert niet alleen het economisch belang van de maatregelen, maar geeft ook een indruk van de plausibiliteit en uitvoerbaarheid van de maatregelen.
- Kosten gaan voor de baten uit. Dit wordt expliciet gemaakt door een simpele regel over reorganisatiekosten. In het eerste jaar wordt uitgegaan van een besparingsverlies van 25%, aflopend tot 0% in vijf gelijke stappen in de jaren daarna. Bij een gelijkmatige oploop van de ombuigingen resulteert dan na vijf jaar een besparingsverlies van 15%; vier jaar later is dit besparingsverlies 0% en kan ten behoeve van de berekening van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën de gehele voorgenomen bezuiniging worden meegenomen.
- Bij veel overheidsdiensten is efficiencywinst te boeken. In de Economische Verkenning 2011-2015 is het CPB daarom ook uitgegaan van een productiviteitsstijging in de collectieve sector. Extra efficiencywinst is echter moeilijk af te dwingen. De diverse overheidsdiensten verrichten verschillende taken binnen verschillende omgevingen. Het is niet aannemelijk dat door een aanwijzing vanuit 'Den Haag' overheidsdiensten opeens efficiënter gaan werken. Hiervoor zijn goede extra prikkels nodig voor management en medewerkers. Het CPB gaat ervan uit dat het simpelweg korten op het budget hiervoor niet volstaat. Zonder efficiencywinst komt een korting op het budget neer op het verminderen van de dienstverlening. Daarbij is het zonder nadere besluitvorming veelal onduidelijk welke taken moeten worden afgestoten.
- Omvangrijke efficiencywinsten op het overheidsapparaat zijn moeilijk in één kabinetsperiode te realiseren. Hetzelfde geldt voor een drastische inperking van taken. Het CPB gebruikt daarom maxima voor de ombuigingsvoorstellen voor komende kabinetsperiode:
  - Voor het rijk en zbo's, zoals UWV, is dit 2 mld euro in 2015 (exclusief besparingsverlies). Dit komt overeen met het structurele effect van de apparaatkorting in de heroverwegingsrapporten (variant HO 19.1) en is dubbel zo groot als het effect van deze variant in 2015.
  - Voor lokaal bestuur is dit ook 2 mld euro in 2015 (exclusief besparingsverlies).⁸ Dit komt ruwweg overeen met een 10% korting op het gemeentefonds en een 20% korting op het provinciefonds. Ook is het ongeveer gelijk aan de structurele besparingen bij een forse schaalvergroting van het middenbestuur (variant HO 18.A). Grotere ombuigingen op de uitkeringen van het rijk aan het lokaal bestuur zijn in principe mogelijk. Verondersteld wordt echter dat dit deze komende kabinetsperiode niet tot extra bezuinigingen bij het lokaal bestuur leiden, maar tot een vermindering van hun financiële vermogens. Voor het EMU-saldo van de totale overheid is dit laatste niet relevant.

⁷ Ombuigen op het overheidsapparaat betreft ook aankoop van goederen en diensten (bijv. kosten huisvesting en inhuur externen). Voor het bepalen van de werkgelegenheidseffecten bij de collectieve sector wordt een ombuiging vertaald naar effect op de loonsom en op de aankoop van goederen en diensten. Hiervoor wordt de vuistregel van 2/3 en 1/3 aangehouden. Een ombuiging van 1.5 miljard is dan een ombuiging van 1 mld euro op de loonsom; op basis van een gemiddeld loon kan dan het werkgelegenheidseffect worden berekend.

⁸ Bij gemeenten en provincies is sprake van grote vermogens- en daarmee inkomensongelijkheid. In heroverwegingsrapport 19 wordt daarom geadviseerd de verdeelsleutels aan te passen. Om een redelijk uniform minimum voorzieningenniveau te blijven garanderen moet vooral op de rijke gemeenten en provincies worden gekort.

- Voor delen van de overheid die buiten deze maxima vallen, zoals politie en defensie, kunnen door politieke partijen daarnaast nog desgewenst aanzienlijke ombuigingen worden ingezet. Deze ombuigingen komen bovenop de ombuigingen die – met name voor het lokaal bestuur – al in het basispad van de Economische verkenning 2011-2015 zijn verwerkt. Het CPB tekent aan dat deze maximale ombuigingen alleen onder strikte voorwaarden ten aanzien van politieke en ambtelijke sturing haalbaar zijn en zullen leiden tot minder dienstverlening.

Bijlage J.2   Loonmatiging collectieve sector

Naast voorstellen voor een beperking van de werkgelegenheid in de collectieve sector is er ook voorgesteld om de loonstijging in de collectieve sector te verlagen tot het niveau van de inflatie of zelfs daaronder. Het CPB acht het niet aannemelijk dat dergelijke voorstellen op (middel)lange termijn uitvoerbaar zijn en een budgettaire opbrengst genereren.

Juridische haalbaarheid

De hoogte van de salarissen in de collectieve sector is in overeenstemming tussen werkgevers en werknemers tot stand gekomen en dient ook in overeenstemming te worden aangepast. Deze overeenstemmingsvereiste is wettelijk vastgelegd, bovendien vereisen internationale verdragen (ILO) dat over de arbeidsvoorwaarden vrije onderhandelingen plaatsvinden tussen werknemers en werkgevers. De overheid kan wel eenzijdig het budget voor aanpassing van de eigen arbeidsvoorwaarden korten, maar of dit bij de bestaande instituties resulteert in loonmatiging (of achterblijvende verbetering van de arbeidsvoorwaarden ten opzichte van de marktsector) is onzeker. In het OVA-convenant is vastgelegd dat de vergoeding voor de arbeidsvoorwaarden in de zorgsector marktconform wordt aangepast. Dit past bij het recht op zorg en de invoering van marktwerking in deze sector. Sommige partijen zijn bereid om de bestaande wetten aan te passen en de verdragen en het convenant op te zeggen; of dit juridisch haalbaar is, is onzeker.

Economische haalbaarheid

Het CPB gaat ervan uit dat in een vrije markteconomie de arbeidsvoorwaarden worden bepaald door vraag en aanbod. Door de economische crisis is de werkloosheid gestegen en zal de loonontwikkeling op korte termijn gematigd zijn. Bij een conjunctureel herstel, in combinatie met de uittreding van de naoorlogse babyboomgeneratie, kan de werkloosheid echter vrij snel afnemen. De collectieve sector is relatief sterk vergrijsd, waardoor relatief veel personeel zal uittreden wegens pensionering (zie BZK, 2010). In hoeverre is het denkbaar dat in een dergelijke situatie de arbeidsvoorwaardenontwikkeling in de collectieve sector achterblijft bij die van de marktsector en, zo ja, wat zijn hiervan dan de gevolgen?

Tabel J.2.1 Loonontwikkeling bij markt en overheid, 1970-2008		1970-2008	1994-2002	2003-2007
Marktsector				
Contractloon		4,4	2,7	1,5
Incidenteel		0,9	1,1	1,2
Brutoloon		5,4	3,8	2,7
Sociale lasten werkgevers		0,1	0,0	0,0
Loonvoet		5,4	3,8	2,7
Overheid				
Contractloon		3,8	2,6	1,7
Incidenteel		1,2	1,2	0,9
Brutoloon		4,9	3,6	2,6
Sociale lasten werkgevers		0,2	0,0	0,8
Loonvoet		5,1	3,7	3,4

Beleidsmatige kortingen op het budget voor arbeidsvoorwaarden hebben afgelopen decennia slechts kortdurend effect gehad. In 1983, toen de contractlonen bij de overheid met 4,2% werden verlaagd, bedroeg de incidentele loonstijging bij de overheid 3,2% tegenover 0,8% in de marktsector. De arbeidsvoorwaarden bij de overheid verslechterden wel, maar een substantieel deel van de verlaging werd gecompenseerd door extra incidentele loonstijging (extra periodieken). In 1994-1996 en in 2004-2005 bleef de contractloonstijging bij de overheid achter bij die in de marktsector na een beleidsmatige korting op het budget voor arbeidsvoorwaarden. In 2001-2002 en in 2006-2007 volgde echter een inhaalslag en werd de achterstand alweer ingelopen. De incidentele loonstijging bij de overheid verschilt ook nauwelijks van die in de marktsector, ondanks dat het budget hiervoor bij de overheid substantieel lager ligt. De ruimte voor loonstijging bij de overheid blijft gedurende de MLT-periode cumulatief al ruim 2% achter bij de marktsector wegens het lage budget voor incidentele loonstijging. Het is onwaarschijnlijk dat de arbeidsvoorwaarden bij de overheid meer dan dat zullen achterblijven bij de marktsector.

In een evenwichtige of krappe arbeidsmarkt zal een versobering van de arbeidsvoorwaarden in de collectieve sector ten opzichte van de marktsector met name jongeren prikkelen niet in de collectieve sector te gaan werken of om van de collectieve sector over te stappen naar de marktsector. Ouderen hebben een lagere baan-baanmobiliteit, dus ouderen in de collectieve sector zullen minder snel overstappen. De vermindering van het aandeel jongeren zal een opwaarts effect hebben op het gemiddelde loon in de collectieve sector (hogere incidentele loonontwikkeling). Indien de budgetten voor arbeidsvoorwaarden toch worden gekort en de arbeidsvoorwaarden in de collectieve sector achterblijven bij die van de marktsector leidt dit mogelijk wel tot minder werkgelegenheid in de collectieve sector.

BZK, 2010, De grote uittocht.

Bijlage J.3 De opbrengst van een hoger toptarief

Volgens de Laffer-curve is er een omgekeerd U-vormig verband tussen het tarief en de opbrengst van een belasting: niet alleen bij een laag tarief, maar ook bij een hoog tarief is de opbrengst laag omdat mensen hun gedrag aanpassen bij hoge tarieven. Op de top van de Laffer curve is de opbrengst maximaal. De vraag is hoe het Nederlandse toptarief in box 1 van de loon- en inkomstenbelasting zich verhoudt tot deze top.

Saez, Slemrod en Giertz (2009) karakteriseren de top van de Laffer curve door de volgende vergelijking: $t^* = 1/(1+\alpha\cdot\varepsilon)$, waarbij t^* de som van toptarief in box 1 en de gemiddelde indirecte belastingdruk, α een parameter is voor de dichtheid van de verdeling van topinkomens en ε de elasticiteit van het belastbare inkomen. In deze elasticiteit worden alle gedragseffecten meegenomen, dus ook ontwijkgedrag en ontduiking. Voor de VS gebruiken zij $\alpha = 1,6$ en $\varepsilon = 0,5$ zodat $t^* = 56\%$. In Europa, inclusief Nederland, is de dichtheid van topinkomens lager waardoor $\alpha \approx 4$. Dat impliceert dat $t^* = 33\%$, een ongeloofwaardig laag tarief. Saez e.a. concluderen echter ook dat recentere studies nauwkeuriger zijn in het schatten van ε en tot waarden komen ergens tussen de 0,1 en 0,4. $\alpha = 4$ en $\varepsilon = 0,1$ zou betekenen dat $t^* = 72\%$.

In onze analyse houden we rekening met gedragseffecten bij voorstellen waarbij het toptarief in box 1 wordt aangepast. Ten eerste analyseren we de effecten op het structurele arbeidsaanbod. Uit empirisch onderzoek blijkt dat topinkomens echter vrij ongevoelig zijn in hun urenbeslissing waardoor dit gedragseffect qua omvang beperkt is. Ten tweede houden we rekening met een additioneel effect van belastingontwijking. Dit effect zetten we op een conservatieve waarde van 0,1, d.w.z. de ondergrens van de recente studies naar ε . Een verhoging van het toptarief van 52% naar 60% impliceert dan een totaal uitverdieneffect in de orde van ca. 75%.

E. Saez, J.B. Slemrod and S.H. Giertz, 2009, The elasticity of taxable income with respect to marginal tax rates: a critical review, NBER Working Paper 15012.

Bijlage J.4 Bepaling bereikbaarheidseffecten

De bereikbaarheidseffecten van de maatregelen uit de verkiezingsprogramma's zijn in beeld gebracht met behulp van het autoparkmodel Dynamo en het LMS (Landelijk Model Systeem, het verkeersprognosemodel van het ministerie van Verkeer en Waterstaat. Dynamo is gebruikt om het effect van de invoering van een kilometerprijs op de omvang, samenstelling en gebruikskosten van het autopark te berekenen. Met het LMS zijn vervolgens de veranderingen in mobiliteit berekend voor het prognosejaar 2020. De analyse richt zich op het wegverkeer en het openbaar vervoer.

Daarbij is voor de basisveronderstellingen (als bevolkingsomvang, inkomen etc) aangesloten bij de meest recente CBS bevolkingsprognose van 2008. De uitgangspunten voor de economische ontwikkeling zijn overgenomen uit de referentieraming ‘Schoon en Zuinig’. Deze zijn in lijn met de meest recente middellangetermijnverkenning (MLT) van het CPB. Voor het infrastructuraanbod en de veronderstelde treindiensten is aangesloten bij het MIRT 2010, inclusief het pakket 6-maatwerk van het programma hoogfrequent spoor.

De volgende vijf indicatoren zijn in kaart gebracht:.

- Reizigerskilometers per auto: de per jaar afgelegde kilometers als autobestuurder en als autopassagier.
- Reizigerskilometers per openbaar vervoer: de per jaar afgelegde kilometers per trein, bus, tram en metro.
- Voertuigverliesuren (VVU) op het Hoofdwegennet: extra reistijd in uren als gevolg van wachttijd voor weggebruikers in files, zoals in het verkeersmodel is berekend voor situaties waarin de capaciteit van de weg kleiner is dan de te verwerken verkeersstroom. Is als zodanig ook gebruikt in Nota Mobiliteit, Welvaart en Leefomgeving en studies verkeerskundige effecten Anders Betalen voor Mobiliteit (ABvM)
- Reistijdbaten door verbeterde bereikbaarheid: Effect op deur tot deur reistijd en reisafstand voor weggebruikers en OV-reizigers. Het berekende bedrag betreft de jaarlijkse welvaartseffecten (in 2020) als gevolg van deze verandering.
- Welvaartsverlies door minder autogebruik. Door de congestie- en vlakke heffing wordt autogebruik duurder en treedt vraaguitval op. Het berekende bedrag betreft de jaarlijkse welvaartseffecten (in 2020) als gevolg van deze vraaguitval

Structurele effecten

Het LMS berekent structurele effecten. Dat houdt in dat het LMS in één keer de verkeerskundige effecten berekent van een prijsmaatregel in de langetermijnevenwichtssituatie, ofwel in de situatie dat de maatregel al vele jaren van kracht is en de gedragsreacties die volgen uit de maatregel volledig zijn doorgewerkt. Met het LMS is het niet mogelijk de ‘ingroei’ van deze langetermijneffecten te bepalen. In de afgelopen jaren is in verschillende studies wel met het LMS getracht inzicht te geven in de korte termijn mobiliteitseffecten van prijsmaatregelen (De Jong et al., 1999; Harmsen et al., 2007; Van den Brink en Geurs, 2007). Uit deze studies komt het beeld naar voren dat het verhogen van de variabele autokosten op korte termijn tot lagere volumereducties leidt dan op lange termijn. De tijd waarin de langetermijnevenwichtssituatie zich instelt varieert in deze studies van circa 8 tot 15 jaar.

De in dit rapport gegeven effecten op de bereikbaarheid zijn *niet* gecorrigeerd voor de ingroei van langetermijneffecten. Verondersteld is dat de langetermijneffecten al in 2020 optreden.

Voor de bepaling van de milieu-effecten die voortvloeien uit de bereikbaarheidsmaatregelen is *wel* gecorrigeerd voor de ingroei van langetermijneffecten. Aangenomen is dat in 2020 circa 60-70% van de mobiliteitseffecten door bereikbaarheidsmaatregelen is gerealiseerd. De reden voor deze correctie is dat er voor het thema klimaat veelal wordt gekeken naar een specifiek zichtjaar (2020). Het opvoeren van langetermijneffecten zou een overschatting geven van de milieu-effecten in 2020 en een te gunstig beeld geven van de kans op doelbereik.

De belangrijkste reden waarom deze correctie nodig is, is de invoering van kilometerbeprijzing. Voor de partijen die voor deze maatregel kiezen is de veronderstelling gehanteerd dat kilometerbeprijzing niet eerder kan worden ingevoerd dan 2014. In 2020 zijn dan nog niet de volledige mobiliteitseffecten gerealiseerd. Kilometerbeprijzing leidt tot een forse reductie van het aantal gereden kilometers wat zich rechtstreeks vertaalt in een vermindering van emissies.

Alhoewel de effecten zijn bepaald voor het jaar 2020, zijn alleen maatregelen meegenomen (bijvoorbeeld bezuinigingen of extra uitgaven voor weg of ov) uit de jaren 2011-2015. Eventuele voorgenomen additionele uitgaven of besparingen op weg of ov-infrastructuur van partijen na 2015 komen dus niet tot uitdrukking in de gerapporteerde bereikbaarheidseffecten. De enige uitzondering betreft de verschillende vormen van kilometerbeprijzing. Invoering van deze maatregel start weliswaar wel in periode 2011-2015, maar volledige invoering daarvan zal veelal na 2015 plaatsvinden. Bij de berekende effecten voor 2020 is aangenomen dat de kilometerheffing (waarvan de vormgeving verschilt tussen partijen) volledig operationeel is in het jaar 2020.

In het LMS is om praktische redenen voor terreinen buiten bereikbaarheid uitgegaan van 'staand beleid', dat wil zeggen dat door partijen voorgestelde maatregelen op andere terreinen (bijvoorbeeld op het terrein van de Ruimtelijke Ordening) die mogelijk invloed hebben op de bereikbaarheid, niet zijn meegenomen. Vanzelfsprekend zijn hiermee interacties veronachtzaamd. De afwijking in de resultaten die hiermee geïntroduceerd wordt, is op nationale schaal echter beperkt van omvang.

Referenties

Brink, R.M.M. van den en K.T. Geurs, 2007, Milieueffecten Eerste Stap Anders Betalen voor Mobiliteit, Bilthoven: Milieu- en Natuurplanbureau.

Harmsen, J., M. van Schijndel, W. Spit en K. Vervoort, 2007, Kosten-batenanalyse varianten Eerste Stap Anders Betalen voor Mobiliteit, Rotterdam: ECORYS.

Jong, G.C. de, L. Biggiero, P. Coppola et al., 1999, Elasticity Handbook: Elasticities for prototypical contexts (Deliverable 5), Brussel: Europese Commissie.

Bijlage J.5 Kernenergie

Beoordeling van politieke partijen ten aanzien van kernenergie

Energiemaatschappij Delta heeft het voornemen om in Borselle een tweede kerncentrale te bouwen met een elektrisch vermogen van 1800 tot 2500 MW. Volgens de planning van Delta wordt deze centrale in 2018 in bedrijf genomen. De wettelijke procedure ter voorbereiding van de vergunningsaanvraag voor een kerncentrale is gestart. Naar verwachting dient Delta medio 2011 een vergunningaanvraag in voor het bouwen van een nieuwe kerncentrale.

Alle politieke partijen geven in hun verkiezingsprogramma's hun visie op de (on)wenselijkheid van de komst van een nieuwe kerncentrale in Nederland. Het CDA, de PVV en de VVD zijn hier expliciet voorstander van, de SGP vindt dit een 'acceptabele tussenoplossing'. De PvdA, D66, de ChristenUnie, de SP en GroenLinks zijn tegen de komst van een nieuwe kerncentrale. GroenLinks wil bovendien de huidige kerncentrale bij Borssele sluiten.

Bij de beoordeling van de verkiezingsprogramma's is verondersteld dat als partijen voorstander zijn van uitbreiding van het nucleaire vermogen, de geplande kerncentrale rond 2018 daadwerkelijk in bedrijf is. Omgekeerd is verondersteld dat als partijen tegenstander zijn van nieuw vermogen, er op deze termijn geen nieuwe kerncentrale komt. In de praktijk hangt de eventuele komst van een nieuwe kerncentrale uiteraard van meer factoren af dan alleen van de vergunningverlening door een nieuw kabinet. Zo is de financiering van de geplande kerncentrale momenteel nog onzeker. Bovendien kunnen er vertragingen optreden, waardoor de centrale pas na 2020 in bedrijf wordt genomen. Volgens de brief van de ministers van Economische zaken en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer aan de Tweede Kamer (d.d. 29 april 2010) zal een nieuwe kerncentrale pas na 2020 operationeel kunnen zijn, mede omdat de internationale markt voor de bouw van kerncentrales erg krap is. Desalniettemin is bij de analyse van de verkiezingsprogramma's de planning van Delta gevolgd om het effect van kernenergie op de reductie van broeikasgassen inzichtelijk te kunnen maken.

Effect van een nieuwe kerncentrale op CO₂-emissies ten opzichte van het basispad

In het basispad blijft de huidige kerncentrale bij Borssele in bedrijf, maar vindt geen uitbreiding van het nucleaire vermogen plaats. Dat betekent dat als een partij tegenstander is van uitbreiding van het nucleaire vermogen, er de facto geen verandering optreedt in de in het basispad geraamde CO₂-emissie. Als een partij daarentegen voorstander is van uitbreiding, is verondersteld dat de CO₂-emissie in 2020 lager is dan die in het basispad. Een extra kerncentrale met een vermogen van 1800 tot 2500 MW_e leidt namelijk tot een verlaging van de groothandelsprijzen voor elektriciteit met 1 tot 3 euro per MWh, waardoor de inzet van vooral gascentrales en in mindere mate van kolencentrales minder rendabel wordt. Naar verwachting zullen gascentrales (afhankelijk van het vermogen van de kerncentrale: 1800 of 2500 MW_e) circa 9 tot 13 TWh minder elektriciteit gaan produceren, en kolencentrales circa 2 tot 4 TWh.

Daardoor zijn de CO₂-emissies 5 tot 7 Mton lager dan in het basispad. Ook de emissies van stikstofoxiden (NO_x) en zwaveldioxide (SO₂) zullen daardoor lager uitvallen.

Een lagere inzet van kolencentrales betekent daarnaast dat de mogelijkheid om biomassa mee te stoken kleiner wordt. Verondersteld is echter dat de hoeveelheid biomassa die daardoor niet in kolencentrales kan worden meegestookt, in zelfstandige biomassacentrales zal worden gebruikt. Er heeft daarom bij partijen die voorstander zijn van kernenergie geen neerwaartse correctie plaatsgevonden op het aandeel hernieuwbare energie dat zij met hun maatregelen voor hernieuwbare energie kunnen realiseren.

Veiligheid, kernafval en proliferatie

In de analyse van de verkiezingsprogramma's is geen aandacht besteed aan de vraagstukken rond veiligheid, kernafval en proliferatie. De veiligheid van kerncentrales is de afgelopen decennia toegenomen, maar het risico op ongelukken is niet uitgesloten. De vraag of kernafval veilig kan worden opgeslagen, is wereldwijd nog in discussie. Evenmin is er een bruikbare maat die de kans duidt op proliferatie van nucleair materiaal voor gebruik in kernwapens. Of de risico's die samenhangen met kernenergie opwegen tegen de voordelen ervan (te weten een lage kostprijs en vermeden CO₂-uitstoot), is uiteindelijk een politieke afweging.

Bijlage J.6 Hybride verplichtingensysteem voor aandeel hernieuwbare energie

Inleiding

Op dit moment is de groei van hernieuwbare energie in Nederland vooral te danken aan de regeling Subsidie Duurzame Energie (sde). Hiermee worden de onrendabele toppen van specifieke hernieuwbare energietechnieken gefinancierd, zoals wind op land, wind op zee en zon-pv. Bekostiging hiervan drukt echter zwaar op de rijksbegroting. Eén van de mogelijkheden om deze druk te verminderen, is de overschakeling op een hybride verplichtingensysteem. Zeven politieke partijen willen in min of meerdere mate een (hybride) verplichtingensysteem invoeren.

Beoordeling voorstellen van de politieke partijen

De werking van een (hybride) verplichtingensysteem hangt sterk af van de specifieke invulling en maatvoering. De voorstellen in de partijprogramma's geven hierover onvoldoende uitsluitel om de effecten op prijzen en budgetten nauwkeurig te kwantificeren. Pas als een meer specifieke vormgeving en maatvoering bekend is, kan mogelijk een robuuste kwantificering van het verplichtingensysteem worden gemaakt.

Voor de politieke partijen die een verplichtingensysteem nastreven, is daarom in de berekening van het aandeel hernieuwbare energie uitgegaan van een optimaal functionerend hybride verplichtingensysteem. Hierbij is verondersteld dat het aandeel hernieuwbare energie even

groot is als bij continuering van de regeling sde zonder begrenzing van het budget van de Rijksoverheid.

Hoe werkt het hybride verplichtingensysteem?

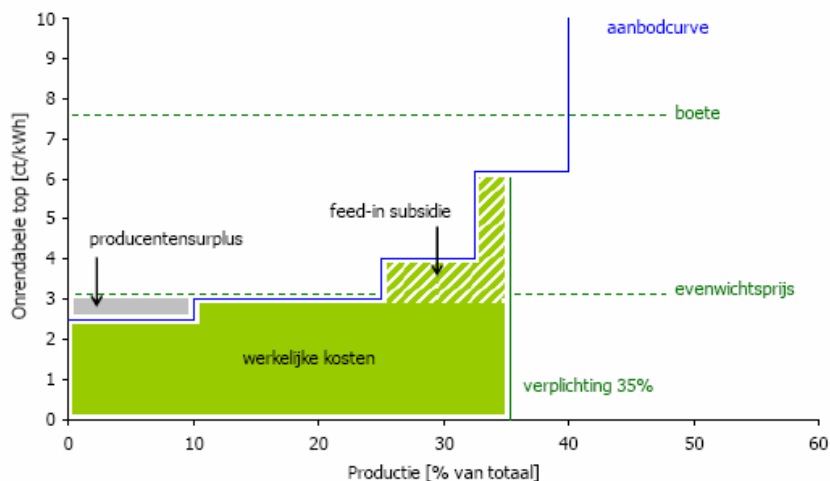
Met een verplicht aandeel hernieuwbare energie wordt aan energieproducenten of -leveranciers de verplichting opgelegd om een (stijgend) percentage hernieuwbare energie (elektriciteit) te leveren. Marktpartijen kunnen hun verplichte aandeel invullen door de hernieuwbare energie zelf te produceren of te kopen van derden via verhandelbare certificaten. Indien het verplichte aandeel niet gehaald wordt, moet over het ontbrekende gedeelte een boete worden betaald. De marktpartijen moeten de meerkosten van de verplichting zelf betalen en zullen die mogelijk doorberekenen aan de energiegebruikers.

In dit verplichtingensysteem wordt de prijs voor hernieuwbare elektriciteit bepaald door de hoogte van de certificaatprijs. De duurste hernieuwbare optie die nodig is om aan de verplichting te voldoen, is bepalend voor de certificaatprijs. Producenten die hernieuwbare elektriciteit produceren tegen een lagere kostprijs (de zogenaamde intramarginale producenten) zullen dan overwinsten behalen. Dit effect wordt groter naarmate de doelstellingen ambitieuzer zijn waardoor aan de marge duurdere opties moeten worden ingezet. Overhaaste invoering van een verplichtingensysteem zou het producentensurplus in de vorm van 'windfall profits' extra groot kunnen maken.

Vanuit het perspectief van kosteneffectiviteit en lastendruk is daarom een overgang naar een enkelvoudig verplichtingssysteem weinig aantrekkelijk, gegeven de huidige doelstellingen voor Nederland. Door bepaalde dure opties een extra subsidie te geven, bovenop de inkomsten uit de verkoop van elektriciteit en certificaten, kunnen 'windfall profits' worden verminderd (Jansen et al., 2005; Van Tilburg et al., 2007; Jansen, 2010) en wordt de efficiëntie van het verplichtingensysteem sterk verbeterd. De werking van een zogenaamd hybride verplichtingensysteem is schematisch weergegeven in onderstaande figuur.

Figuur J.6.1 Producentensurplus bij een hybride verplichtingssysteem

Figuur 4.2 *Producentensurplus bij een hybride verplichtingssysteem*

Op welke termijn kan een hybride verplichtingssysteem worden ingevoerd?

Volgens het rapport “Brede heroverweging Energie en Klimaat” kan invoering van een hybride verplichtingssysteem voor leveranciers plaatsvinden in 2020 indien aan de noodzakelijke voorwaarden van een voldoende liquide en transparante markt is voldaan. Volgens Van Tilburg (2007) vergt de technische invoering van een hybride verplichtingssysteem voor leveranciers naar schatting 3 tot 4 jaar. Dan moeten alle besluiten en voorbereidende stappen al achter de rug zijn. Het is daarom onzeker of een optimaal functionerend systeem haalbaar is in 2020. In ieder geval dient aan vele randvoorwaarden te worden voldaan, waarmee tegelijk ook de risico’s in beeld komen.

Wat zijn de randvoorwaarden en risico’s?

De belangrijkste risico’s bij de invoering van een hybride systeem zijn:

- De overgang naar een nieuw systeem creëert inherent onzekerheid voor investeerders. Deze onzekerheid kan zich vertalen in een (tijdelijke) terugval in het tempo van investeren in hernieuwbare energie. Dit hangt samen met:
  - De behoefte aan consistentie en voorspelbaarheid van het overheidsbeleid;
  - De tijd die gemoeid gaat met de besluitvorming en de veranderingen in de uitvoering kosten tijd;
  - De certificatenprijs die vooral in de eerste jaren volatiel kan zijn wegens onvoorspelbaarheid van het aanbod, gedrag van (andere) marktpartijen en onduidelijke spelregels.

De onzekerheid of er op nationaal schaalniveau een voldoende aanbod is van hernieuwbare energieprojecten. Dit vertaalt zich in het mogelijk ontbreken van een liquide markt en dus

volatiliteit in de certificatenprijs. Dit is weer afhankelijk van het schaalniveau van invoering van het systeem: een internationale markt verkleint dit risico.

Randvoorwaarden en andere factoren die met bovenstaande risico's samenhangen, zijn:

- De vormgeving van het verplichtingssysteem. Ervaringen in het buitenland tonen aan dat kleine verschillen in het ontwerp van een verplichtingssysteem tot grote verschillen in de marktwerking cq prijsvorming kunnen leiden;
- Het bestaan van politiek draagvlak om te zorgen voor een op de lange termijn stabiel investeringsklimaat, ambitieuze en evenwichtige doelstellingen en het ontstaan van een voldoende liquide en transparante markt (Van Tilburg, 2007).
- De uitwerking van een verplicht aandeel hernieuwbare elektriciteit op de bijdrage van biomassa is onzeker. Een hoge certificatenprijs kan biomassa zo aantrekkelijk maken dat een extra kolencentrale winstgevend wordt vanwege de premie op het meestoken van biomassa. Omgekeerd: bij een verplicht aandeel van meestook van biomassa worden kolencentrales mogelijk stopgezet indien de grondstofprijs voor biomassa te hoog is.

Bovenstaande punten maken duidelijk dat meer onderzoek nodig is naar een op maat gesneden systeem met flankerend beleid en het deels handhaven van subsidies.

Wat zijn de financiële gevolgen?

De overgang van de sde naar een hybride verplichtingssysteem betekent een vermindering van de sde-uitgaven.⁹ Hiertegenover staan de kosten voor certificaten en boetes voor de partijen die aan de verplichting moeten voldoen. Deze kosten zullen geheel of gedeeltelijk worden doorberekend aan de energieafnemers. Daardoor worden de lasten voor bedrijven en gezinnen hoger.

Is een aandeel van 20% hernieuwbare energie haalbaar in 2020?

De haalbaarheid van de doelstelling van een aandeel van 20% hernieuwbare energie¹⁰ in 2020 wordt beperkt door de onmogelijkheid om in relatief kort tijdsbestek de productiecapaciteit uit te breiden. Het zijn zowel technische, infrastructurele als institutionele factoren die de haalbaarheid beperken. Een keuze voor verplichtingen in plaats van subsidie heft de

⁹ Op grond van artikel 14, lid 1 onderdeel c van het Besluit Stimulering Hernieuwbare Energieproductie kunnen ook de SDE-uitgaven ten behoeve van reeds afgegeven SDE-beschikkingen verminderd worden.

¹⁰ Volgens de Nederlandse definitie van hernieuwbare energie. Het aandeel hernieuwbare energie volgens de Nederlandse definitie kan afwijken van de in dit hoofdstuk gepresenteerde cijfers, die berekend zijn volgens de Europese definitie. Een belangrijke reden is dat in de Nederlandse definitie gerekend wordt met de hoeveelheid fossiele brandstof die door hernieuwbare elektriciteit wordt vermeden, terwijl in de Europese definitie het verbruik van (hernieuwbare) elektriciteit als zodanig in de berekeningen wordt meegenomen. Bij een grote bijdrage van hernieuwbare elektriciteit in de totale hoeveelheid hernieuwbare energie zal het aandeel volgens de Nederlandse definitie daarom hoger zijn dan het aandeel volgens de Europese definitie, en vice versa. Er is niet nagegaan welk aandeel hernieuwbare energie de partijen volgens de Nederlandse definitie realiseren.

beperkingen niet op. Indien geprobeerd wordt door middel van verplichtingen een aandeel van 20% hernieuwbare energie voor 2020 te realiseren, is het risico van buitensporige maatschappelijke kosten reëel. Met een subsidiesysteem zijn deze kosten beter te beheersen.

Bijlage J.7   Onderwijsmaatregelen

Deze bijlage beschrijft de methodologie die ten grondslag ligt aan de analyse van de onderwijsmaatregelen van de politieke partijen. Bij het bepalen van de effectiviteit van een specifiek beleidsinstrument laten wij ons leiden door de wetenschappelijke empirie van beleidsevaluaties. Wij baseren ons enkel op die studies waarvan het design en de data van een zodanige kwaliteit zijn dat met voldoende zekerheid een causale relatie tussen het beleid en de uitkomst kan worden vastgesteld.

Wij kwalificeren maatregelen als ‘*kansrijk*’, ‘*niet kansrijk*’, of ‘*neutraal*’ als de empirie uitsluitsel geeft over de effectiviteit. Een maatregel is *kansrijk* als zij daadwerkelijk bijdraagt aan de maatschappelijke baten en die maatschappelijke baten naar verwachting hoger zijn dan de maatschappelijke kosten verbonden aan het instrument. De overige maatregelen krijgen de kwalificatie ‘*effect onbekend*’. Dit betekent dat er op basis van de beschikbare wetenschappelijke empirie geen uitsluitsel kan worden gegeven over de effectiviteit van de betreffende maatregel.

Voorbeelden van *kansrijke* beleidsinstrumenten zijn scholing van leraren, prestatiebeloning, voor-en vroegschoolse educatie, intensieve coachingprogramma’s voor risicoleerlingen, prestatiebekostiging, transparantie en toegankelijkheid van informatie over schoolkwaliteit, inspectietoezicht en centrale examens. Voorbeelden van *niet kansrijke* maatregelen zijn klassenverkleining, meer ict in het onderwijs, en het bevorderen van instroom van bèta studies. De introductie van het sociaal leenstelsel is een voorbeeld van een maatregel met kwalificatie ‘*neutraal*’. Deze maatregel zorgt voor een financieringsschuif tussen publieke en private middelen en heeft geen effecten op de kwaliteit van het onderwijs.

Een overzicht van de *kansrijke* en *niet kansrijke* maatregelen per partij is te vinden in de tabellen in bijlage K.1.

Maatregelen met een kwalificatie *kansrijk* of *niet-kansrijk* zullen we vervolgens kwantificeren in termen van bbp. Uit de microliteratuur van beleidsevaluaties volgt per beleidsinstrument een basiseffect in termen van een toename in toetsscores, het aantal jaren onderwijs of slagingskansen. Voor Nederland kan een aanpassing gemaakt worden van deze effecten, al naar gelang de Nederlandse Ausgangssituatie of de omvang van reeds ingezet beleid. Aangezien het aantal beleidsevaluaties met een langere tijdshorizon beperkt is, zullen we voor een aantal maatregelen bepaalde aannames moeten maken over de doorwerking van beleid op de lange

termijn. Voor wat betreft de maatregelen die aangrijpen op de onderwijsinputs (zoals scholing van leraren of kleinere klassen) gaan we uit van afnemende meeropbrengsten van beleid. Hoe bepalen wij vervolgens het bbp-effect van de maatregel? Allereerst bepalen we de doelgroep van leerlingen die bereikt wordt met een bepaalde maatregel. De micro-evidentie geeft de invloed van de maatregel op de beoogde doelgroep van de leerlingenpopulatie. De leerlingen die bereikt worden, zullen als gevolg van de maatregel hoger scoren op toetscores of hoger opgeleid worden. In een cohortmodel volgen wij deze leerlingen, die uiteindelijk met hogere toetscores of meer jaren onderwijs in de beroepsbevolking instromen. De veranderende samenstelling van de totale beroepsbevolking resulteert in een afwijking ten opzichte van het verwachte lange termijn gemiddelde opleidingsniveau van de beroepsbevolking en dus in een afwijkend lange termijn bbp-niveau, omdat hoger opgeleide mensen productiever zijn. Het kwantitatieve effect van de maatregel wordt nu gegeven door het verschil van dit bbp-niveau ten opzichte van het lange termijn bbp-niveau uit het basispad.

Naast de bbp-opbrengsten brengen wij de directe kosten van de maatregel en het arbeidsaanbod effect in beeld. De directe kosten betreffen de budgettaire kosten van de maatregel en de kosten die gepaard gaan met een mogelijke verlenging van de onderwijsduur voor een deel van de leerlingenpopulatie. Aangezien wij geen kwantitatieve welvaartsanalyse toepassen, kwantificeren wij niet de overige maatschappelijke kosten en baten van een maatregel. Voor bepaalde maatregelen kunnen die effecten aanzienlijk zijn. Zo kan voor- en vroegschoolse educatie bijvoorbeeld een positief welvaartseffect genereren door reductie van de criminaliteit van leerlingen uit de doelgroep.

De figuren in hoofdstuk 3 laten de bbp-effecten zien van de onderwijsmaatregelen per partij. In eerste instantie zijn de kosten van de maatregelen groter dan hun (financiële) opbrengsten. Deze kosten zijn deels budgettair. Daarnaast gaan mensen als gevolg van de maatregelen langer naar school, wat leidt tot extra onderwijskosten en een daling van het arbeidsaanbod. Na verloop van tijd neemt het arbeidsaanbod weer toe, omdat hoger opgeleide mensen meer participeren op de arbeidsmarkt. Per saldo resulteert meestal een positief arbeidsaanbodeffect op de lange termijn. Naast dit positieve arbeidsaanbodeffect komt het grootste deel van de opbrengsten voort uit een stijging van de arbeidsproductiviteit ten gevolge van de maatregelen. Het volledige effect is pas na lange tijd bereikt. Op dat moment is de gehele beroepsbevolking door de maatregelen beter geschoold. Het totale effect op het bbp is de som van de hogere arbeidsproductiviteit en het hogere arbeidsaanbod, minus de budgettaire- en onderwijskosten.

Er kunnen grote verschillen bestaan tussen maatregelen wat betreft budgettaire kosten, bbp-effecten en tijdsduur voordat de opbrengsten van de maatregel gerealiseerd zijn.

Klassenverkleining is bijvoorbeeld een relatief dure maatregel, terwijl institutionele maatregelen zoals prestatiebekostiging nauwelijks extra middelen vereisen.

Verschillen in bbp-effecten kunnen worden verklaard door een verschil in de effectiviteit van de maatregel (volgend uit de micro-evidentie) of een verschil in de doelgroep die bereikt wordt met de maatregel. Met prestatiebeloning kan in principe de volledige leerlingenpopulatie bereikt worden, terwijl een maatregel gericht op de aanpak van voortijdig schoolverlaten wordt ingezet op een specifieke doelgroep in het vmbo en mbo. Met deze laatste maatregel worden minder leerlingen, en daarmee een kleiner percentage van de beroepsbevolking bereikt.

Het tijdstip waarop alle opbrengsten van een maatregel gerealiseerd zijn, hangt ook af van de doelgroep van de maatregel. Specifieke inzet in het hoger onderwijs zal eerder opbrengsten genereren, aangezien deze mensen op relatief korte termijn de arbeidsmarkt zullen betreden.

Middelen voor voor- en vroegschoolse educatie worden juist ingezet op jonge leerlingen, waardoor het langer duurt voordat de baten van deze maatregel gerealiseerd worden.

Bijlage J.8 Innovatie en wetenschappelijk onderzoek

De effecten van de maatregelen met betrekking tot innovatie en wetenschappelijk onderzoek worden kwalitatief beoordeeld. Een evenwichtige kwantitatieve beoordeling is niet mogelijk. Dat heeft een drietal belangrijke oorzaken. Ten eerste is het aantal empirische studies dat op overtuigende wijze het causale effect van een beleidsmaatregel op innovatie en wetenschap aantoon, beperkt. Het beperkte aantal beschikbare evaluaties inclusief effectmeting zijn gedocumenteerd in Kansrijk Kennisbeleid (2006).¹¹ Ten tweede is het veelal moeilijk om vast te stellen welk deel van het innovatie beleid additioneel is. Oftewel, welk deel van de toe- of afname in innovatieactiviteit zou zonder overheidsinterventie niet hebben plaatsgevonden? Zo vervangen innovatiesubsidies soms een deel van de uitgaven die een bedrijf anders zelf zou hebben opgepakt. Ten derde lopen de schattingen over het effect van innovatie en wetenschap op het bbp sterk uiteen, zodat het moeilijk is beleidsevaluaties naar een bbp-effect te vertalen.

Een kwalitatieve beoordeling van verschuivingen en drastische aanpassingen in het huidige instrumentarium van innovatiesubsidies is wel mogelijk.¹² Deze beoordeling loopt langs de volgende hoofdlijnen.

- Een drastische bezuiniging op het terrein van innovatiebeleid zal de welvaart op lange termijn waarschijnlijk schaden. Innovatie heeft een positief effect op de welvaart en overheidsinterventie op dit terrein is in beginsel legitiem om onderinvestering in innovatie te ondervangen. De enige mogelijkheid om zonder maatschappelijke kosten te bezuinigen is de reductie van inefficiënties binnen het huidige instrumentarium. De omvang van deze inefficiënties is waarschijnlijk niet zo groot dat met een reductie daarvan een bezuiniging van 20% kan worden bereikt. Deze 20% hanteren wij dan ook als een richtlijn. Ombuigingen van

¹¹ Cornet, M., F. Huizinga, B. Minne en D. Webbink, 2006, Kansrijk Kennisbeleid, CPB Document 124.

¹² Hiervoor dient de argumentatie in de notitie van het CPB, die als bijlage 7 is toegevoegd aan het 'Rapport Brede heroverwegingen, Innovatie en toegepast onderzoek', nummer 8.

netto meer dan 20% op het innovatie-instrumentarium krijgen de kwalificatie ‘niet kansrijk’. Beperkte veranderingen in het budget worden beoordeeld op basis van de beschikbare evidentie op de betreffende deelterreinen.

- Een verschuiving in de verhouding tussen generieke innovatiesubsidies en specifieke themasubsidies in de richting van het generieke instrumentarium¹³ lijkt in vergelijking tot het huidige beleid kansrijk. Het huidige themaspecifieke beleid als geheel kiest namelijk slechts in beperkte mate voor specifieke innovatiethema's en werkt daarom grotendeels uit als een generieke subsidie. Als gevolg hiervan is de verandering van de effectiviteit van een euro bezuiniging op generiek beleid vrijwel gelijk aan de verandering van de effectiviteit van een euro bezuiniging op themaspecifiek beleid. De efficiëntie van die euro generiek beleid is daarentegen groter door lagere uitvoeringskosten van de overheid, lagere aanvraagkosten voor subsidie door bedrijven en minder welvaartsverstoring door interventie van belangenorganisaties.

Een *verandering in de vormgeving* van het huidige specifieke thematische beleid kan mogelijk wel de welvaart verhogen. De overheid zal dan ten opzichte van het huidige innovatiebeleid wel beter moeten kunnen discrimineren tussen verschillende thema's op basis van de verschillen in maatschappelijke opbrengsten van die thema's. Met andere woorden, de overheid moet in staat zijn de omvang van de marktfalens (met name kennisspillovers) op de verschillende terreinen te onderscheiden. Dit is niet gemakkelijk en brengt het risico van overheidsfalen met zich mee. Bovendien, als de marktfalens tussen de thema's in omvang nauwelijks verschillen, heeft specifiek beleid weinig zin en kan een generieke subsidie volstaan. Een verschuiving in de richting van themaspecifieke subsidies met inzet van een gericht keuzemechanisme wordt daarom aangeduid als ‘mogelijk kansrijk vergeleken met het huidige beleid, maar risicovol vanwege een grote kans op overheidsfalen’.

- Een verschuiving in de verhouding tussen een euro innovatiesubsidie voor het MKB vergeleken met het grootbedrijf. Het huidige beleid geeft per euro besteed aan onderzoek en ontwikkeling door het MKB 47 eurocent subsidie, bijna 5 keer zoveel als aan het grootbedrijf dat hiervoor gemiddeld 10 eurocent ontvangt. De mogelijke aanwezigheid van meer kennisspillovers bij het MKB, de belemmering die uit kan gaan van de beperkte mate waarin het MKB gebruik kan maken van schaalvoordelen en de aanwezigheid van kapitaalmarktfalens voor het MKB kunnen dit verschil mogelijk verklaren. Het verschil in omvang ten opzichte van het grootbedrijf lijkt echter aanzienlijk. Bovendien ontbreekt empirische evidentie die aannemelijk maakt dat dit grote verschil gunstig is voor de welvaart. Maatregelen die dit verschil dan ook verder vergroten, worden aangeduid als ‘waarschijnlijk niet kansrijk’. Daarbij moet worden aangetekend dat de huidige inrichting van de wbo het MKB sterker bevoordeelt dan het

¹³ Dit onderscheid is leidend geweest bij de Brede Heroverweging Innovatie en Toegepast Onderzoek. Een aantal partijen kiest voor uitvoering van de ‘variant Generiek beleid’ in de Brede heroverweging, no. 8, die vooral bezuinigt op subsidies voor specifieke thema's en de generieke subsidie WBSO vrijwel ongemoeid laat.

huidige themabeleid. Een verschuiving van themaspecifieke subsidies naar de wbo vergroot dus het verschil tussen subsidie aan MKB en grootbedrijf. Dat neveneffect is dus ook ‘waarschijnlijk niet kansrijk’.

- De voorziening in maatschappelijke wensen van een beter milieu en schonere energie. Voor het beleid luidt de vraag: hoe kan het marktfalen van negatieve externe effecten bij energie en milieu effectief en het meest efficiënt worden bestreden? In het algemeen is aanscherping van wet- en regelgeving het beste antwoord op deze vraag. Er zijn echter situaties denkbaar dat specifiek additioneel innovatiebeleid als ‘second best’ optie nodig is. Dat is bijvoorbeeld het geval als aangetoond kan worden dat de markt voor innovatie op dit terrein te klein is, waardoor de gewenste innovatie niet tot stand komt ondanks nieuwe wet- en regelgeving.

In veel gevallen is onbekend wat de invloed is van veranderingen in het budget voor wetenschappelijk onderzoek op de welvaart van Nederland. Een kansrijke beleids optie bij wetenschap is om de bekostiging van onderzoek aan universiteiten, de zogenoemde eerste geldstroom, sterker afhankelijk te maken van onderzoeksprestaties. Een andere kansrijke richting is een grotere rol van prestatieprikkels bij de verdeling van onderzoeksmiddelen uit de tweede geldstroom. Verder worden bezuinigingen op maatregelen die de immigratie van kenniswerkers stimuleren als niet kansrijk gekwalificeerd, omdat zij de welvaart op lange termijn waarschijnlijk schaden.¹⁴

Bijlage J.9 Woningmarkt

Reikwijdte van de woningmarktdoorrekening

De woningmarkteffecten zijn bepaald met behulp van het woningmarktmodel van het CPB.¹⁵ Dit model is door het CPB ontwikkeld om inzicht te krijgen in de consequenties van mogelijke hervormingen van het woonbeleid. Deze effecten hangen af van diverse gedragsreacties van de economische agenten. Het woningmarktmodel maakt daarbij expliciet onderscheid tussen de markt voor koopwoningen en de markt voor huurwoningen, alsmede met de interactie tussen beide. Ook houdt het woningmarktmodel expliciet rekening met de toekomstige ontwikkelingen die juist bij voor de woningmarkt van groot belang zijn vanwege het voorraadkarakter van woningen. Zo hebben verwachte ontwikkelingen in de verre toekomst al direct gevolgen voor woningprijzen nu. Dit stelt ons in staat om ook rekening te houden met anticipatie-effecten en gefaseerde invoering van woningmarkthervormingen. Tenslotte houdt het model rekening met de interactie tussen huizenprijzen, nieuwbouw en ontwikkeling van de woningvoorraad. Het model maakt -buiten huur en koop- verder geen onderscheid tussen woningmarktsegmenten,

¹⁴ Zie Cornet et al. (2006).

¹⁵ Zie Donders, J.H.M., M.F. van Dijk en G. Romijn, 2010, *Hervorming van het Nederlandse woonbeleid*, Den Haag, Bijzondere CPB Publicatie 84.

zoals verschillen tussen dure en goedkope woningen, verschillen tussen rijke en arme bewoners, of tussen regionale woningmarkten.

Bij het bepalen van de woningmarkteffecten van de verkiezingsprogramma's van de partijen is de analyse beperkt tot maatregelen die direct aangrijpen op de woningmarkt. De inkomens van huishoudens hebben echter ook een belangrijk effect op de woningmarkt. Hogere inkomens leiden tot meer vraag, hogere woningprijzen en uiteindelijk een groter woningaanbod.

Maatregelen die een effect hebben op de inkomens van huishoudens – hetgeen geldt voor vrijwel alle maatregelen – zullen dus een effect hebben op de woningmarkt. In deze analyse is echter geen rekening gehouden met de effecten via het inkomen van huishoudens.

De effecten van maatregelen van de verschillende partijen zijn berekend ten opzichte van het basispad. Het basispad geeft weer hoe huren, koopwoningprijzen en woonconsumptie¹⁶ zich zonder beleid structureel zouden ontwikkelen. Het basispad is een zogeheten stabiel groeipad voor de lange termijn. Dit groeipad is gebaseerd op het Welvaart en leefomgevingsscenario *Transatlantic Markets*.¹⁷ Het aantal huishoudens groeit met ruim 0,3% per jaar en het reële huishoudinkomen met ruim 1,3% per jaar. De uitgaven aan wonen zijn een vast percentage van het inkomen en groeien dus met een kleine 1,7% per jaar. Dit valt uiteen in een volumegroei van een kleine 0,7% per jaar (huur en koop) en een reële prijsstijging van 1% per jaar voor zowel huren als koopwoningprijzen.

Woningcorporaties

Diverse partijen treffen maatregelen gericht op een institutionele herziening van de positie van woningcorporaties. Achterliggend idee is dat het vermogen van woningcorporaties groter is dan maatschappelijk wenselijk en noodzakelijk. De maatregelen verschillen per partij qua omvang en vormgeving. De meeste partijen stellen een heffing voor op woningcorporaties. Andere partijen hevelen de financiering van de huurtoeslag over naar de woningcorporaties. In het meest vergaande voorstel worden de woningcorporaties op termijn opgesplitst in een niet-commerciële vermogensbeheersstichting die de huurtoeslag uitkeert en een vennootschap die de commerciële activiteiten van woningcorporaties – de exploitatie van huurwoningen – voortzet. Woningcorporaties in hun huidige vorm zullen dan niet langer bestaan.

Al deze maatregelen zijn omgeven door een aanzienlijke mate van juridische onzekerheid en vereisen nadere juridische analyse. In de vorige *Keuzes in Kaart 2008-2011* is hier al uitvoerig op gewezen.¹⁸ Ook het rapport *Brede heroverweging wonen* gaat uitgebreid in op de juridische haken en ogen van een heffing die specifiek is gericht op woningcorporaties. Zo memoreert het rapport dat een specifieke heffing ten laste van woningcorporaties (en haar huurders) niet in

¹⁶ Met woonconsumptie wordt bedoeld het voor kwaliteit gecorrigeerde volume aan geconsumeerde woningdiensten. Woningdiensten zijn de diensten die een huis de bewoners ervan gedurende een jaar verschaft. Naarmate een woning kwalitatief beter is, verschaft het zijn bewoners meer woningdiensten. De woonconsumptie kan dus toenemen doordat er meer woningen komen, maar ook doordat de kwaliteit van woningen toeneemt.

¹⁷ CPB, MNP en RPB, 2006, Welvaart en Leefomgeving; een scenariostudie voor Nederland in 2040, Den Haag. Zie ook www.welvaartenleefomgeving.nl.

¹⁸ *Keuzes in kaart 2008-2011*: Bijlage J.4 Woningcorporaties.

strijd mag zijn met het gelijkheidsbeginsel of het verbod op discriminatie. Verder blijkt de juridische haalbaarheid in grote mate afhankelijk van de precieze invulling van de maatregel: wat zijn de rechtvaardigingsgronden voor de maatregel, aan wie komt de opbrengst ten goede en wat is de duur en omvang van de maatregel.¹⁹

Ondanks deze aanzienlijke juridische onzekerheid, is ervoor gekozen om inzicht te geven in de woningmarkteffecten en budgettaire opbrengsten van de voorstellen. Hierbij wordt opgemerkt dat er geen integrale analyse beschikbaar is van de balanspositie van corporaties. Een dergelijke analyse komt pas later beschikbaar.

Het aanspreken van de vermogenspositie van woningcorporaties kan leiden tot structurele gedragseffecten van de corporaties. De jaarlijkse cashflow van corporaties lijkt namelijk onvoldoende om de heffing volledig op te brengen; een aanzienlijk deel van het vermogen van corporaties is immers belegd in woningen. Woningcorporaties kunnen reageren door de huren te verhogen, woningen te verkopen, minder te investeren in nieuwbouw en renovatie, of inefficiënties in de bedrijfsvoering weg te nemen.²⁰ Diverse partijen onderkennen deze gedragsreacties en bieden additionele ruimte aan woningcorporaties om de huren te laten stijgen. Zonder deze additionele ruimte leidt een heffing op woningcorporaties tot minder nieuwbouw en een kleiner aanbod van huurwoningen. Het rantsoeneringprobleem de huurmarkt wordt erger en de wachtlijsten worden langer.

Een heffing van gelijke omvang zal overigens ook regionaal sterk verschillend uitwerken. In dunbevolkte regio's is de mogelijkheid voor huurstijging veel beperkter, omdat de feitelijke huren dicht bij het marktconforme niveau liggen. De heffing zal zich daar sterker dan elders vertalen in een kleiner aanbod van huurwoningen.

¹⁹ Rapport *Brede Heroverweging Wonen* (4), paragraaf 5.2.

²⁰ Er is momenteel geen volledig zicht op de gevolgen van de voorgestelde verbeteringen op de efficiency van corporaties.

Bijlage K Vergelijking resultaten tussen partijen

Bijlage K.1 onderwijs

Tabel K.1.1 Onderwijsvoorstellen verkiezingsprogramma's 2011-2015 (bedragen in 2015; mld euro, prijzen 2010)			
Thema	CDA	PvdA	SP
Vve	Vve (+ 0,15)	Vve (+ 0,25)	
Onderwijstijd		Verlenging onderwijstijd po (+ 0,2) Versterken basiscurriculum (+ 0,05) Extra lessen vmbo-T (+ 0,025) Competentiegericht mbo 1/2 - extra onderwijstijd (+ 0,115) Verlenging onderwijstijd hbo en wo (+ 0,325)	
Klassenverkleining			
Schooluitval	Kop-/schakelklassen (+ 0,075) Zittenblijven beperken en doorstroom versnellen (- 0,072)	Intensieve coaching vmbo en mbo (+ 0,1) Versnellen schoolloopbaan en doorstroom (- 0,175)	Kwalificatieplicht tot 23 jaar (+ 0,14) Intensieve begeleiding risicoleerlingen (+ 0,1)
Centraal examen		Verplichte eindtoets po Centrale examens vo, mbo	Centrale examens mbo
Vroege selectie		Gecombineerde havo-vmbo klassen (+ 0,025)	
Informatievoorziening			
Accountability		Financiering op basis gerealiseerde leerwinst in po, vo Financiering op basis gerealiseerde leerwinst in mbo, ho	
Inspectietoezicht		Versterken inspectie en toezicht (+ 0,025)	
Scholing onderwijspersoneel	Bijtscholing leraren (+ 0,1)	Scholing docenten po, vo (+ 0,26) Scholing docenten mbo (+ 0,04) Begeleiding startende docenten po, vo, mbo (+ 0,04) Begeleiding startende docenten ho (+ 0,01) Kwaliteit PABO (+ 0,025)	
Prestatiebeloning onderwijspersoneel	Teambeloning po, vo (+ 0,25)	Teambeloning vo (+ 0,05) Teambeloning mbo (+ 0,05)	
Salaris onderwijspersoneel			Verhoging lerarensalarissen (+ 0,4)

Hoger Onderwijs	Minder duplicatie universiteiten (- 0,1) Excellentie belonen universiteiten (+ 0,045) Numerus fixus vervangen Instellingscollegegeld bij langere studieduur (- 0,4) Versoberen ov-kaart (- 0,065) Aflossingstermijn verlengen (- 0,01)	Sociaal leenstelsel (- 0,35)	Aanvullende beurs (+ 0,1)
Overige thema's	Budgetteren speciaal onderwijs (- 0,123) Mbo3/4 intensiveren/verkorten (- 0,127) Korting gewichtenregeling (- 0,08) Extra leermeesters mbo (+ 0,075) Vakscholen (+ 0,05) Minder mbo-opleidingen (- 0,12) Samenvoeging Kenniscentra mbo (- 0,06)	Vereenvoudiging bekostigingsmodel vo (- 0,09) Subsidies (- 0,266) Aanpak zwakke scholen Tussenschoolse opvang (+ 0,1) Minder mbo-opleidingen (- 0,12) Aanpak zwakke opleidingen Samenvoeging Kenniscentra mbo (- 0,04) Extra sport en cultuur (+ 0,05) Landelijke examennormen/standardisering mbo Volwassenonderwijs, Alfabetisering en NT2 (+ 0,2) Modernisering CAO Werkscholen (+ 0,1)	Korting exploitatie overschot lumpsum financiering scholen (- 0,15) Korting div. subsidies scholen (- 0,13) Splitsing lumpsum financiering en taakstelende korting (- 0,28) Afschaffen fusieprikkels vo (- 0,084) Slimmer bouwen/bouw nieuwe scholen (+ 0,3) Conciërges po (+ 0,05) Speciaal onderwijs (+ 0,05) Ov-kaart mbo (+ 0,110) Analfabetisme (+ 0,01) Stimuleren gemengde scholen

Tabel K.1.2 Onderwijsvoorstellen verkiezingsprogramma's 2011-2015 (bedragen in 2015; mld euro, prijzen 2010), vervolg.			
Thema	VVD	PVV	GroenLinks
Vve	Vve (+ 0,25)		Vve (+ 0,45)
Onderwijstijd			
Klassenverkleining			
Schooluitval	Intensieve begeleiding risicoleerlingen (+ 0,1) VSV-gelden in bekostiging vo (- 0,015)		Coaches vmbo en mbo (+ 0,25) Kop-/schakelklassen (+ 0,05)
Centraal examen		Centrale examens	Centrale eindtoetsen mbo (+ 0,03)
Vroege selectie			
Informatievoorziening			
Accountability	Prestatiebekostiging po, vo Prestatiebekostiging mbo, ho		
Inspectietoezicht			Inspectie versterken (+ 0,025)
Scholing onderwijspersoneel	Bij-/nascholing docenten via aktensysteem (+ 0,1)		Bijscholing docenten po, vo (+ 0,19) Bijscholing docenten mbo (+ 0,2) Begeleiding startende docenten vo, mbo (+ 0,125)
Prestatiebeloning onderwijspersoneel	Prestatiebeloning po, vo (+ 0,25) Prestatiebeloning mbo, hbo		Prestatiebeloning po, vo (+ 0,25) Prestatiebeloning mbo (+ 0,13)
Salaris onderwijspersoneel	Groter verschil start- /eindsalarissen leraren (+ 0,3) Hoger salaris voor hoger opgeleide docenten (+0,2)		
Hoger Onderwijs	Sociaal leenstelsel (- 0,46) Kwaliteitsimpuls (+ 0,5) Salarissen (+0,5)	Stoppen bijdrage buitenlandse studenten (- 0,008)	Intensieve begeleiding hbo en wo (+ 0,1) Sociaal leenstelsel (- 0,35) Aanvullende beurs ho (+ 0,075) Bonus hogescholen/universiteiten voor halen propedeuse (+ 0,05)

Overige thema's	Aflopen maatschappelijke stages (- 0,066)	Afschaffen gratis schoolboeken (- 0,15)	Klassenassistenten po (+ 0,1)
	Slimmer toetsen en monitoren Excellentie (+ 0,2)	Toelating mbo alleen op basis vmbo-diploma	Conciërges (+ 0,1)
	Terugdraaien gratis schoolboeken (- 0,28)	Eerder ouders beboeten bij spijbelen	Afschaffen gratis schoolboeken (- 0,2)
	Afschaffen fusieprikkels vo (- 0,084)	Ambachtschool terug	Brede scholen (+ 0,2)
	Plafonnering budget zorgleerlingen (- 0,565)	Professionele schoolleiders	Minder overhead (- 0,03)
	Subsidies OCW (- 0,3)	Verbetertijd 1 jaar voor zwakke scholen	Minder onderwijssubsidies (- 0,03)
	Internationalisering (+ 0,1)		Doorstroombonus (v)mbo scholen (+ 0,05)
			Minder uitgaven agrarisch onderwijs (-0,08)

Tabel K.1.3 Onderwijsvoorstellen verkiezingsprogramma's 2011-2015 (bedragen in 2015; mld euro, prijzen 2010), vervolg.

Thema	ChrU	D66	SGP
Vve	Vve (+ 0,22)	Vve (+0,45)	
Onderwijstijd	Rekenonderwijs vo omhoog (+ 0,13) Meerjarige masters (+ 0,027)	Extra taal en rekenen vo (+ 0,3)	Tweejarige masters (+ 0,2)
Klassenverkleining			Terugdraaien klassenverkleining po (- 0,708)
Schooluitval	Vakopleiding (+ 0,05) Zittenblijven beperken en doorstroom versnellen (- 0,072) Coaching en mentoring (+ 0,05) Experimenten (+ 0,01)	Doorstroombonus (+ 0,1) Schakelklassen (+ 0,18)	Koppeling met SZW maatregelen (+ 0,2) Meer maatwerk en begeleiding vmbo en mbo (+ 0,4)
Centraal examen		Verplichte eindtoets po	
Vroege selectie			Voorkomen te vroege selectie (+ 0,2)
Informatievoorziening		Inzicht in schoolkwaliteit verspreiden	
Accountability			
Inspectietoezicht		Onderwijsinspectie (+ 0,05)	
Scholing onderwijspersoneel		Opleidingsniveau PABO (+ 0,045) Bijscholing leraren (+ 0,055)	Bijscholing leraren (+0,20) Plicht tweejarige educatieve master (+0,10)
Prestatiebeloning onderwijspersoneel	Teambeloning (+ 0,1)	Prestatiebeloning/ Teambeloning po, vo (+ 0,25) Prestatiebeloning/ Teambeloning mbo, hbo (+0,17)	Prestatiebeloning po, vo (+0,20)
Salaris onderwijspersoneel		Verhogen salaris schoolleiders (+ 0,086) Hogere salarissen in moeilijke gebieden (+ 0,4)	Generieke verhoging salarissen (+ 0,3)

Hoger Onderwijs	Studiekeuzegesprekken (+ 0,046) Student-docent ratio omhoog (+ 0,3) Concentratie opleidingen en faculteiten (- 0,05) Private financiering onderzoek (- 0,1) Aftrekregeling collegegelden (+ 0,05) Productiviteitskortingen (- 0,193) Hogere collegegelden bij studievertraging (- 0,075) Hogere salarissen pabo (+ 0,025)	Collegegeld 2 ^e studie (+0,02) Kleine studies afschaffen Associate degrees (+ 0,05) Excellentie (+ 0,075) Kwaliteit (+ 0,05) Meer mogelijkheden uitblinkers (+ 0,075)	Collegegelddifferentiatie master (- 0,2) Verhoging collegegeld bachelor (- 0,47) Topuniversiteiten (+ 0,1)
Overige thema's	Meer leraren en minder lessen (+ 0,45) Studievertraging mbo verminderen (- 0,075) Bredere, minder specifieke opleidingen mbo (- 0,1) Ov-kaart mbo (+ 0,110) Subsidies beperken (- 0,05) Bekostigingsmodel (- 0,09) Bekostiging mbo max. 27 jaar (- 0,205) Participatiebanen (+ 0,1) Transfer Onderwijs en Arbeidsmarkt (+0,05) Talentenbudget	Afschaffen gratis schoolboeken (- 0,2) Brede scholen (+ 0,05) Afschaffen fusieprikkels vo en beperking godsdienstlesssubsidie (- 0,094) Bevoegde leraren (+ 0,1) Maatschappelijke stages (- 0,066) Conciërges (+ 0,12) Extra onderwijs jeugdinstanties (+ 0,01) Leerling volgsysteem	Tegengaan lesuitval (+ 0,3) Efficiëntere besteding middelen (- 0,3) Efficiëntere besteding middelen, resulterend in klassenvergroting (- 0,8) Bekostiging mbo max. 27 jaar (- 0,205) Betere koppeling verschillende vormen onderwijs (+ 0,2)

Bijlage K.2 Wetenschappelijk onderzoek en innovatie

Tabel K.2.1 Mutaties budgetten wetenschappelijk onderzoek en innovatie											
	Niveau ^c		Mutatie								
	2010	2014	CDA	PvdA	SP	VVD	PVV	GL	ChrU	D66	SGP
	mld euro										
Wetenschap ^a	1,83		- 0,09	0,00	- 0,06	0,00	-0,42	0,18	- 0,08	0,05	0,22
Innovatie	2,17	1,79	0,02	- 0,20	0,00	- 0,10	- 0,78	0,22	- 0,25	0,15	0,00
- Generiek	0,96	0,80	0,11	0,00	0,00	0,20	- 0,30	0,40	0,01	0,10	0,06
- Thema	0,59	0,48	- 0,17	- 0,20	0,00	- 0,31	- 0,23	- 0,14	- 0,18	0,00	- 0,06
- MKB	0,15	0,14	0,04	0,00	0,00	0,01	- 0,03	- 0,01	0,00	0,05	0,04
- GTI's ^b	0,48	0,36	0,04	0,00	0,00	0,00	- 0,22	- 0,03	- 0,07	0,00	- 0,04
Kosten	0,11	0,09	- 0,01	- 0,02	0,00	- 0,03	- 0,04	- 0,01	- 0,02	0,01	0,00
Uitvoering											

^a Inclusief immigratie van kenniswerkers.
^b Grote Technologische Instituten Inclusief maatregel 'Uitbesteding kenniswerkers'.
^c Bron: Rapport Brede Heroverwegingen, nr. 8, blz. 52. De kosten van uitvoering zijn met 50% verhoogd, omdat de cijfers op blz. 52 alleen lonen omvatten. Het cijfer voor wetenschap is geraamd op basis van CBS, Kennis en Economie 2008, staat 2.2.1, waarbij is aangenomen dat de derde geldstroom geheel wordt ingezet voor onderzoek. Aan dit bedrag is het budget voor kennisimmigranten toegevoegd.

Bijlage K.3 Zorg

De zorguitgaven stijgen in het basispad van de Economische Verkenning 2011-2015 met reëel 4% per jaar. In dat basispad is gerekend met een sterke verhoging van de eigen betalingen zvw en awbz. Daardoor stijgen de collectief gefinancierde zorguitgaven met 3% per jaar.

De negen politieke partijen hebben niet gekozen voor die sterke verhoging van de eigen betalingen, zij hebben andere keuzes gemaakt om de groei van de collectief gefinancierde zorguitgaven in te perken. In dit overzicht vergelijken we die keuzes, beginnend met de maatregelen op het gebied van de zvw: de manier waarop de curatieve zorg is georganiseerd, de omvang van het collectief verzekerde pakket, overige maatregelen, en tenslotte ook de eigen risico's zvw die de partijen wèl hebben gekozen. Daarna volgt een vrijwel identiek overzicht voor de awbz. Daaruit blijkt dat in deze verkiezingsprogramma's voor de eerste keer in de geschiedenis ook veel aandacht is besteed aan de langdurige zorg. We sluiten af met een overzicht van de effecten van al deze voorstellen op de zorgpremies, het EMU-saldo, de groei van de werkgelegenheid in de zorg en het resulterende groeipad voor de collectief gefinancierde zorguitgaven.

De manier waarop de curatieve zorg is georganiseerd

Belangrijke vraag bij de curatieve zorg is hoe partijen aankijken tegen de verdere ontwikkeling van de manier waarop de sector is georganiseerd. Dit betreft vele aspecten met vele nuances.

Wij beperken ons hier tot één enkele hoofdlijn, de vraag in hoe verre partijen verder willen, of juist niet, met geregleerde concurrentie in de zorg.

Alleen de SP kiest voor het volledig terugdraaien van de geregleerde concurrentie. Zij kiezen, cf. Variant A van Heroverwegingsrapport 11, Curatieve zorg, voor het omzetten van het huidige verzekerde recht op zorg in een voorzieningenstelsel. Daarbij past dat de huidige zorgverzekeraars vervangen worden door gebudgetteerde zorginkoopkantoren (zie tabel K.3.1).

De PVV wil niet verder met marktwerking maar kiest er voor het stelsel te behouden zoals het anno 2010 is.

De andere partijen willen het huidige stelsel in meer of mindere mate verder ontwikkelen in de richting van Variant B van de Heroverweging Curatieve zorg. De CDA, VVD, ChrU, D66 en de SGP kiezen voor een stelsel waarbij zorgverzekeraars volledig risicodragend worden en waarbij het vrij onderhandelbare B-segment in de ziekenhuiszorg verder wordt uitgebreid (het CDA tot 50% van de totale ziekenhuiszorg). Ook willen VVD en D66 de rol van de markt uitbreiden door zorgaanbieders de mogelijkheid te geven om privaat kapitaal aan te trekken, met medezeggenschap en winstuitkering. PvdA en GroenLinks zijn terughoudender met meer marktwerking in de zorg en kiezen voor een grotere rol van de overheid. Hoewel beide partijen zorgverzekeraars volledig risicodragend willen maken, wil GroenLinks het systeem van vrije prijzen in het B-segment van de ziekenhuiszorg vervangen door een systeem van maatstafconcurrentie, en de PvdA wil voorlopig geen verdere uitbreiding van het B-segment. De PvdA wil via tariefmaatregelen in het A-segment en een macrobudget voor de totale zorg de collectieve zorguitgaven bewaken.

Tabel K.3.1 Hoe verder met de geregleerde concurrentie in de curatieve zorg?										
	CDA	PvdA	SP	VVD	PVV	GL	ChrU	D66	SGP	
Meer (+) of minder (-) marktwerking?	+	0/+	--	++	0	0/+	+	++	+	
risicodragendheid zorgverzekeraars?	volledig	volledig	afschaffen	volledig	gelijk	volledig	volledig	volledig	volledig	
uitbreiding B-segment ziekenhuiszorg?	tot 50%	later	afschaffen	ja	nee	ja maar ^a	ja	ja	ja	
vrije deelname privaat kapitaal?	nee	nee	nee	ja	nee	nee	nee	ja	nee	

^a Met maatstafconcurrentie in plaats van vrij onderhandelbare prijzen.

Pakketmaatregelen curatieve zorg

Via een inperking van het basispakket kan bespaard worden op de collectieve zorguitgaven. Voor zorg die buiten het basispakket valt kan eventueel een aanvullende verzekering worden afgesloten, of anders komt deze zorg voor eigen rekening. Vrijwel alle pakketmaatregelen die de partijen treffen zijn terug te vinden in Heroverwegingsrapport 12, Curatieve zorg. De VVD wil het basispakket het meeste inperken. De VVD wil de dbc's in de ziekenhuiszorg met een geringe ziektelast, een aantal geneesmiddelen (maagzuurremmers, cholesterolverlagers en anticonceptiemiddelen) en hulpmiddelen behorende bij een geringe ziektelast, een deel van de paramedische zorg, lichte ggz-behandelingen, gebitsprothesen en mondzorg tussen 18-21 jaar schrappen uit het basispakket. De D66 kiest ook voor deze pakketmaatregelen maar schrapt niet

de dbc's met een lichte ziektelast en niet de bovengenoemde geneesmiddelen uit het basispakket. De ChrU wil een aantal dbc's in de ziekenhuiszorg met een geringe ziektelast, een deel van de paramedische zorg en bovengenoemde genees- en hulpmiddelen schrappen uit het verzekerde pakket. De SGP wil ook de genoemde genees- en hulpmiddelen schrappen plus een aantal lichte ggz- behandelingen en mondzorg tussen de 18-21 jaar. De PvdA wil de maagzuurremmers en cholesterolverlagers, een deel van de paramedische zorg en eenvoudige verbandmiddelen schrappen uit het pakket en de aanspraken in eerstelijnszorg in de GGZ aanscherpen. Het CDA wil een aantal dbc's met een geringe ziektelast in de ziekenhuiszorg schrappen en de PVV wil een aantal lichte ggz-behandelingen schrappen. SP en GroenLinks willen geen veranderingen in het basispakket.

	CDA	PvdA	SP	VVD	PVV	GL	ChrU	D66	SGP
Aanpassing basispakket	- 0,5	- 0,7	0,0	- 2,3	- 0,3	0,0	- 1,6	- 1,1	- 1,0
Overige maatregelen ^b	- 1,6	- 1,8	- 1,0	- 0,9	- 0,7	- 1,4	- 1,5	- 0,8	- 1,1

^a Netto effect op het niveau in 2015 van de EMU-relevante zorguitgaven (= som van gecorrigeerde uitgaven en financieringsverschuivingen).
^b Inclusief de doelmatigheidswinst van stelselwijzigingen, exclusief een correctie voor overlap tussen maatregelen..

Overige maatregelen curatieve zorg

Naast het invoeren van eigen betalingen en het inperken van het pakket hebben alle partijen maatregelen ingezet die als belangrijkste doel hebben om de doelmatigheid in de zorg te bevorderen. Hoewel het belang van meer doelmatigheid in de zorg cruciaal is om de zorg toekomstbestendig te maken zijn er wel reserves te maken bij de kwantitatieve inschattingen van deze maatregelen. Deze 'overige maatregelen' zijn vaak notoir moeilijk te kwantificeren en de onzekerheid over de ingeschatte besparing is dan ook groot. Daarnaast kunnen deze maatregelen ook ten koste van de kwaliteit gaan in de zorg. We bespreken hieronder een aantal maatregelen die door veel partijen zijn ingezet, naast de eerder besproken verandering in de manier waarop de zorg is georganiseerd..

Alle partijen, behalve D66 en PVV, willen een stringenter pakketbeheer bij het toelaten van nieuwe behandelingen. Alle partijen, behalve de PVV, willen de governance structuur in ziekenhuizen verbeteren en de kwaliteit en transparantie in de zorg vergroten door middel van de oprichting van een landelijk kwaliteitsinstituut. Alle partijen, behalve VVD en D66, willen besparen door wettelijk de norminkomens van medische specialisten en meestal ook van topbestuurders in de zorg met 35 000 euro te verlagen. Alle partijen, behalve GroenLinks, willen een BTW compensatiefonds invoeren in de zorg waardoor het uitbesteden voor zorginstellingen aantrekkelijker wordt gemaakt. Bij de geneesmiddelen kiezen veel partijen, behalve CDA, PVV, en SGP om het preferentiebeleid bij geneesmiddelen uit te breiden door ook clusters van geneesmiddelen toe te laten die niet altijd 100% identiek zijn. Het CDA wil bij de geneesmiddelen een herijking van het geneesmiddelenvergoedingensysteem. Naast bovengenoemde ombuigingen willen de SP en SGP ook extra geld uittrekken voor de curatieve

zorg. De SP wil extra geld om meer zorg te kunnen verlenen. De SGP wil extra geld uittrekken voor meer marktconforme beloningen in de curatieve zorg.

Eigen betalingen zvw

In de Economische Verkenning 2011-2015 (EV) heeft het CPB de technische aanname gemaakt dat het eigen risico zvw wordt verhoogd van 165 euro per volwassene per jaar in 2010 naar 775 euro in 2015 om de groei van de collectief gefinancierde zorguitgaven af te remmen. Geen van de partijen heeft voor deze aanpak gekozen.

Als het huidige eigen risico van 165 euro de komende jaren op de gebruikelijke wijze zou worden geïndexeerd dan komt het uit op 210 euro in 2015 (zie tabel K.3.3, kolom 2). De meeste partijen kiezen voor een eigen risico dat daar iets boven ligt. Alleen de PVV kiest voor het geïndexeerde eigen risico van 210 euro en de SP schaft het eigen risico helemaal af. Vijf partijen maken het eigen risico inkomensafhankelijk de laagste inkomens een eigen risico hebben van 150 tot 210 euro, de hoogste inkomens 500 tot 700 euro. Alleen Groen Links doet het voorzichtig aan met de hoge inkomens. Een inkomensafhankelijk eigen risico vereist een nogal complexe uitvoeringsorganisatie omdat zorgverzekeraars niet naar het inkomen van verzekerden mogen informeren. Een aparte publieke instantie moet dus de koppeling maken tussen de zorguitgaven en de inkomensgegevens van verzekerden. Het CPB rekent met 60 mln euro aan uitvoeringskosten.

Tabel K.3.3	Eigen risico's zvw (niveaus 2015, in prijzen 2010)											
	Basis pad	Zonder verhoging	CDA	PvdA	SP	VVD	PVV	GL	ChrU	D66	SGP	
	euro per volwassene per jaar											
Eigen risico	775	210	230	200- 600	0	300	210	150- 300	200- 600	210- 400	150- 500	
Idem, gemiddeld	775	210	230	340	0	300	210	230	340	350	285	
Eigen betaling	416	160	171	222	0	200	160	171	222	166	197	
	mld euro											
Eigen betaling ^a	5,5	2,1	2,3	2,9	0,0	2,7	2,1	2,3	2,9	2,2	2,6	
Remgeld	0,7	0,2	0,2	0,3	0,0	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2	

^a Exclusief specifieke eigen betalingen zoals voor de hotelkosten van ziekenhuizen

Bijna alle partijen kiezen voor een eigen risico “aan de voet”. Alleen D66 kiest voor een procentueel eigen risico van 25% van de zorguitgaven, dat wil zeggen dat van elke rekening slechts 25% meetelt voor het eigen risico. In dat geval wordt het maximum pas bij een hogere zorgbehoefte bereikt, en blijft de prikkel langer werken. Geen van de partijen kiest voor een “vershoven” eigen risico, zoals onlangs bepleit door enkele Rotterdamse hoogleraren.²¹

²¹ Van Kleef, R., W. van de Ven en R. van Vliet, Een effectiever eigen risico in de zorg, Economische Statistische Berichten, 27 juli 2007, blz. 459-461.

De eigen bijdragen per volwassene zijn veel kleiner dan het eigen risico: veel verzekerden maken het eigen risico niet vol. Naarmate het eigen risico hoger is geldt dat voor steeds meer mensen. De eigen betalingen variëren tussen de 160 en 220 euro per volwassene per jaar. Aangezien er in het jaar 2015 13,3 mln verzekerde volwassenen zijn liggen de macro opbrengsten van de eigen betalingen tussen de 2,1 en 2,9 mld euro. Dat is aanzienlijk lager dan de 5,5 mld euro bij een eigen risico van 775 euro. De VVD heeft als enige de huisarts opgenomen in het eigen risico. Dat leidt tot 0,2 mld euro extra eigen betalingen.

In de zvw worden de chronisch zieken, die het eigen risico doorgaans wèl volmaken, gecompenseerd voor het feit dat zij meer geld kwijt zijn dan niet-chronisch zieken. Naarmate het eigen risico hoger wordt neemt het bedrag van die compensatie exponentieel toe. Bij een eigen risico van 210 euro is de compensatie per chronisch zieke 54 euro, bij een eigen risico van 775 euro is dat opgelopen tot 427 euro. De kosten van die compensatie bedragen 0,1 mld euro bij een eigen risico van 201 euro en 0,9 mld bij 775 euro. De kosten worden omgeslagen over de hele bevolking in de vorm van een opslag op de nominale ziektekostenpremie. De VVD stelt overigens voor deze compensatie te schrappen.

De eigen betalingen remmen de vraag naar zorg. Ook dit drukt de collectieve zorguitgaven. Het remgeldeffect loopt op van 0,2 mld euro bij een eigen risico van 210 euro tot 0,7 mld euro bij een eigen risico van 775. Bij een procentueel eigen risico zoals dat van D66 is het remgeldeffect iets groter omdat in dit systeem meer verzekerden een prikkel hebben om de zorguitgaven te reduceren. Daar staat wel tegenover dat de kosten van de compensatie voor de chronisch zieken ook hoger liggen. Bij een eigen risico voor huisartskosten is het remgeldeffect ook iets groter dan gemiddeld.

Een aantal partijen stellen bovendien meer specifieke eigen betalingen voor bij de ggz, ziekenhuizen, mondzorg en fysiotherapie. Het CDA wil eigen betalingen introduceren bij de ggz en de mondzorg, en een eigen bijdrage van 5 euro per behandeling bij de fysiotherapie met in totaal een opbrengst van 0,2 mld euro. Ook de PVV wil eigen betalingen introduceren bij de ggz met een totale opbrengst van 0,3 mld euro. De ChrU wil eigen betalingen bij de ggz en een eigen bijdrage voor de hotelkosten van 5 euro per ligdag in ziekenhuizen met in totaal een opbrengst van 0,3 mld euro. De PvdA en GroenLinks willen alleen een eigen bijdrage voor de hotelkosten in ziekenhuizen van 5 euro per dag met een opbrengst van 0,1 mld euro. Ook bij deze maatregelen is gerekend met een remgeldeffect. Deze is bij de tweedelijns ggz relatief groot, bij ziekenhuiskosten zeer klein.

De manier waarop de langdurige zorg is georganiseerd

In de huidige opzet zijn er binnen de awbz onvoldoende prikkels aanwezig tot doelmatig handelen. Dit wordt onder meer veroorzaakt doordat uitvoerende organisaties (zorgkantoren, CIZ, zorgverzekeraars) weinig gestimuleerd worden om zorg scherp in te kopen of om de hoeveelheid geleverde zorg streng af te bakenen, maar ook doordat overlap bestaat met andere zorgdomeinen (wmo, zvw en jeugdzorg). Tegen deze achtergrond zijn in de Heroverweging Langdurige Zorg verschillende varianten geschetst voor een andere organisatie van de

langdurige zorg. Hierbij gaat het om alternatieven die de uitvoering van de langdurige zorg in grote mate verschuiven naar:

- de cliënt zelf (vouchers);
- de gemeenten (wmo);
- zorgverzekeraars (zvw) of
- een publiek zelfstandig bestuursorgaan (zbo).

Daarnaast zijn in de heroverweging een groot aantal pakketmaatregelen genoemd, die de AWBZ meer terugbrengen naar de kern, namelijk de zorg voor langdurig zieken. Politieke partijen hebben bij de voorbereiding van hun verkiezingsprogramma's ruimschoots geput uit ideeën van de werkgroep.

Tabel K.3.4 Stelselwijzigingen AWBZ uitgesplitst^a											
	mld euro, 2015	CDA	PvdA	SP	VVD	PVV	GL	ChrU	D66	SGP	
Extramuraal (incl. pgb's)											
Begeleiding	1,3	wmo	wmo	awbz	– ^b	awbz	wmo	zbo	wmo	wmo	
Dagbesteding	1,5	wmo	wmo	awbz	– ^b	awbz	wmo	zbo	wmo	wmo	
Verpleging	0,9	vouchers	wmo	awbz	zvw	awbz	awbz	zbo	wmo	wmo	
Persoonlijke verzorging	2,7	vouchers	wmo	awbz	zvw	awbz	awbz	zbo	wmo	wmo	
Revalidatie	0,9	zvw	zvw	awbz	zvw	awbz	awbz	zbo	zvw	awbz	
Intramuraal											
Verpleging en verzorging	9,8	vouchers	awbz	awbz	zvw	awbz	awbz	zbo	wmo	wmo	
Geestelijke gezondheidszorg	2,2	vouchers	awbz	awbz	zbo	awbz	awbz	zbo	zbo	zbo	
Gehandicaptenzorg	5,9	vouchers	awbz	awbz	zbo	awbz	awbz	zbo	zbo	zbo	

^a De tabel zoemt niet in op pakketmaatregelen, maar laat per partij zien waar de verschillende delen van de awbz terecht komen.

^b De VVD schrapt Begeleiding en Dagbesteding maar reserveert 50% voor wegkruk naar, vooral, de wmo.

Vrijwel alle partijen kiezen voor ingrijpende maatregelen, vooral bij de extramurale langdurige zorg (zie tabel K.3.4).²²

Verschillende partijen hevelen een deel (CDA, GroenLinks) of alle (PvdA, D66, SPG) extramurale zorg over naar de gemeentelijke wmo. Daarmee wordt deze zorg omgezet in een voorziening en vervalt het verzekerde recht op zorg. Voor gemeenten ontstaan hierdoor meer mogelijkheden om maatwerk te leveren door rekening te houden met de eigen mogelijkheden van de cliënt. In combinatie met een sterke prikkel om scherp in te kopen kan hiervan doelmatigheidswinst worden verwacht. De VVD schrapt echter de functies begeleiding en dagbesteding uit de awbz en reserveert middelen voor wegkruk naar de wmo, terwijl de overige extramurale zorg overgaat naar de zvw, waarmee de inkoop van zorg in handen van zorgverzekeraars komt. Het CPB verwacht geen doelmatigheidswinst van overheveling naar de

²² In deze Keuzes in Kaart zijn bij de voorgestelde stelselwijzigingen awbz de financieringsverschuivingen *binnen* de collectieve sector (van awbz naar wmo enz.) niet geboekt, alleen de doelmatigheidseffecten van die stelselwijziging.

zvw, behalve voor revalidatiezorg. De reden is dat langdurige zorg niet past binnen het stramien van de zvw. Hierbinnen lijkt het namelijk niet goed mogelijk om enerzijds verzekeraars te compenseren voor meerjarige risico's en anderzijds prikkels te behouden om het langdurig zorggebruik te beperken. De SP en de PVV laten het huidige stelsel volledig intact.

Het CDA voert voor een deel van de extramurale zorg en alle intramurale zorg een vouchersysteem in. Cliënten ontvangen op basis van de indicatiestelling een voucher die recht geeft op 90% van de huidige zorgkosten, in plaats van het recht op zorg in natura. Hiermee dienen zij zelf hun zorg in te kopen, waarbij de mogelijke meerkosten voor rekening van de cliënt zijn. Tegelijkertijd verlaagt het CDA de eigen betalingen om zo tegemoet te komen in de zorgkosten die cliënten nu gedeeltelijk voor eigen rekening nemen. Omdat in deze systematiek cliënten direct geconfronteerd worden met de zorgkosten ontstaat een sterke prikkel om zorg kritisch in te kopen, zowel in termen van prijs als hoeveelheid. Daarom is hier een doelmatigheidswinst van 5% geraamd.

In tegenstelling tot de huidige pgb's kunnen deze vouchers alleen worden aangewend voor gekwalificeerde zorg, waar een remmend effect van uit gaat. Ook de PvdA en de VVD beperken voor delen van de zorg het gebruik van pgb's tot gekwalificeerde zorg.

De Christenunie kiest ervoor alle zorg, zowel extra- als intramuraal, als voorziening over te hevelen naar een landelijke zbo. Ook hierbij vervalt het verzekerde recht op zorg en ontstaan meer mogelijkheden tot maatwerk. Tevens heeft de zbo een sterkere inkoopprikkel dan de huidige zorgkantoren waarvan de budgetten minder hard begrenst zijn, zodat ook hier een doelmatigheidswinst verwacht kan worden. De VVD, D66 en de SGP brengen de meest complexe intramurale zorg (ggz en ghz) ook onder bij een landelijke zbo, maar hevelen de intramurale verzorging en verpleging over naar de zvw (VVD) of de wmo (D66, SGP). Groenlinks en de PvdA behouden voor de intramurale zorg de huidige awbz. Vijf partijen hevelen revalidatie over naar de zvw (CDA, PvdA, VVD en D66), waar het gezien het kortdurende karakter goed past.

Pakketmaatregelen langdurige zorg

Naast deze stelselwijzigingen beperken de partijen met verschillende maatregelen de zorgaanspraken. Veel partijen kiezen ervoor om minder complexe zorg niet langer intramuraal aan te bieden, maar voor nieuwe cliënten alleen nog extramuraal. Dit geldt zowel voor de geestelijke gezondheidszorg (CDA, PvdA, VVD, GroenLinks, D66, SGP) als voor verblijf in een verzorgings- of verpleeghuis (CDA, VVD, GroenLinks, ChrU, D66). Daarnaast wordt door verschillende partijen gekort op de extramurale begeleiding (VVD, ChrU, D66, SGP) en verzorging (CDA, ChrU, D66, SGP) en schrapt de VVD de gehandicaptenzorg voor cliënten met een IQ boven de 70, waarbij geld is gereserveerd voor weglek naar andere regelingen. Afgezien van deze IQ-maatregel, wordt door geen enkele partij bezuinigd op zorg die intramuraal aangeboden blijft worden. Wel gaat bij de meeste partijen de eigen bijdrage omhoog.

Tabel K.3.5	Aanpassing stelsel, basispakket en overige maatregelen awbz, excl. eigen betalingen (mld euro)^a									
	CDA	PvdA	SP	VVD	PVV	GL	ChrU	D66	SGP	
Doelmatigheidswinst aanpassing stelsel	- 1,0	- 0,4	0,0	- 0,5	0,0	- 0,2	- 1,2	- 1,2	- 1,3	
Aanpassing basispakket	- 0,6	- 0,6	0,0	- 2,1	0,0	- 0,5	- 0,9	- 1,9	- 1,6	
Overige maatregelen	- 0,3	- 0,2	- 0,1	- 0,3	0,6	1,2	0,0	- 0,3	0,0	

^a Netto effect op het niveau in 2015 van de EMU-relevante zorguitgaven (= som van gecorrigeerde uitgaven en financieringsverschuivingen).

Overige maatregelen langdurige zorg

Vrijwel alle partijen (CDA, PvdA, VVD, GroenLinks, ChrU, D66 SPG) kiezen voor het scheiden van de kosten van wonen en zorg. Dit impliceert dat zorginstellingen huur en servicekosten direct bij de cliënt in rekening brengen. Hierdoor ontstaat een sterkere prikkel om rekening te houden met de woonwensen van cliënten, wat op termijn tot efficiencyverbeteringen en een meer gedifferentieerd woonaanbod zal leiden. Cliënten worden in de meeste gevallen via een verlaging van de eigen bijdrage geheel of gedeeltelijk gecompenseerd voor deze extra kosten. Een uitzondering is de VVD, die de scheiding van wonen en zorg aangrijpt om de intramurale eigen bijdrage te verhogen, maar wel de eigen bijdrage verhoging uit de Economische Verkenning 2011-2015 teruggedraait.

Slechts enkele partijen trekken extra middelen uit voor intensiveringen in de langdurige zorg. De PVV stelt ¾ mld euro beschikbaar voor extra verplegers en verzorgers en verhoging van hun salaris. Daarnaast trekt alleen Groenlinks fors extra geld uit. Ook dit is bedoeld voor hogere lonen voor verzorgend en verplegend personeel en verbetering van hun loopbaanmogelijkheden. Daarnaast is extra geld beschikbaar voor kleinschalige voorzieningen in de wijk, verbetering van thuiszorg en voor de wmo. Ook de Christenunie en de SGP maken extra middelen vrij, al is de omvang kleiner. De Christenunie stimuleert hiermee de informele zorg, hospices en opvanghuizen, terwijl de SGP de lonen van verzorgend personeel verhoogt en hulp bij ongewenste zwangerschap en de palliatieve zorg stimuleert.

Eigen betalingen awbz

De eigen betalingen in de awbz liggen bij de partijen tussen de 1,9 mld en de 3,2 mld euro. De meeste partijen nemen de geïndexeerde eigen betalingen van het huidige systeem over. Deze hebben in 2015 een omvang van 1,9 mld euro. Alleen GroenLinks, ChrU en PVV nemen de eigen betalingen uit de Economische Verkenningen 2011-2015 over van 2,9 mld euro. Het CDA voert een voucher systeem in waarin impliciet een eigen betaling van 1,0 mld euro is verwerkt, doordat de cliënten een deel van de zorgkosten zelf moeten betalen. De geïndexeerde eigen betaling vervalt daarbij. Daarnaast wil het CDA de verhoging met 0,8 mld euro van de eigen bijdragen awbz uit de Economische Verkenning 2011-2015 handhaven.

Tabel K.3.6 Eigen betalingen awbz (niveaus 2015, in prijzen 2010)											
	Basis	Zonder verhoging	CDA	PvdA	SP	VVD	PVV	GL	ChrU	D66	SGP
	pad										
	mld euro										
Eigen betalingen awbz	2,9	1,9	1,8	2,2	1,9	2,9	2,7	2,6	268	2,3	1,8
Remgeld awbz	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,5	0,4	0,5	0,4	0,4	0,3
Korting op wmo-budget	0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0

Alle partijen met uitzondering van de SP en de PVV willen een scheiding tussen de kosten van wonen en zorg aanbrengen. De woon- en servicekosten worden voortaan door de gebruikers zelf betaald. De meeste partijen compenseren deze kosten volledig door een verlaging van de eigen betalingen en doordat de bewoners in aanmerking gaan komen voor huurtoeslag. Alleen GroenLinks, D66 en VVD bieden een onvolledige compensatie waardoor de eigen betalingen impliciet toenemen met respectievelijk 0,1, 0,4 en 1,3 mld euro. Verder voeren Groenlinks, Christen Unie, D66 en PvdA een vermogenstoets in. De opbrengsten hiervan liggen tussen de 0,1 mld en 0,4 mld euro. Ten slotte geldt voor alle partijen behalve de SP en de PVV, dat ze een deel van de intramurale zorg voortaan extramuraal aanbieden, waardoor de eigen bijdragen dalen met 0,1 tot 0,3 mld euro.

Groenlinks, Christen Unie, CDA, VVD en PVV nemen de korting op het wmo budget voor gemeenten van 0,2 mld euro over uit de Economische Verkenningen 2011-2015. De gedachte daarachter is dat de gemeenten in lijn met de verhoging van de eigen betalingen awbz, ook de eigen betalingen wmo zullen optrekken.

Effect op EMU-saldo, werkgelegenheid zorg en groeipad collectieve zorguitgaven

Voor de bepaling van het effect op het EMU-saldo is het ook van belang te weten wat er gebeurt met de zorgpremies. Het is gebruikelijk om in de zvw te rekenen met “lastendeckende premies”. Dat wil zeggen dat elke verandering van de collectief gefinancierde uitgaven leidt tot een even grote verandering van de zvw-premies. De zvw-premies, ook de premies die zorgverzekeraars in rekening brengen, zijn onderdeel van de EMU-relevante lasten. Overigens leiden veranderingen van de eigen betalingen tot een even grote verandering van de nominale premies die gezinnen betalen. Elke andere verandering van de collectief gefinancierde zvw-uitgaven leidt tot een even grote verandering van de “macropremielast” die in een vaste verhouding wordt verdeeld over de nominale premies voor gezinnen en de inkomensafhankelijke premies voor bedrijven (de iab). Door het systeem van de lastendeckende premies hebben veranderingen bij de zvw geen effect op het EMU-saldo.

Voor de awbz is het gebruik om bij middellange termijn analyses te rekenen met constante premies. Elke verandering in de collectief gefinancierde awbz-uitgaven leidt tot een verandering van het exploitatiesaldo van het Algemeen Fonds Bijzondere Ziektekosten. Dit is een onderdeel van EMU-saldo.

Tabel K.3.7 Effect op zorgpremies, EMU-saldo en werkgelegenheidsgroei 2011-2015 in de zorg										
	Basispad	CDA	PvdA	SP	VVD	PVV	GL	ChrU	D66	SGP
	mld euro, verschil met basispad									
Collectieve uitgaven zorg ^a	- 0,3	0,3	6,3	- 3,1	3,1	2,8	- 2,1	- 0,9	- 0,3	
ZVW-premies	1,5	0,9	5,1	0,4	2,8	2,5	0,2	2,1	3,4 ^b	
EMU-saldo (+ = verbetering)	1,8	0,6	- 1,2	3,5	- 0,3	- 0,3	2,3	3,0	3,7	
	totale groei 2011-2015, 1000 arbeidsjaren									
Werkgelegenheidsgroei zorg	150	140	135	165	100	160	165	120	110	115
	gemiddelde groeivoet 2011-2015 in %									
Collectieve uitgaven zorg ^a	3	3	3	5	2	4	4	2¼	2¾	3

^a Netto effect op de EMU-relevante zorguitgaven (= som van gecorrigeerde uitgaven en financieringsverschuivingen). Dit totaal bedrag kan afwijken van de optellingen van deelbedragen genoemd in de voorgaande tabellen, o.a. vanwege overlap tussen maatregelen.

^b Grotendeels ter dekking van een vermindering van de rijksbijdrage voor kinderpremies met 2 mld euro.

De werkgelegenheid in de zorg stijgt in het basispad van de Economische Verkenning 2011-2015 van 925 000 arbeidsjaren in 2010 naar 1 075 000 arbeidsjaren in 2015, een toename met 150 000. Veel maatregelen die partijen nemen hebben gevolgen voor de werkgelegenheid in de zorg. Dat geldt bijvoorbeeld niet voor maatregelen op het gebied van geneesmiddelen of inkomensmaatregelen maar wel voor nagenoeg alle andere maatregelen.

Om de werkgelegenheidseffecten af te leiden is gerekend met 50 000 euro per voltijdsbaan voor zeer arbeidsintensieve zorg en 75 000 euro als kosten van materiaal ook een rol spelen. Bij maatregelen die het collectief gefinancierde pakket inperken zal de collectief gefinancierde werkgelegenheid deels vervangen worden door privaat gefinancierde werkgelegenheid. Bij de curatieve zorg is gerekend met 85% vervanging, bij de langdurige zorg met 15%, soms 50% vervanging. Bij de langdurige zorg is het immers niet mogelijk om de zorg aanvullend privaat te verzekeren. Bovendien zal veel vervangende langdurige zorg verleend worden door mantelzorgers. Het werk van mantelzorgers wordt niet meegeteld in de werkgelegenheidsstatistieken. Bij SP, PVV en GroenLinks neemt de werkgelegenheid 10 000 à 15 000 dzd meer toe dan in het basispad. Bij de andere partijen neemt de werkgelegenheid minder toe, variërend van -10 000 bij het CDA tot -50 000 bij de VVD.

In het basispad groeien de collectieve zorguitgaven in de periode 2011-2015 met gemiddeld 3% per jaar. De andere invulling die CDA, PvdA en SGP geven aan het zorgbeleid leidt voor deze partijen tot een nagenoeg onveranderd groeipad voor de collectieve zorguitgaven. Drie partijen komen uit op een hoger groeipad, PVV en GroenLinks 4%, SP 5%. En drie partijen komen uit op een lager groeipad, D66 2¾%, ChrU 2¼% en VVD 1¾%.

Bijlage L Toelichting op economische termen

Beleidsmatige effecten op koopkracht en winst

De beleidsmatige effecten op de koopkracht en de winst omvat de effecten van beleid aan de inkomsten- en de uitgavenkant, voor zover deze relevant zijn voor koopkracht of winst. De nadruk ligt hierbij op de herverdeling tussen bedrijven, gezinnen en de overheid in mld euro als gevolg van beleid (ex ante, waarbij directe doorwerkingen zijn meegenomen).

Voor koopkracht betreft het maatregelen met betrekking tot subsidies en toeslagen, collegegeld, studiefinanciering en kinderbijslag, de hoogte van uitkeringen en lastenmaatregelen gezinnen. Voor de winst gaat het om maatregelen die overdrachten aan bedrijven betreffen en lastenmaatregelen bedrijven. De beleidsmatige effecten op koopkracht en winst worden uitgedrukt in mld euro. Een min geeft een verslechtering van de koopkracht/winst aan.

Bruto Binnenlands Product (bbp)

Het bruto binnenlands product is de som van de toegevoegde waarde van in Nederland producerende bedrijven en de overheid. Deze toegevoegde waarde wordt bereikt door de inzet van arbeid en kapitaal. De binnenlandse productie kan samen met ingevoerde goederen worden aangewend voor consumptie, investeringen, overheidsbestedingen en buitenlandse vraag (uitvoer). Als in de hoofdtekst gebruik wordt gemaakt van het begrip bbp, dan wordt hiermee bedoeld het bbp in constante prijzen, met 2007 als prijsbasis.

Earned income tax credit (EITC)

Een eitc is een arbeidskorting (belastingteruggaaf aan werkenden) die afhangt van de loonhoogte. De eitc is bedoeld om werk op lage loonniveaus financieel aantrekkelijk te maken ten opzichte van niet-werken en, met name, ten opzichte van de uitkeringssituatie. De vormgeving is veelal zo, dat lage lonen de eitc volledig krijgen en dat vanaf een bepaald loonniveau de eitc met iedere extra verdiende euro kleiner wordt totdat geen recht meer op eitc bestaat. Zie ook replacement rate en marginale wig.

EMU-saldo

Het EMU-saldo is het saldo van de inkomsten en uitgaven van de collectieve sector (overheid plus sociale fondsen). Financiële transacties zoals de verkoop van aandelen of het verstrekken van leningen hebben geen invloed op het EMU-saldo. Dit begrotingsaldo speelt een centrale rol bij de bewaking van de overheidsfinanciën in het kader van de Economische en Monetaire Unie.

Ex ante en ex post

Het onderscheid tussen ex ante en ex post wordt gemaakt voor de budgettaire gevolgen van voorgestelde maatregelen. Het ex ante effect is de verandering van het EMU-saldo dat direct het gevolg is van de maatregel; bijvoorbeeld, een verhoging van de belasting op het gebruik van energie met 1 mld euro leidt tot een ex ante verbetering van het EMU-saldo met 1 mld euro. Het ex post effect is de verandering van het EMU-saldo dat resulteert nadat de macro-economische doorwerkingen van de maatregelen zijn meegenomen, inclusief de doorwerking op de rentelasten. Bijna alle voorgestelde maatregelen hebben macro-economische doorwerkingen, met name doordat het gedrag van consumenten of bedrijven wordt beïnvloed. De macro-economische veranderingen hebben gevolgen voor de inkomsten en uitgaven van de overheid, waardoor de ex-post verandering van het EMU-saldo afwijkt van het ex ante bedrag. In het genoemde voorbeeld leiden de hogere heffingen tot een vermindering van het gebruik van energie, waardoor ook de opbrengst van de belastingmaatregel lager wordt. De verandering van het EMU-saldo zal ex post lager zijn dan 1 mld euro. Zie ook de omschrijving van inverdieneffecten.

In deze analyse van verkiezingsprogramma's is – vanwege tijdgebrek door de onverwachte val van het kabinet– de macro-economische doorwerking, zoals die op de overheidsbegroting en de koopkracht, afwezig. Een aantal ombuigingen en intensiveringen voorgesteld door de politieke partijen hebben een direct effect op de belasting- en premieopbrengsten. Dit betreft bijvoorbeeld verhoging van de salarissen in het onderwijs, beperken van de topinkomens in de zorg en uitkeringen inflatievolgend maken. Vanwege de afwezigheid van de macro-economische analyse zijn deze directe effecten op de belasting- en premieopbrengsten ook meegenomen in het 'ex ante' budgettaire overzicht van de partijen.

Financieringsverschuiving

De EMU-relevante uitgaven en inkomsten kunnen sterk worden beïnvloed door financieringsverschuivingen, zoals pakketbeperkingen in de zorg, het afschaffen van de zorgtoeslag en dit gebruiken voor verlaging van zorgpremies en intertemporele schuiven, zoals het beperken van de aftrek van pensioenpremies. Bij de uitgaven wordt daarom ook een voor financieringsverschuivingen gecorrigeerd totaal getoond. Bij de lasten betreft het de micro-lastenontwikkeling. In deze laatste worden ook verplichtingen zonder gevolgen voor de overheidsbegroting meegenomen, zoals een verplicht aandeel van duurzame energie.

In- en uitverdieneffecten

In- en uitverdieneffecten zijn de veranderingen van het EMU-saldo die het gevolg zijn van de macro-economische doorwerking van de voorgestelde maatregelen. Een inverdieneffect is een verbetering van het EMU-saldo, een uitverdieneffect is een verslechtering van het EMU-saldo. Een voorbeeld kan dit verhelderen. Stel dat een partij voorstelt om de overheidsconsumptie te laten toenemen met 1 mld euro. Hierdoor daalt het EMU-saldo aanvankelijk (ex ante) met 1 mld euro. Door deze maatregel neemt de consumptie toe en stijgt de productie, waardoor de

werkgelegenheid toeneemt en de werkloosheid daalt. De krappere arbeidsmarkt resulteert in hogere lonen. Het EMU-saldo verbetert doordat het aantal werkloosheidsuitkeringen afneemt: een inverdieneffect. Het EMU-saldo verbetert verder doordat de hogere lonen en werkgelegenheid en de hogere consumptie zorgen voor meer loonbelasting en btw-ontvangsten. De stijging van de contractlonen leiden verder tot een uitverdieneffect, doordat de contractlonen van de ambtenaren stijgen. Per saldo resulteert op korte termijn een inverdieneffect, waardoor de (ex post) daling van het EMU-saldo inclusief macro-economische doorwerking minder is dan 1 mld euro.

Ontwikkeling lasten naar functie

In de tabellen in de hoofdttekst wordt bij de lastenontwikkeling onderscheid gemaakt naar vier functies:

- De functie milieu omvat alle belastingen op het gebruik van water, grond, energie en natuurlijke grondstoffen (bijvoorbeeld hout, olie, vlees), belastingen op milieu-vervuilende activiteiten (zoals het gebruik van auto's) en belastingvoordelen ter stimulering van milieuvriendelijke activiteiten.
- De functie inkomen en arbeid omvat alle belastingen en premies op het inkomen van huishoudens en de kosten van arbeid; ook loonsubsidies in de vorm van afdrachtsverminderingen (onder andere de SPAK) worden tot deze functie gerekend.
- De functie vermogen en winst omvat alle belastingen op vermogen en winst, zoals VPB. Ook de WBSO wordt tot deze functie gerekend.
- De functie overig omvat alle belastingen die niet aan een van de andere functies kan worden toegerekend. Het betreft bijvoorbeeld btw en accijnzen op tabak en alcohol.

Netto-nettokoppeling

De term netto-nettokoppeling wordt gebruikt om aan te geven dat de netto AOW en netto bijstand gekoppeld zijn aan het netto minimumloon. De bruto AOW en bijstand worden zodanig vastgesteld dat de netto AOW en bijstand gelijk zijn aan de wettelijk vastgestelde percentages van het netto minimumloon. Bij stijging van het netto minimumloon zullen ook de netto sociale uitkeringen met eenzelfde percentage stijgen.

Prijzen 2010

Veel (budgettaire) bedragen in 2015 worden uitgedrukt "in prijzen 2010". Hiermee wordt bedoeld dat de waardebedragen uit 2015 worden gecorrigeerd voor de prijsstijging van het bbp in de jaren 2011-2015. Gepresenteerde structurele bedragen zijn ook in prijzen van 2010. Zie verder bij 'Reële groei overheidsuitgaven'.

Reële groei overheidsuitgaven

In de terminologie van de openbare financiën wordt met de reële groei van de overheidsuitgaven meestal bedoeld de waardeontwikkeling van die uitgaven gecorrigeerd voor

de prijsontwikkeling van het bbp. De aldus gedefinieerde reële groei wijkt af van de volumegroei van de overheidsuitgaven (de groei in termen van aantallen geproduceerde goederen en diensten) voor zover de prijsontwikkeling van die uitgaven afwijkt van die van het bbp. Dit is vaak het geval, met name omdat de overheidsuitgaven gemiddeld genomen meer loongevoelig zijn dan het bbp en de lonen meestal harder stijgen dan de bbp-prijs.

De achtergrond van deze definitie is dat het verschil in reële groei tussen de overheidsuitgaven en het bbp inzicht geeft in het beslag (percentage) dat die overheidsuitgaven leggen op datzelfde bbp. Bij een reële groei van de overheidsuitgaven die uitstijgt boven de reële bbp-groei stijgen deze uitgaven als percentage van het bbp (de collectieve uitgavenquote stijgt). Voor zover die stijging wordt veroorzaakt door een verschillende prijsontwikkeling ten opzichte van de bbp-prijs wordt gesproken van een "ruilvoetprobleem" van de collectieve sector.

Structurele groei

De korte-termijneffecten van de maatregelen uit de programma's kunnen afwijken van die op de lange termijn. Zo leidt vermindering van de werkgelegenheid bij de overheid in eerste instantie tot een lagere economische groei en meer werkloosheid. Als reactie passen de lonen zich aan en stijgt de werkgelegenheid in de marktsector. Hierdoor is op lange termijn het effect op de economische groei en werkloosheid nihil.

De toename van het bbp op termijn, wanneer alle aanpassingsprocessen voltooid zijn, heet de toename van het structurele bbp. Indien de stijging van het structurele bbp door vier wordt gedeeld, verkrijgt men het effect op de jaarlijkse structurele economische groei in de kabinetsperiode. De output gap is gelijk aan het verschil (in %) tussen het feitelijke en het structurele bbp, zie onder "output gap".

Functies voor collectieve uitgaven en werkgelegenheid

In de tabellen in de hoofdtekst worden de collectieve uitgaven gegroepeerd naar beleidsrelevante categorieën. Voor de vergelijking van de verkiezingsprogramma's is zoveel mogelijk aangesloten bij de indeling gebruikt in CEP en MEV²³. Voor dit specifieke doel is de presentatie echter in enkele opzichten aangepast, zoals een aparte functie milieu en een uitsplitsing van openbaar bestuur in rijk, lokaal bestuur en overig. Hierdoor kan duidelijker worden getoond bij welk deel van de overheid ombuigingen op het overheidsapparaat neerslaan. De volgende functies worden onderscheiden:

²³ Deze indeling wordt toegelicht in F. Bos, 2003, De nieuwe CPB-tabellen over de collectieve sector, CPB Memorandum 74.

- Sociale zekerheid: alle overdrachten van de overheid aan huishoudens, exclusief die voor zorg en onderwijs, maar inclusief bijvoorbeeld uitkeringen voor werkloosheid en arbeidsongeschiktheid, aow, bijstand, kinderbijslag, kinderopvang, huurtoeslag en zorgtoeslag.
- Zorg: uitgaven gefinancierd via awbz- en zvw plus de wmo.
- Onderwijs: alle uitgaven aan beloning werknemers, investeringen en overige goederen en diensten voor onderwijs en onderzoek, inclusief studiebeurzen en ov-jaarkaart, maar exclusief uitgaven voor cultuur en media (zie functie Overige uitgaven).
- Overdrachten aan bedrijven: Subsidies en investeringsbijdragen aan bedrijven, bijvoorbeeld voor innovatie of export stimulering.
- Openbaar bestuur: alle uitgaven aan beloning werknemers, investeringen en overige goederen en diensten van de collectieve sector voor zover niet behorend bij de functies Veiligheid, Defensie, Bereikbaarheid, Onderwijs, Zorg, Sociale Zekerheid en Overige Uitgaven. Voor de tabel over de werkgelegenheid in de collectieve sector omvat het openbaar bestuur ook de werkgelegenheidseffecten van de ombuigingen en intensiveringen bij de functies Bereikbaarheid (rijkswaterstaat), Sociale Zekerheid (bijv. participatiebanen) en overige uitgaven (bijv. jeugdzorg en opvang asielzoekers).
- Veiligheid: alle uitgaven aan beloning werknemers, investeringen en overige goederen en diensten met betrekking tot politie en justitie (exclusief opvang asielzoekers).
- Defensie: alle uitgaven aan beloning werknemers, investeringen en overige goederen en diensten met betrekking tot de bedrijfspgroep Defensie in de Nationale rekeningen; dit komt ruwweg overeen met de uitgaven van het Ministerie van Defensie.
- Bereikbaarheid: investeringen en onderhoud van infrastructuur, inclusief eventuele ombuigingen op Rijkswaterstaat.
- Milieu (met subfuncties Milieu/energie en Landbouw/natuur): subsidies milieu, energie, landbouw en natuur en uitgaven voor de aankoop van natuurgebied; uitgaven voor het uitbreiden en verbeteren van de infrastructuur voor openbaar vervoer maken daarentegen deel uit van de functie bereikbaarheid.
- Internationale samenwerking: vooral EU-afdrachten en uitgaven ontwikkelingssamenwerking.
- Overige netto uitgaven. Deze functie fungeert als een soort restpost voor maatregelen die niet goed kunnen worden toegerekend aan andere functies, zoals uitgaven voor cultuur, sport, jeugdzorg, rentelasten, boetes en griffierechten. De directe effecten van maatregelen op de belasting- en premieopbrengsten zijn ook meegenomen in het 'ex ante' budgettaire overzicht en geboekt bij deze restpost-functie.

Bijlage M Overzicht maatregelen energie en klimaat

CDA

- In de gebouwde omgeving voert het CDA een pakket aan maatregelen in. De Energie Prestatie Coëfficiënt gaat omlaag naar 0,6 in 2011, 0,4 in 2015, en naar 0 in 2020. In de bestaande bouw worden de afgesloten convenanten onderhouden, en waar nodig uitgebreid of aangepast in verband met nieuwe technieken of ontwikkelingen. Er worden specifieke wijkontwikkelingsmaatschappijen ingesteld om op wijkniveau de verduurzaming van de bestaande voorraad te versnellen. Het Burgerlijk Wetboek wordt gewijzigd om Verenigingen van Eigenaren aan te zetten huiseigenaren te stimuleren om investeringsplannen voor onderhoud en verduurzaming op te stellen. Bij het herontwikkelen van locaties moeten de nieuwste duurzaamheidseisen worden toegepast. De slimme meter wordt verplicht uitgerold.
- Het CDA voert een hybride leveranciersverplichting in om in 2020 een aandeel van 14% hernieuwbare energie te realiseren. Hernieuwbare energie mag ook in het buitenland worden aangekocht. In het wegverkeer wordt het verplichte aandeel biobrandstoffen verhoogd van 10% naar 14% in 2020. Als ondersteunende maatregelen voert het CDA een actieplan geothermie, een ruimtelijk perspectief voor wind op land en een feed-in tarief in.
- Het CDA bepleit ruimte om een nieuwe kerncentrales te bouwen wanneer energiebedrijven hierin willen investeren en er draagvlak is in de regio. Daarbij moet het energiebedrijf ook investeren in afvalopslag en ontmanteling.
- In de industriector wordt de Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC-) regelgeving streng(er) gehandhaafd. Hierdoor wordt de plicht alle energiebesparende maatregelen te nemen die zich binnen 5 jaar terugverdienen beter nageleefd. Daarnaast worden de tarieven van de hogere schijven van de energiebelasting verhoogd, en wordt kredietfacilitering voor investeringen in energiebesparende maatregelen mogelijk. Bij de overgang in 2013 van de procesemissies van chemiebedrijven naar het Europese emissiehandelssysteem (ETS) wordt geen emissieruimte meegegeven. Deze maatregel leidt tot een verruiming van het emissiedoel voor de niet-ETS-sector; de feitelijke emissiereductie vindt plaats binnen de Europese ETS-sector.
- Voor de maatregelen die het CDA in het verkeer wil invoeren wordt verwezen naar de bijlage over bereikbaarheid.
- In de glastuinbouw wordt het CO₂-kostenvereveningssysteem ingevoerd. Daarbij wordt een plafond vastgesteld voor de CO₂-emissies van de sector; bij overschrijding van het plafond moet de sector emissierechten uit het buitenland (JI/CDM) aankopen. Daarnaast komt er vanuit het Rijk een garantstelling voor boringen naar aardwarmte.
- Om de emissie van overige broeikasgassen te beperken, wordt het gebruik van natuurlijke koudemiddelen in koelhuizen gestimuleerd.

PvdA

- In de gebouwde omgeving voert de PvdA een pakket maatregelen in. Vanaf 2015 wordt de verkoop van woningen met G-label verboden. Tevens komt er een witte-certificatenregeling voor energieleveranciers. Voor woningeigenaren met een inkomen beneden modaal komt een regeling die de benodigde energiebesparende investeringen subsidieert. Met de woningcorporaties worden individuele afspraken gemaakt om al hun woningen per 2020 op label C te brengen.
- Het tarief van de eerste schijf van de energiebelasting op aardgas wordt met een kwart verhoogd, en het tarief van de eerste schijf van de energiebelasting op elektriciteit met 3 cent. De vrijstelling op de energiebelasting wordt verhoogd met 80 euro.
- De SDE wordt geleidelijk vervangen door een verplichting voor de levering van een toenemend aandeel hernieuwbare elektriciteit, gericht op een totaalproductie van 35% van de Nederlandse elektriciteitsconsumptie in 2020. Per direct wordt het meestoken van biomassa in (kolen)centrales voor producenten verplicht gesteld, oplopend tot 40% van de productie in kolencentrales in 2020 en 10% in overige centrales. De verplichtingen zijn verhandelbaar. De overige verplichtingen, waaronder een leveranciersverplichting om een oplopend percentage groen gas bij te mengen, worden langzaam ingefaseerd. Vanaf 2015 geldt de verplichting voor alle categorieën duurzame energie. Om 6000 MW wind op land te realiseren worden zo nodig locaties aangewezen op basis van de wet Ruimtelijke Ordening. De overheid legt de benodigde energie-infrastructuur aan, zoals een net op zee en de benodigde faciliteiten voor groen gas. De kosten hiervan worden gesocialiseerd. Aanvullend hierop wordt een producententarief voor transport. In het wegverkeer wordt het verplichte aandeel biobrandstoffen verhoogd van 10% naar 14% in 2020, mits aan duurzaamheidscriteria wordt voldaan.
- In de energiesector zijn de belangrijkste maatregelen een heffing op de lozing van restwarmte en het opheffen van de vrijstelling van de brandstofbelasting voor kolen- en gascentrales.
- In de industriector wordt een tenderregeling voor energiebesparende maatregelen ingevoerd, alsmede een verplichting om alle energiebesparende maatregelen te nemen met een terugverdientijd van 7 jaar of minder. Bij de overgang in 2013 van de procesemissies van chemiebedrijven naar het Europese emissiehandelssysteem (ETS) wordt geen emissieruimte meegegeven. Deze maatregel leidt tot een verruiming van het emissiedoel voor de niet-ETS-sector; de feitelijke emissiereductie vindt plaats binnen de Europese ETS-sector.
- Voor de maatregelen die de PvdA in het verkeer wil invoeren wordt verwezen naar de bijlage over bereikbaarheid.
- In de glastuinbouw wordt het verlaagd tarief van de energiebelasting afgeschaft.

SP

- In de gebouwde omgeving voert de SP een omvangrijk pakket maatregelen in. De Energie Prestatie Coëfficiënt gaat in 2011 omlaag naar 0,6 en in 2015 naar 0,4. De

onroerendzaakbelasting (OZB) wordt gedifferentieerd op basis van het energielabel, waarbij het energielabel bovendien jaarlijks wordt aangepast aan de stand der techniek. Voor woningcorporaties komt er een verplichting om in 2030 alle huurwoningen tot tenminste label B te hebben verbeterd. Als tegenprestatie wordt de vennootschapsbelasting op niet-winstbeogende activiteiten afgeschaft. Bij de derde tranche van het Bouwbesluit worden de isolatie-eisen voor vloeren, gevels, daken, ramen en deuren aangescherpt, en wordt een aantal eisen opgenomen om nieuwe gebouwen optimaal geschikt te maken voor toekomstige benutting van actieve zonne-energie. Bij nieuwbouw en renovatie van woningen wordt de installatie van aansluitpunten voor warmwatervoorziening voor vaatwassers en wasmachines verplicht. De energiebesparingslening van het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting wordt uitgebreid tot een landelijke regeling. Om een collectieve aanpak van complexmatig gebouwd eigen woningbezit te bevorderen, worden de kosten voor het maken van een energiebesparingsplan gesubsidieerd als minimaal 25% van de woningen van een complex meedoet.

- De energiebelasting op elektriciteit wordt voor het verbruik tot 3000 kWh per jaar verlaagd met 20%, en voor het verbruik boven 3000 kWh per jaar naar rato (op basis van opbrengstneutraliteit) verhoogd.
- De SP voert een hybride leveranciersverplichting in om in 2020 een aandeel van 14% hernieuwbare energie te realiseren. Eerste generatie biomassa wordt met directe ingang geschrapt uit de SDE. Wind op land wordt met ingang van 2012 geschrapt, en wind op zee met ingang van 2016. Leveranciers worden verplicht een oplopend aandeel hernieuwbare energie te leveren. De SDE wordt omgebouwd naar een feed-in regeling naar Duits model, en wordt met ingang van 2011 beperkt tot innovatieve duurzame technieken die een groot potentieel maar nog een grote afstand tot de markt hebben (bijvoorbeeld zon-PV). Er wordt in samenwerking met de netbeheerders van andere Noordzeelanden gestart met de aanleg van een netwerk op zee, ten behoeve van de aansluiting van 8000 MW windvermogen op zee in 2020. De kosten van dit netwerk worden gesocialiseerd via de nettarieven.
- Vanaf 2012 komt er een oplopende heffing op de lozing van restwarmte door bestaande elektriciteitscentrales en industriële installaties. In het eerste jaar wordt deze geheven over 10% van de geloosde restwarmte, in het tweede jaar over 15%, enzovoorts. De opbrengst van de heffing wordt naar de sectoren teruggestuurd in de vorm van fiscale faciliteiten in voorzieningen die het nuttig gebruik van restwarmte mogelijk maken. Voor nieuwe centrales wordt vanaf 2012 alleen een milieuvergunning afgegeven als per 2020 tenminste 50% van de restwarmte nuttig gebruikt wordt.
- De overheidsbijdragen aan CO₂-afvang en –opslag worden gestaakt.
- In de industriesector wordt de Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC-) regelgeving streng(er) gehandhaafd. Hierdoor wordt de plicht om alle energiebesparende maatregelen te nemen die zich binnen 5 jaar terugverdienen beter nageleefd.
- Voor de maatregelen die de SP in het verkeer wil invoeren wordt verwezen naar de bijlage over bereikbaarheid.

- In de glastuinbouw wordt het verlaagde tarief van de energiebelasting tot 2020 geleidelijk afgebouwd.

VVD

- De VVD wil een aantal subsidieregelingen op het gebied van duurzaamheid afschaffen. Enkele eenvoudige, generieke regelingen die niet de exploitatie subsidiëren, maar gericht zijn op het stimuleren van innovatie, blijven over. Ook de SDE-regeling wordt afgeschaft. Dat betekent dat vanaf 2012 geen nieuwe beschikkingen worden afgegeven. Bestaande verplichting blijven echter overeind.
- De VVD is voorstander van kernenergie, en wil de komst van een nieuwe kerncentrale mogelijk maken.

PVV

- De PVV schrapt alle subsidies op klimaat-, innovatie- en energiebeleid. Ook de SDE-regeling zal worden afgeschaft. Dat betekent dat vanaf 2012 geen nieuwe beschikkingen worden afgegeven. Bestaande verplichting blijven echter overeind.
- De PVV kiest voor kernenergie, en wil de komst van een nieuwe kerncentrale mogelijk maken.

GroenLinks

- In de gebouwde omgeving voert GroenLinks een omvangrijk pakket maatregelen in. De Energie Prestatie Coëfficiënt (EPC) wordt stapsgewijs verlaagd naar 0,4 en de Energie Prestatie op Locatie (EPL) wordt stapsgewijs verhoogd naar 10 (beide in 2015). Kopers van een bestaande woning worden verplicht om hun woning minimaal op energielabel B te brengen, en voor de utiliteitsbouw komt er een plicht om alle rendabele energiebesparende maatregelen te nemen. Voor energieleveranciers komt er een witte-certificatenregeling. Particuliere woningeigenaren die energiebesparende maatregelen treffen in hun woning mogen investeringen tot een maximum van 10.000 euro aftrekken van hun belastbaar inkomen. Hiervoor is een budget van maximaal 500 miljoen euro beschikbaar. Als het convenant met de woningbouwcorporaties om energie te besparen in huurwoningen voor 2012 niet op schema ligt, komt er wetgeving om huizenisolatie af te dwingen. Verder geldt voor alle overheidsgebouwen een energiebesparingsnorm van 3%, en schaft de overheid alleen nog de zuinigste apparatuur aan. Lokale overheden zorgen ervoor dat de openbare verlichting zo zuinig mogelijk is. Jaarlijks wordt 50 miljoen euro beschikbaar gesteld om scholen en ziekenhuizen energiezuiniger te maken.
- GroenLinks zet in op een geleidelijke overgang van de SDE naar een volledig verplicht aandeel hernieuwbare energie om in 2020 een aandeel van 20% hernieuwbare energie te realiseren. Om de bouw van windmolens op zee te stimuleren wordt een Spoedwet Wind op Zee

ingevoerd. Voor particuliere producenten van hernieuwbare energie komt er een gegarandeerd feed-in tarief.

- Vanaf 2011 geldt een CO₂-norm voor alle nieuwe energiecentrales. De norm wordt gesteld op 350 g CO₂/kWh. Energiecentrales die niet aan deze norm kunnen voldoen, krijgen geen omgevingsvergunning. Vanaf 2025 gaat deze norm ook gelden voor bestaande centrales. Tevens wordt de brandstoffenbelasting op kolen vertienvoudigd naar 127,60 euro per ton, en vervalt de vrijstelling voor kolen die worden gebruikt als brandstof voor elektriciteitscentrales. Kolencentrales die minder uitstoten dan 550 g CO₂/kWh zijn vrijgesteld van de belasting. De emissiedrempel wordt in twee stappen verlaagd naar 350 g CO₂/kWh in 2025. Zodra deze drempelwaarde is bereikt komt de belasting te vervallen en gaat de CO₂-norm ook gelden voor bestaande centrales.
- De energiebelasting voor aardgas en elektriciteit wordt in vier jaar (2011 tot en met 2014) stapsgewijs verhoogd. Voor aardgas is de totale verhoging 3,5 cent/m³ voor de tweede en derde schijf, en 4,5 cent/m³ voor de vierde en vijfde schijf. Voor elektriciteit is de totale verhoging 3,5/kWh voor alle schijven. De verhoging geldt niet voor hernieuwbare elektriciteit.
- De opbrengst van 400 miljoen euro door de verhoging van de energiebelasting wordt aangewend voor extra energie-investeringsaftrek voor groene innovatie door bedrijven (zoals duurzame energie en energiebesparende maatregelen). Tevens moeten bedrijven alle energiebesparende maatregelen nemen die zich in 7 jaar terugverdienen, en onderzoeken of ze hun restwarmte nuttig kunnen gebruiken. Als restwarmte op een rendabele manier kan worden toegepast zijn bedrijven verplicht daar in te investeren.
- Voor de maatregelen die GroenLinks in het verkeer wil invoeren wordt verwezen naar de bijlage over bereikbaarheid.
- In de glastuinbouw wordt het verlaagd tarief voor de energiebelasting met ingang van 2011 afgeschaft.
- Voor grote consumentengoederen, zoals auto's en elektrische apparaten, komt een bonus/malusregeling die de zuinige varianten goedkoper maakt en de onzuinige varianten duurder. Op goederen met een energielabel E, F en G wordt een milieubelasting geheven ter waarde van 10% van de aanschafprijs. De opbrengst van deze heffing wordt gebruikt om een fiscaal voordeel te geven aan goederen met een energielabel A, B of C.
- Er komt een Klimaatwet. Volgens deze wet moet de CO₂-uitstoot in Nederland jaarlijks met 2,5 % dalen. Deze taakstelling wordt onderverdeeld over de verschillende sectoren, zoals verkeer, industrie en elektriciteitsbedrijven. Deze sectoren krijgen alle een 'klimaatbudget' dat aangeeft hoeveel ze maximaal in een bepaald jaar mogen uitstoten. De verantwoordelijkheid voor het realiseren van de klimaatbudgetten per sector komt bij verschillende ministers te liggen. Ministers die hun doel niet halen moeten uit hun begroting een forse strafheffing storten in een speciaal klimaatfonds.

ChristenUnie

- In de gebouwde omgeving wil de ChristenUnie een pakket maatregelen invoeren. Er komt een witte-certificatenregeling voor energieleveranciers, die zowel voor de woningbouw als voor de utiliteitsbouw geldt. Voor de utiliteitsbouw geldt tevens een verplichting om alle energiebesparende maatregelen te nemen met een terugverdientijd van 7 jaar of minder, en een verbod op G-labels. Voor particuliere koop- en huurwoningen wordt het eigenwoningforfait op basis van het energielabel maximaal gedifferentieerd. Met de woningcorporaties worden individuele afspraken gemaakt om al hun woningen per 2020 op label C te brengen. Bij renovaties en verbouwingen worden de energieprestatie-eisen streng toegepast. Slimme meters worden verplicht uitgerold.
- Tot 2020 wordt de huidige SDE-systematiek gecontinueerd om 20% hernieuwbare energie te realiseren. Dit wordt bekostigd uit een opslag op de kWh-prijs. Wel wil de ChristenUnie de komende jaren reeds een deel bij- en meestook biomassa verplichten: 20% bij kolencentrales en 5 à 10% bij gascentrales. Wind op land wordt bevorderd door zo nodig locaties aan te wijzen op basis van de wet Ruimtelijke Ordening. In het wegverkeer wordt het aandeel biobrandstoffen verhoogd van 10% naar 14% in 2020; daarbij moeten de biobrandstoffen volledig van de tweede generatie zijn. Op middellange termijn - vanaf 2020 – wil de ChristenUnie een hybride verplichtingensysteem introduceren.
- In de industriesector geldt een verplichting om alle energiebesparende maatregelen te nemen met een terugverdientijd van 7 jaar of minder. De EIA, MIA en VAMIL worden geoptimaliseerd. Bij de overgang in 2013 van de procesemissies van chemiebedrijven naar het Europese emissiehandelssysteem (ETS) wordt geen emissieruimte meegegeven. Deze maatregel leidt tot een verruiming van het emissiedoel voor de niet-ETS-sector; de feitelijke emissiereductie vindt plaats binnen de Europese ETS-sector.
- Voor de maatregelen die de ChristenUnie in het verkeer wil invoeren wordt verwezen naar de bijlage over bereikbaarheid.
- Om de emissies van overige broeikasgassen te beperken, worden in 2013 een aantal grote puntbonnen onder het ETS gebracht. De emissie-eisen voor methaanslip uit gasmotoren worden aangescherpt en het gebruik van natuurlijke koudemiddelen in koelhuizen wordt gestimuleerd via EIA, MIA en VAMIL. Met de waterschappen wordt een convenant afgesloten om de lachgas- en methaanemissies uit rioolwaterzuiveringsinstallaties te beperken. In de landbouw worden innovatieve onderzoeksprogramma's naar veevoeding en mestopslag gestart om de methaanemissies te beperken.

D66

- D66 voert in de gebouwde omgeving een pakket maatregelen in. Kopers van een huis worden verplicht alle maatregelen te nemen met een terugverdientijd tot maximaal 7 jaar. Daarnaast wordt het eigenwoningforfait maximaal gedifferentieerd op basis van het energielabel van woningen. Er komen instappakketten voor energiebesparing waarop huiseigenaren kunnen intekenen en waarbij de overheid de administratieve lasten en vergunningen overneemt. De sociale huursector wordt verplicht om in de periode tot 2020 de woningen met de laagste energielabels met drie labelklassen te verbeteren. Slimme meters worden verplicht uitgerold en de energierekening wordt inzichtelijker.
- D66 voert een hybride leveranciersverplichting in om in 2020 een aandeel van 20% hernieuwbare energie realiseren. Het bestaande SDE-budget wordt gehandhaafd, maar geleidelijk wordt de subsidie-afhankelijkheid van grote hernieuwbare energieprojecten afgebouwd en vervangen door een verplichting voor leveranciers om een oplopend percentage hernieuwbare energie te leveren. Wind op land wordt bevorderd door zo nodig locaties aan te wijzen op basis van de wet Ruimtelijke Ordening. D66 pleit verder voor één vergunningenloket, met een bepaling dat als de vergunning niet binnen drie maanden na indiening is verleend de vergunning automatisch goedgekeurd is. Procedures, vergunningen en subsidies voor wind op zee vallen onder verantwoordelijkheid van één departement. Voor kleine projecten voor decentrale duurzame opwekking komt er een feed-in tarief. Dit tarief geldt voor een periode van 20 jaar. In het wegverkeer wordt het aandeel biobrandstoffen verhoogd van 10% naar 14% in 2020. In 2020 moet minimaal 50% van alle biobrandstoffen gewonnen worden uit afval (tweede generatie) en uit algen (derde generatie).
- De energiebelastingtarieven voor de tweede en derde schijf worden verhoogd tot het niveau van de eerste schijf. Deze maatregel heeft vooral betrekking op de utiliteitsbouw, de (kleine) industrie en de glastuinbouw.
- Alle lagen van de overheid moeten vooroplopen bij duurzaam inkopen.
- Voor producten die duurder zijn dan 25 euro komt er een labelverplichting om de milieueffecten van het product te vermelden.
- Voor de maatregelen die D66 in het verkeer wil invoeren wordt verwezen naar de bijlage over bereikbaarheid.
- In de glastuinbouw wordt het verlaagd tarief voor de energiebelasting afgeschaft.

SGP

- In de gebouwde omgeving voert de SGP een pakket maatregelen in. Bij renovatie van bestaande woningen moet de energieklasse met 2 labelstappen worden verbeterd. De Energie Prestatie Coëfficiënt voor woning- en utiliteitsbouw wordt jaarlijks met 0,1 procentpunt aangescherpt. Uit een op te richten Nationaal Energiefonds (met een jaarlijks budget van 700 miljoen euro)

wordt budget vrijgemaakt voor het verstrekken van goedkope leningen voor energiebesparing in de gebouwde omgeving.

- De SGP voert een hybride leveranciersverplichting in om in 2020 een aandeel van 14% hernieuwbare energie te leveren. Aan deze verplichting wordt een certificatenhandel gekoppeld. Het aandeel hernieuwbare energie mag mede gerealiseerd worden door aankoop van hernieuwbare energie in het buitenland. Uit het Nationaal Energiefonds wordt geld beschikbaar gesteld voor de aanleg van decentrale elektriciteitsnetten en een net op zee. De omvang van het windmolenpark in de Noordoostpolder wordt beperkt.
- De SGP vindt kernenergie een aanvaardbare tussenoplossing en wil de komst van een nieuwe kerncentrale mogelijk maken.
- De inzet van warmtekrachtkoppeling (wkk) in de energie-intensieve industrie en de glastuinbouw wordt gestimuleerd en, eventueel, op termijn verplicht, onder voorwaarde dat warmte nuttig gebruikt wordt.
- Voor de maatregelen die de SGP in het verkeer wil invoeren wordt verwezen naar de bijlage over bereikbaarheid.

Bijlage N Overzicht maatregelen Landbouw en natuur

CDA

Tabel CDA Overzicht van de beoordeelde maatregelen en de scores op de indicatoren									
Maatregelen CDA	Emissie (Kton)			Natuurkwaliteit		Milieu	Nationale	Economie	Overheids-
	NH3	N	P			condities	landschappen	landbouw	budget
						natuur		sector	mrd €
								mrd €	mrd €
Integraal ruimtelijke beleid				+	0	0	0		
Vervlechten wonen/werken				0	0	0	-		
Groter accent op agrarisch natuurbeheer bij EHS realisatie				-	-	-			
Bevordering biodiversiteit in het gehele landschap				+	+	0	+		
Natte natuur, NURG & veiligheid				0	0	0	0		
Leefgebied benadering natuurwetgeving				0	0	0			
Duurzaamheid binnen de gehele keten				0	0	0			
Aanpak stikstof				0	0	0			
Verdroging				0	0/+	0/+			
Stimuleren mestbewerking				0	0/+	0/+			
Duurzame toekomst landbouw (inclusief megastallen)	0	0	0	0	0	0			
Maatvoering/toekomst veehouderijen (dierrechten handhaven)	- 2 tot 0			0	0/+	0/+			- 0,01
Integratie Waterketen				0	0/+	0/+			
HO2 1 Ontstapeling gebiedscategorieën				-/0	-/0	-/0	-		0,031
HO2 1 Gebiedsconcessies voor private activiteitennatuur en cultuurlandschappen				-/0	-/0	-/0	-		0,025

Toelichting maatregelen:

- Integraal ruimtelijke beleid. Integratie van het natuurbeleid met beleid gericht op wonen, bedrijvigheid en infrastructuur (budgetten VenW, VROM en LNV combineren) . Dit verbetert de effectiviteit van het beleid en de efficiëntie in de uitvoering.
- Vervlechten van wonen en werken. Het uitgangspunt in de ruimtelijke ordening wordt menging van wonen en werken. Vooral de dienstensector biedt volop mogelijkheden hiervoor. Tot 72% van de werkgelegenheid (t.o.v. 25% nu) kan in principe gemengd worden, volgens de VNG. Wel 43% van de banen die nu op bedrijventerreinen liggen, lenen zich voor menging. Nieuwe

grootschalige uitleglocaties van wonen of werken worden tegengegaan. Knellende milieuwetgeving wordt aangepast en de milieuontwikkelingsruimte-benadering uit de crisis- en herstelwet wordt permanent.

- Groter accent op agrarisch natuurbeheer bij EHS-realiseratie. Standaard moet worden gekeken of realisatie van natuurdoelen kan worden bereikt met behoud van het agrarische areaal. Vruchtbare grond moet zoveel mogelijk een agrarische bestemming houden, ook met het oog op de toenemende vraag naar voedsel. Het CDA wil de EHS zoveel mogelijk realiseren door de combinatie van functies zoals natuur en landbouw, water, landschap en toerisme.
- Bevordering van biodiversiteit in het gehele landschap. De mogelijkheden voor behoud en ontwikkeling van biodiversiteit in gebieden buiten de EHS wordt beter benut. Biodiversiteit wordt in het gehele landschap bevorderd. Dit wordt gefinancierd uit regionale landschapsfondsen, zoals in het Groene Woud, en versnipperde financieringsstromen worden gebundeld in regionale fondsen. Naast een private financieringsstroom, zoals in het Groene Woud, worden reguliere natuurcompensatiemiddelen voor de aanleg van infrastructuur hierin gestopt en aldus aangewend voor landschapsontwikkeling.
- Natte natuur, NURG & veiligheid. Natte natuur, Nadere Uitwerking voor het Rivierengebied (NURG) en waterveiligheidopgaven worden beter gecombineerd. Samen laten vallen van NURG en natte-natuur-opgaven levert een efficiëncyslag van 25% van 9 miljoen over de periode 2011-2014 op, ofwel 2,25 mln euro. Dat wordt ingezet voor hetzelfde doel, zodat de natuurkwaliteit omhoog kan.
- Leefgebiedbenadering natuurwetgeving. De laatste jaren is het soortgerichte of zelfs op individuele exemplaren gerichte beleid vervangen door een leefgebiedenbenadering. Bij de actuele integratie van natuurwetgeving wordt dat doorgezet. In de toekomst wordt de ecosysteembenadering leidend. Dat betekent sturen op ecologische randvoorwaarden. Het effect is niet te kwantificeren, maar kan op lange termijn zeer groot zijn.
- Duurzaamheid binnen de gehele keten. Het CDA wil voortdurend werken aan duurzaamheid binnen de gehele keten: van boer tot consument. Iedereen draagt een eigen verantwoordelijkheid voor de leefomgeving (grond, lucht, natuur en biodiversiteit). Het CDA wil ruimte geven voor ontwikkelingen zoals mestbewerking, duurzaam energiegebruik en precisielandbouw.
- Aanpak stikstof. De Programmatisch Aanpak Stikstof, inclusief het bedrijfsontwikkelplan veehouderij, wordt uitgevoerd. Door deze aanpak krijgt de provincie de regie.
- Verdroging. Agrotechnologisch onderzoek naar meer waterresistente gewassen en lichtere machines wordt bevorderd, om het samengaan van een ambitieus peilbeheer ter bestrijding van verdroging beter te laten samengaan met productieve landbouw. De grenzen van Natura 2000/EHS-gebieden, waarbij voor de ontwikkeling van natuurdoeltypen een hoger waterpeil nodig is, wordt zodanig aangepast dat deze aansluiten bij hydrologische systemen.
- Stimuleren mestbewerking. Mestbewerking wordt gestimuleerd, waarmee biogas, stroom, water, kunstmest (digestaat) en fosfaat kunnen worden gewonnen uit dierlijke mest.

- Duurzame toekomst landbouw (inclusief megastallen). Voor de uitwerking van een Toekomstvisie duurzame veehouderij worden afspraken gemaakt met de sector.
- Maatvoering/toekomst veehouderijen (dierrechten handhaven). Dierrechten voor varkens en pluimvee worden na 2015 behouden, inclusief een schot Oost / West. In het Varkensbesluit wordt de leefoppervlakenorm voor vleesvarkens per 2013 aangescherpt tot 0.8 m² voor alle dieren. Deze norm zal derhalve ook gaan gelden voor vleesvarkens die gehouden worden in stallen die gebouwd zijn vóór 1998. De gebruiksnormen voor de hoeveelheid te gebruiken mineralen uit dierlijke mest per hectare landbouwgrond, worden gefaseerd aangescherpt.
- Integratie van de waterketen om doelmatig werken te bevorderen en de waterkwaliteit te verbeteren.
- HO2 1 Ontstapeling gebiedscategorieën. Heroverweging rapport 2, variant Maatschappelijk efficiënt en solide. Het onderdeel: ontstapeling gebiedscategorieën (EHS, Natura 2000-gebieden, RodS, nationale Landschappen, provinciale Landschappen).
- HO2 1 Gebiedsconcessies voor private activiteitennatuur en cultuurlandschappen. Heroverweging rapport 2, variant Maatschappelijk efficiënt en solide. Het onderdeel: gebiedsconcessies uitgeven aan ontwikkelaars die in en om natuurgebieden ontwikkelingen ontplooiën, beheer van terreinen van Staatsbosbeheer buiten de EHS uitfaseren naar particulieren.

PvdA

Tabel PvdA Overzicht van de beoordeelde maatregelen en de scores op de indicatoren

Maatregelen PvdA	Emissie (Kton)			Natuurkwaliteit		Milieu condities natuur	Nationale landschappen	Economie landbouw sector mrd €	Overheids- budget mrd €
	NH3	N	P						
Samenvoegen vereenvoudigen MIA, EIA en VAMIL	-/0								+0,1
HO 2, 'Maatschappelijk Efficiënt & Solide' minus de versobering van de doelen en minus recreatie om de stad				-	-	-	-		+0,099
Inzet modulatie maximeren SAN afschaffen				0	0	0	0	- 0,06	+ 0,06
lichtgroene pakketten SAN randenbeheer afschaffen				-	-	0	-		
EHS-verwerving via leningenartikel				+	+	+			
Bestemmingswijzigingbe- sting (70) of Openruimteheffing (100)				0	0	0	+		+0,17
Uitvoering beleid ammoniak en dierwelzijn	0	0	0	0	0	0			
Aanscherping normering luchtwassers	- 13			0	+	++		- 0,08	
Vervuiler betaalt principe toepassen op kosten				0	0	0			
beheer Natura 2000									
Bescherming en beheer Natura 2000 snel op gang				0	0	0			
Megastallen verbieden /dierrechten bevrozen	- 2 - 0	0	0	0	0/+	0/+	0		- 0,1

Toelichting maatregelen:

- Samenvoegen en vereenvoudigen van de MIA, EIA en VAMIL
- Heroverweging rapport 2, variant Maatschappelijk efficiënt en solide. Het betreft de onderdelen: ontstapeling gebiedscategorieën (EHS, Natura 2000-gebieden, RodS, nationale Landschappen, provinciale Landschappen), realisatie en planning volgens MIRT met een investeringsbudget, gebiedsconcessies uitgeven aan ontwikkelaars die in en om natuurgebieden ontwikkelingen ontplooiën, beheer van terreinen van Staatsbosbeheer buiten de EHS uitfaseren naar particulieren.

- Inzet modulatie maximeren. Via modulatie kan 10% van de door boeren te ontvangen inkomenssteun uit het GLB worden afgeroomd en elders ingezet in de sector. Op dit moment wordt 3 % modulatie toegepast. De PvdA gaat dit maximeren. De opbrengst van 58 miljoen wordt via het bestaande Programma Beheer ingezet, hetgeen weer wordt gekort met 58 miljoen, wat ten goede komt aan de rijksfinanciën.
- SAN afschaffen lichtgroene pakketten en randenbeheer. Afschaffen van de niet-effectieve pakketten uit Programma Beheer en omzetten andere pakketten in verplichtingen. Zo zal de belastingbetaler niet langer betalen voor wandelpaden, maar geldt algemeen recht van overpad. Ook wordt een spuitvrije zone verplicht gesteld in het kader van de regels voor het ontvangen van inkomenssteun (cross-compliance). Akkerrandenbeheer (30 mln) wordt niet langer gefinancierd. Spuitvrije zones worden gehandhaafd.
- EHS-verwerving via leningen artikel. Nu al wordt een deel van de te verwerven gronden gefinancierd via een leningenartikel. Vanaf 2011 zullen zowel verwerving, inrichting als beheer van EHS-gronden via het leningenartikel worden gefinancierd. De EHS, inclusief robuuste verbindingen, wordt afgerond in 2018.
- Bestemmingswijzigingbelasting (70) of Openruimteheffing (100). De opbrengst van belasting op de winst bij bestemmingswijziging. De winst door bestemmingswijziging bij woningbouw wordt bijvoorbeeld forfaitair belast tegen 20 euro per m² grond. Sociale woningbouw en binnenstedelijke woningbouw zijn daarvan vrijgesteld. Zo levert een bestemmingswijzigingsbelasting naar schatting 70 miljoen euro per jaar op.
- Uitvoering beleid ammoniak en dierwelzijn. De AMvB huisvesting wordt onverkort uitgevoerd; alle bedrijven moeten op 1-1-2013 aan de normen voldoen. Dit is conform het basispad.
- Aanscherping normering luchtwassers. Verplichtingen luchtwassers (ook voor bestaande) stallen van varkens- en pluimveestallen in 2012 met een minimaal rendement van 90%.
- Vervuiler betaalt principe toepassen op kosten beheer Natura 2000. Het beheer van Natura 2000-gebieden verhalen op de vervuilers. Bedrijven die dicht in de buurt van vervuild gebied zijn gevestigd, kunnen aansprakelijk worden gesteld voor deze vervuiling. De bevoegde (decentrale) overheid kan het vervuilende bedrijf dwingen de veroorzaakte milieuschade te herstellen. Te realiseren via een AMvB.
- Bescherming en beheer Natura 2000 snel op gang. Snel vaststellen (via AMvB) van de Natura 2000-gebieden en zo snel mogelijk afronden van de beheerplannen.
- Megastallen verbieden /dierrechten bevroren. Met een verbod op megastallen (vergelijk Noord-Brabant) voorkomen dat elders in het land megastallen verrijzen. De compartimentering van de dierrechten blijft gehandhaafd. De toekenning van extra dierrechten bij gesloten stallen vervalt en dierrechten blijven ook na 2013 in stand.

SP

Tabel SP Overzicht van de beoordeelde maatregelen en de scores op de indicatoren

Maatregelen SP	Emissie (Kton)			Natuurkwaliteit	Milieu condities natuur	Nationale landschap pen	Economie landbouw sector	Overheids- budget
	NH3	N	P					
							mrd €	mrd €
HO 2 variant 'efficiënt en solide'				-	-	-		- 0,074
Vastleggen EHS in nationale structuurvisie en gemeentelijke bestemmingsplannen				+	+	+		
Realisatie EHS niet alleen via verwerving maar ook via agrarisch beheer				0	0	0		
Bestemmingsplan Noordzee met beschermende status voor natuurgebieden 25-30%				0	+	0		
Groeneruimteheffing							+	
De Ecologische Hoofdstructuur wordt omringd met buffergebieden met duurzame landbouw				0	+	++		
Strengere handhaving op naleving van eisen Natura 2000-richtlijn				0	+	+	+	
Strengere kwaliteitseis SAN-subsidies				-	+	0		
Verplichte integratie afvalwaterkosten				0	+	+		
Aanscherping N en P normering	0	0	-6	0	+	+	0,001	
Omschakeling naar biologische landbouw				0	0/+	0/+		
Afoming dierrechten	-6			0	+	++	0,6	+ 0,7 eenmalig
Afschaffing derogatie 2013	-5	-0,2		0	0/+	0/+	0,5	

Toelichting maatregelen:

- HO 2 variant 'efficiënt en solide'. Heroverweging rapport 2, variant Maatschappelijk efficiënt en solide. Het betreft de onderdelen: zelfrealisatie Nationale Landschappen en Recreatie om de Stad, ontstapeling gebiedscategorieën (EHS, Natura 2000-gebieden, RodS, Nationale Landschappen, Provinciale Landschappen), realisatie en planning volgens MIRT met een investeringsbudget.

- Vastleggen EHS in nationale structuurvisie en gemeentelijke bestemmingsplannen. Het planologisch vastleggen van de EHS in nationale structuurvisies en gemeentelijke bestemmingsplannen om verwerving en inrichting te bespoedigen.
- Realisatie EHS niet alleen via verwerving, maar ook via agrarisch beheer. Het sterker inzetten op agrarisch natuurbeheer om de EHS te realiseren.
- Bestemmingsplan Noordzee met beschermende status voor natuurgebieden 25-30%. Het toekennen van een beschermde status aan 25-30 % van het Nederlandse Noordzeegebied, waarbinnen visserij niet mogelijk is.
- Groeneruimteheffing, die wordt toegepast op bouwactiviteiten in het landelijke gebied.
- De Ecologische Hoofdstructuur wordt omringd met buffergebieden met duurzame landbouw. Het instellen van duurzame landbouwzones met een lagere milieudruk om de kwaliteit van de EHS te verbeteren.
- Strenge handhaving van de eisen die de Natura 2000-richtlijn stelt, waardoor de kwaliteit van Natura 2000-gebieden verbetert.
- Strengere kwaliteitseis subsidieregelingen agrarisch natuurbeheer (SAN): Het verbinden van strengere kwaliteitseisen bij het verstrekken van SAN pakketten.
- Verplichte integratie afvalwaterkosten. Geen uitstel van de implementatie van de Kader Richtlijn Water in 2015.
- Aanscherping N- en P-normering: Het stellen van strengere eisen aan de maximaal toelaatbare N- en P-depositie in de agrarische sector.
- Omschakeling naar biologische landbouw: Het stimuleren van een transitie naar biologische landbouw via subsidies.
- Afroming dierrechten. Het voorwaardelijk verhuren van 25 % van de dierrechten aan veehouders.
- Afschaffing derogatie 2013. Vanaf 2013 mag er niet langer meer afgeweken worden van de doelstellingen van de Meststoffenwet.

VVD

Tabel VVD Overzicht van de beoordeelde maatregelen en de scores op de indicatoren

Maatregelen VVD	Emissie (Kton)			Natuurkwaliteit	Milieu condities natuur	Nationale landschappen	Economie landbouw sector mrd €	Overheids- budget mrd €
	NH3	N	P					
Gebieden aanwijzen voor ontwikkeling landbouw				0	0	0		
Alleen waardevolle natuurgebieden en landschappen beschermen.				0	-	-		
Wonen aan de randen van natuur.				0	-	-		
Loslaten 40% inbreidingsnorm.							-	
Bestaande locaties buiten bedrijventerreinen hergebruikt voor bedrijvigheid.				0	0	0	-	
De toegankelijkheid van natuur verbeteren.				0	-/0	0	0	
Vergunningsprocedures moeten worden versneld.								
Hinderende milieuwetgeving moet worden afgeschaft.				0	-/0	-/0	0	
Het beheer van (grote) waardevolle gebieden prioriteit geven. Geen verwerving EHS, korten ILG.				--	--	--	-	0/+ - 0,185
Extra inzetten op vergoeden groene diensten.				+	+	0	+	
Grondverkoop overheid				-	-	-		- 0,025
Aanpassing van de Natuurbeschermingswet.				-/0	-	-		
De landbouwaanpassingen gericht op het niet overschrijden van milieunormen.				0	0	0	0	

Toelichting:

- Gebieden aanwijzen waar de landbouw zich volop kan ontwikkelen. In andere gebieden is sprake van bijzonder landschap.
- Alleen de waardevolle natuurgebieden en landschappen beschermen tegen verrommeling en achteruitgang via wet- en regelgeving. De echt waardevolle gebieden aanduiden waarop specifiek milieu/natuurbeleid van toepassing is.
- Het wonen aan de randen van natuur en de niet-waardevolle delen van het Groene Hart mogelijk maken. Dit mag niet ten koste gaan van de waardevolle natuurgebieden en de delen met een uniek (open) landschap.
- Loslaten van de 40%-inbreidingsnorm.
- Bestaande locaties buiten bedrijventerreinen (bijvoorbeeld vrijkomende agrarische bebouwing) moeten kunnen worden hergebruikt voor bedrijvigheid. Voordat een nieuw bedrijventerrein wordt ontwikkeld, moet eerst duidelijk zijn dat niet via herontwikkeling van bestaande terreinen voldoende capaciteit kan worden ontwikkeld.
- De toegankelijkheid van natuur verbeteren.
- Vergunningsprocedures moeten worden versneld. Hinderende milieuwetgeving moet worden afgeschaft. Daarnaast moet de nieuwe Wet op de ruimtelijke ordening worden vereenvoudigd.
- Het beheer van (grote) waardevolle gebieden prioriteit geven. Als gevolg van deze keuze kunnen de uitvoerings- en beheerkosten worden verlaagd die via het ILG worden gefinancierd; afkomen van het ILG. De VVD wil dat alle aankopen ten behoeve van de EHS stoppen (circa 90 miljoen in 2014). Dit heeft ook zijn weerslag op de kosten die begroot zijn voor de inrichting en het beheer van de gronden die nu niet meer worden aangekocht. De VVD verwacht daarmee nog eens 70 miljoen euro per jaar te besparen. De reeds aangekochte gronden die op de juiste plek liggen, kunnen worden ingericht. Daarnaast wordt Staatsbosbeheer door de VVD opgeheven, waardoor in ieder geval de volledige apparaatskosten worden bespaard à 25 miljoen per jaar en worden de zogenaamde leenplafonds afgeschaft (circa 15 miljoen in 2015). Dit laatste houdt in dat de overheid niet meer de rente en aflossing van leningen van terreinbeherende organisaties financiert, die deze zijn aangegaan om gronden te verwerven.
- Agrarisch natuurbeheer ook financieren met plattelands-ontwikkelingsgelden en middelen voor inkomensondersteuning vanuit Brussel om groene diensten te vergoeden.
- Grondverkoop overheid.
- Prioriteit bij de aanpassing van de Natuurbeschermingswet zoals die ontstaan is na de implementatie van Natura 2000 (vogel- en habitatrictlijnen).
- De landbouwaanpassingen moeten zich richten op het niet overschrijden van milieunormen die de waarden van een gebied moeten beschermen, zoals maatregelen die de landschappelijke inpassing vorm moeten geven.

PVV

Tabel PVV Overzicht van de beoordeelde maatregelen en de scores op de indicatoren

Maatregelen PVV	Emissie (Kton)			Natuurkwaliteit	Milieu condities natuur	Nationale landschappen	Economie landbouw sector mrd €	Overheids- budget mrd €
	NH3	N	P					
Het nationale natuur- en landschapsbeleid				--	--	--		-- 0,1
HO2 variant 1, Natuur- beleid, maatschappelijk efficiënt & solide				-	-	-	--	-- 0,109

Toelichting maatregelen:

- Op het nationale natuur- en landschapsbeleid wordt 100 miljoen euro per jaar gekort. Prioriteit wordt gegeven aan maatregelen met een Europese verplichting.
- Heroverweging rapport 2, variant Maatschappelijk efficiënt en solide. Het betreft de onderdelen: zelfrealisatie Nationale Landschappen en Recreatie om de Stad (RodS), ontstapeling gebiedscategorieën (EHS, Natura 2000-gebieden, RodS, Nationale Landschappen, Provinciale Landschappen), realisatie en planning volgens MIRT met een investeringsbudget, gebiedsconcessies uitgeven aan ontwikkelaars die in en om natuurgebieden ontwikkelingen ontplooiën, beheer van terreinen van Staatsbosbeheer buiten de EHS uitfaseren naar particulieren.

GroenLinks

Tabel GL Overzicht van de beoordeelde maatregelen en de scores op de indicatoren

Maatregelen GL	Emissie (Kton)			Natuurkwaliteit		Milieu	Nationale	Economie	Overheids-
	NH3	N	P			condities	landschappen	landbouw	budget
						natuur		sector	
								mrd €	mrd €
Openruimteheffing en ruimtebelasting				0	0	0	+		+ 1,25
Koppeling bouwopgave en natuur/landschap				+	+	+	++		+ 0,12
EHS en biodiversiteit				+	++	++			- 0,25
Biologische landbouw	0	0	0	0	0/+	0/+			- 0,05
Kleinere veestapel -10%	- 4			0	+	+			- 0,15 eenmalig
Verplichting luchtwassers voor alle stallen	- 21			0	++	++		- 0,3	
Zonering emissie-eisen	Niet additioneel tov verplichte luchtwassers								
Bestrijding van verdroging				0	++	++			
Hogere btw op vlees	0	0	0	0	0	0		0	0,6
Geen btw op biologische producten	0	0	0	0	0	0		0	- 0,03
Afschaffen MIA, EIA, Vamil	0	0	0					- 0,1	+ 0,1
Verbod megastallen	0	0	0					0	0

Toelichting maatregelen:

- Openruimteheffing en ruimtebelasting. Een jaarlijkse belasting voor bebouwd terrein en een eenmalige openruimteheffing (gekoppeld aan grondexploitatie) voor nieuwe bebouwing buiten bestaand stedelijk gebied. De jaarlijkse belasting wordt 1 euro per vierkante meter grondoppervlakte. De openruimteheffing 25 euro per vierkante meter. De heffing en belasting gelden voor alle nieuwbouw en alle typen bebouwing. De heffing is gerelateerd aan de vloeroppervlakte van bebouwing.
- Koppeling bouwopgave en natuur/landschap. Via de OZB of Grondexploitatiewet regelt GL dat 1% van de verkoopprijs van nieuwe woningen en kantoorgebouwen op uitbreidingslocaties, geïnvesteerd wordt in inrichting en beheer van landschap en natuur buiten de bebouwde kom. De investeringen vinden generiek, in heel Nederland plaats.
- EHS en biodiversiteit. GL trekt €200 miljoen uit voor een versnelde realisatie van de EHS en het behoud van landschap. Daarnaast wordt er 50 miljoen beschikbaar gesteld voor het tegengaan van versnippering en het behoud van biodiversiteit. Totaal € 250 miljoen. Naast het beschikbaar stellen van geld neemt GL de volgende maatregelen om de EHS te (versneld) te realiseren en het landschap te behouden: (a) De minister wijst grenzen aan waarbinnen gebouwd mag worden, (b) Sterkere sturing vanuit het Rijk met ruimtelijke ordening, inclusief meer centralisatie bij de realisatie van de EHS, (c) Openruimteheffing en ruimtebelasting.

- Biologische landbouw. GL trekt extra geld uit voor omschakelsubsidies voor agrariërs die biologisch willen gaan boeren.
- Kleinere veestapel -10%. Een quoteringssysteem moet ervoor zorgen dat de omvang van de veestapel met 10% verminderd is in 2015. Daar waar mogelijk sluit GL aan bij het bestaande systeem voor dierrechten. Daar waar dat niet kan, voert GL een apart quoteringssysteem in om ervoor te zorgen dat de veestapel (inclusief melkvee) met 10% krimpt. Het gaat hierbij om een koude sanering.
- Verplichting luchtwassers voor alle stallen. Vanaf 2013 moeten alle pluimvee- en varkensstallen emissiearm zijn. Daarbovenop verplicht GL luchtwassers in alle stallen (met uitzondering van de stallen waarin het vee niet permanent is opgesteld) vanaf 2013.
- Zonering emissie-eisen. Een verdergaande zonering rond natuurgebieden. Daardoor gaan striktere normen gelden voor de uitstoot van stikstof (zowel in de vorm van ammoniak als in de vorm van stikstofdioxide) door landbouwbedrijven in de buurt van natuurgebieden. De bestaande zones van 250 meter rond 162 Natura 2000-gebieden wordt uitgebreid naar zones van 1 km. In deze zones moeten alle veebedrijven vanaf 2011 van een luchtwasser zijn voorzien. Door de verplichting van luchtwassers voor alle stallen heeft deze maatregel geen additioneel effect.
- Bestrijding van verdroging. Om verdroging te bestrijden moet het waterpeil daar waar dat nodig is om de natuurkwaliteit in de EHS substantieel te verbeteren, verhoogd worden. In principe wordt deze maatregel toegepast in de buurt van alle natuurgebieden die te lijden hebben van een te lage grondwaterstand. In de praktijk zal deze maatregel vooral getroffen worden rond 'natte natuurgebieden', zoals veenweidegebieden.
- Hogere btw op vlees. Met ingang van 2011 wordt het algemene btw-tarief geheven op onverwerkt vlees. De opbrengst wordt gebruikt om de biologische veehouderij en alternatieven voor vlees, zoals vleesvervangers en hybride vlees, te stimuleren. De heffing wordt geheven op onverwerkt vlees, en wordt ook geheven op geïmporteerd onverwerkt vlees.
- Geen btw op biologische producten. Met ingang van 1 januari 2011 wordt de btw op biologisch voedsel afgeschaft.
- Afschaffen MIA, EIA, Vamil.
- Verbod megastallen.

ChristenUnie

Tabel ChrU Overzicht van de beoordeelde maatregelen en de scores op de indicatoren

Maatregelen ChrU	Emissie (Kton)			Natuurkwaliteit		Milieu condities natuur	Nationale landschappen	Economie landbouw sector mrd €	Overheids- budget mrd €
	NH3	N	P						
EHS: minder verwerven, meer via particulier en agrarisch natuurbeheer en betere vergoedingen beheer				-	-	-	0		
Verdichting: binnenstedelijk bouwen				0	0	0	+		- 0,10
Herinrichten en efficiënter benutten oude bedrijventerreinen				0	0	0	+		- 0,05
Openruimteheffing				0(+)	0(+)	0	+		+ 0,20
Verduurzaming visserij Stimuleren van 'groene' keuzes, milieukosten doorberekenen in de prijs, btw op vlees	0	0	0	0	0	0			+ 0,6
Megastallen limiteren	0	0	0	0	0	0			
Dierrechten voortzetten en melkquotering handhaven	- 2- 0			0	0(+)	0(+)		0	0,01
Landschap, zorgplicht weidevogels en fondsvorming beheer landschapselementen				0	0(+)	0	+		-0,05
Alternatieve financiële arrangementen (verduurzaming landbouw)				0	0	0	0		
Natura 2000, beheerplannen en financiering volgens staand beleid				0	0	0			
Toepassen Best Beschikbare Techniek	0	0	0	0	0	0		0	0

Toelichting maatregelen:

- EHS: minder verwerven, meer via particulier en agrarisch natuurbeheer en betere vergoedingen voor beheer. Blijvende inzet om de EHS in 2018 te realiseren. Ten minste 80 procent van de doelen moet in 2018 zijn gerealiseerd. Het nog resterende deel is uiterlijk 2025 gereed. Meer zelfrealisatie door boeren, flexibele begrenzing EHS buiten Natura 2000, betere vergoedingen voor beheer.
- Verdichting: binnenstedelijk bouwen. Er komt een innovatieprogramma stedelijk wonen, dat nieuwe woonvormen stimuleert in hoge dichtheden en met veel buitenruimte, een

veilige/fietsvriendelijke woonomgeving en veel groen. Groene daken, dakterrassen, binnenhoven op parkeergebouwen en andere vormen van duurzaam dubbel grondgebruik worden opgenomen in een kwaliteitslabel binnenstedelijk wonen. Prioriteit wordt gegeven aan binnenstedelijk bouwen en herstructurering van bestaande bedrijventerreinen. Om het landschap in de Randstad te sparen, wordt de huidige ambitie van 40 procent binnenstedelijk bouwen verhoogd naar 60 procent.

- Herinrichten en efficiënter benutten van oude bedrijventerreinen. Bestaande subsidies van rijk en provincies worden voor dit doel benut, waarbij ervan wordt uitgegaan dat gemeenten zelf 30 % financieren door middel van de uitgifte van extra kavels én door verevening. De openruimteheffing maakt het gemakkelijker om die verevening te realiseren, ook als nieuwe bedrijventerreinen particulier ontwikkeld worden. De bedoeling is dat er regionale fondsen komen voor binnenstedelijk bouwen en voor herstructurering van bedrijventerreinen. Op basis van de openruimteheffing kan ook na afloop van het huidige subsidieprogramma (2014) doorgedaan worden met de herstructurering.
- Openruimteheffing. De ChristenUnie wil de verhaalsmogelijkheden verruimen vanuit gebiedsontwikkelingen t.b.v. landschap, herstructurering bedrijventerreinen en binnenstedelijk bouwen. De Christen Unie stelt daartoe een openruimteheffing voor (een planbatenheffing). Dat betekent dat er financieringsmiddelen beschikbaar komen uit gebiedsontwikkeling en bestemmingswijzigingen. Daarbij valt te denken aan 20 à 50% van de meerwaarde. De minimale opbrengsten worden geschat op 106 mln en de maximale opbrengsten op 774 mln euro. Voor 2015 is een opbrengst voorzien van 200 mln.
- Verduurzaming visserij. De Nederlandse vloot is over vijf jaar volledig duurzaam. Meerjarige beheerplannen worden opgesteld voor een duurzame exploitatie van de zee en een verantwoord evenwicht tussen visserijbelangen en natuurbelangen.
- Stimuleren van 'groene' keuzes; milieukosten doorberekenen in de prijs, btw op vlees. Milieukosten moeten zoveel mogelijk tot uitdrukking komen in de prijzen van producten. Producten en diensten die een relatief grote 'ecologische voetafdruk' hebben worden ondergebracht in het hoge BTW-tarief. Dit geldt in elk geval voor vlees.
- Megastallen limiteren. Beperkingen stellen aan de uitbreidingen van stallen voor de intensieve veehouderij. Stallen mogen niet meer dan één bouwlaag hebben en het bouwblok mag niet groter worden dan 1,5 ha (inclusief groen). In landbouwontwikkelingsgebieden hebben de provincies de bevoegdheid om ontheffing te verlenen tot maximaal 2,5 ha.
- Dierrechten voortzetten en melkquotering handhaven. Het dierrechtensysteem blijft na 2015 gehandhaafd. Ook blijft een vorm van melkquotum behouden. Wordt het melkquotum toch afgeschaft, dan vallen ook melkkoeien onder een dierrechtensysteem.
- Landschap, zorgplicht weidevogels en fondsvorming beheer landschapselementen. Ingezet wordt op langjarige subsidiekaders die zijn gericht op gebiedsbescherming, zodat de boer zich in zijn bedrijfsvoering echt kan richten op deze taak. Landbouwkoepels en agrarische natuurverenigingen worden gestimuleerd tot betere invulling van de zorgplicht voor weidevogels. De rijksoverheid zet in op het ontwikkelen van financiële mogelijkheden waar

provincies, gemeenten, projectontwikkelaars en/of particulieren gebruik van kunnen maken en geeft zo invulling aan het rapport *Landschap verdient Beter* van de Taskforce Rinnooy Kan.

- Alternatieve financiële arrangementen (voor de verduurzaming van de landbouw).
Maatschappelijke eisen aan de productie worden verrekend in de consumentenprijs. De boer wordt beloond voor extra inspanningen voor de verbetering van dierenwelzijn, milieu en landschap. Meer diensten (natuur- en waterbeheer, dierenwelzijn, innovatieve methodes, biologische landbouw) met bijbehorende vergoeding vallen onder het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB). Het GLB stimuleert innovatief en duurzaam ondernemerschap. Het GLB geeft toeslagen per hectare. Een publieke noodvoorziening blijft behouden (voor in ieder geval granen en zuivel, incl. boter) in de vorm van een Europees vangnet voor ernstige marktverstoringen.
- Natura 2000, beheerplannen en financiering volgens staand beleid. De overheid ondersteunt bij het opstellen van beheerplannen, met name lokale betrokkenen die geen grote organisatie achter zich hebben. Rijk en provincies maken op korte termijn afspraken over de financiering van Natura 2000: zowel aankoop als beheer. Professionele beheerders (boeren, rietsnijders, particulieren, terreinbeherende organisaties) worden betaald voor het beheer dat zij uitvoeren.
- Toepassen Best Beschikbare Techniek. De veehouderij verkleint de milieudruk door het toepassen van de best beschikbare technieken voor de gecombineerde reductie van fijn stof, ammoniak, stikstof en CO₂ (door energiebesparing en productie van duurzame energie).

D66

Tabel D66 Overzicht van de beoordeelde maatregelen en de scores op de indicatoren

Maatregelen D66	Emissie (Kton)			Natuurkwaliteit		Milieu condities natuur	Nationale landschappen	Economie landbouw sector mrd €	Overheids- budget mrd €
	NH3	N	P						
Afschaffen verlaagd btw-tarief voor niet biologisch vlees.	0	0	0	0	0	0			+ 0,6
Meer en slimmer groen in de stad				0/+	0	0			
Tegengaan overbevissing				0	+	0			
Combineren van functies				0	0	0	0		
Innovatieve landbouwsector				0	0	0			
Biotechnologie als kans				0	0	0			
Duurzame en diervriendelijke landbouw				0	0	0			
Bedrijventerreinen beter benutten				0	0	0	+		
Natura 2000				0	0	0			
Nationale parken beschermen				0	0	0			
Ecologische Hoofdstructuur (EHS)				0/+	0/+	0/+			
Zeereservaten (tegengaan overbevissing)				0	+	0			
Groene diensten (GLB)				+	+	0	+		

Toelichting maatregelen:

- Afschaffen verlaagd btw-tarief voor niet biologisch vlees. Via het btw-tarief wil D66 gericht de groei in de consumptie van bepaalde belastende producten zoals vlees ontmoedigen.
- Meer en slimmer groen in de stad. Bij de bouw van elke woning moet worden gestreefd naar een betere verhouding tussen gebouwen en groen per (nieuwe) woning. Dat betekent meer stadsparken en meer en beter groen. Bij nieuwe woonwijken mag niet worden bezuinigd op de groenvoorzieningen.
- Tegengaan overbevissing. Voor verduurzaming van de visserij worden de meest kwetsbare en belangrijkste gebieden beschermd.
- Combineren van functies. D66 wil boeren belonen als ze maatschappelijke functies zoals bescherming biodiversiteit, productie van biobrandstoffen, CO₂-opslag of waterbeheer, combineren met hun werk. Er zijn veel nieuwe duurzame verdienmodellen en rood-voor-groen financieringen in ontwikkeling.
D66 wil dat, naast de bestaande fiscale faciliteiten omtrent investeringen in milieuvriendelijke

aanpassingen, ook ingrepen ten behoeve van de diervriendelijkheid fiscaal aantrekkelijk worden.

- Innovatieve landbouwsector. D66 wil de bestaande kracht van de Nederlandse land- en (glas)tuinbouw verder versterken door duurzame oplossingen te bevorderen, zoals de inzet van aardwarmte voor energieneutrale kassen.
- Biotechnologie als kans. D66 ziet in de ontwikkeling van biotechnologie en het veredelen van gewassen kansen voor innovatie en verduurzaming. De introductie van nieuwe gewassen moet niet meer afhankelijk zijn van een Europees veto.
- Duurzame en diervriendelijke landbouw. D66 vindt dat er in Nederland alleen toekomst is voor een duurzame en diervriendelijke voedselproductie.
- Bedrijventerreinen beter benutten. De ruimte op de bestaande bedrijventerreinen moet beter worden benut en nieuwe terreinen kunnen alleen bij hoge uitzondering worden aangelegd.
- Natura 2000. D66 wil dat conform onze Europese verplichtingen de natuurgebieden in Nederland dit jaar nog definitief worden aangewezen.
- Nationale parken beschermen. D66 wil de bestaande nationale parken en landschappen, zoals de Veluwe, De Biesbosch en De Utrechtse Heuvelrug, nadrukkelijk beschermen tegen versnippering en verstedelijking. Bij het beheer is vooral aandacht nodig voor verzuring, overbemesting en natuurlijk waterbeheer.
- Ecologische Hoofdstructuur (EHS). D66 investeert extra in de kwaliteit van de EHS. D66 geeft daarbij prioriteit aan het verwerven van de ontbrekende schakels tussen natuurgebieden. De overheid moet ruilgronden in haar bezit inzetten waar het kan, maar bereid zijn om te onteigenen waar dat moet. D66 wil waar mogelijk natuur combineren met andere doelen, zoals waterberging en toerisme. Door de realisatie van natuur aan maatregelen uit het Deltaprogramma te koppelen, kan geld bespaard worden. D66 wil de huidige snelheid van realisatie vasthouden. De genoemde maatregelen zijn door het PBL beschouwd als HO2 variant 3, de ruimtelijke variant EHS.
- Zeereservaten. Om de visstand meer tijd te geven te herstellen, worden sommige gebieden voor langere tijd voor alle visserij gesloten. In overleg met onze partners in de EU en daarbuiten wil D66 zeereservaten instellen om de kraamkamers en meest kwetsbare gebieden (zoals delta's, wadden en riffen) te beschermen. In de nationale wateren worden deze gebieden versneld aangewezen. Ook bij andere activiteiten in de Noordzee, zoals de aanleg van windparken, wordt rekening gehouden met de zeenatuur. Alle financiële middelen van het visserijbeleid worden aangewend om te investeren in visstanden en niet in vistuig.

Groene diensten (GLB). Inzet is vernieuwing van het Europese landbouwbeleid, waarbij Europese gelden worden gekoppeld aan maatschappelijke dienstverlening door de landbouw. Dit betekent dat boeren worden betaald op basis van de maatschappelijke prestaties die ze leveren, zoals landschapsonderhoud, koeien in de wei, zorg voor weidevogels, bescherming van biodiversiteit, waterbeheer of recreatie. Deze richting is al ingezet (o.a. door overheveling van GLB-geld van de 1e naar de 2e pijler; cross compliance op basis van o.a. good agricultural

practice). Wat D66 betreft mag al het geld naar de 2e pijler zodat het gericht kan worden ingezet voor ecosysteemdiensten en niet meer voor productie.

SGP

Tabel SGP Overzicht van de beoordeelde maatregelen en de scores op de indicatoren

Maatregelen SGP	Emissie (Kton)			Natuurkwaliteit	Milieu condities natuur	Nationale landschappen	Economie landbouw sector mrd €	Overheids- budget mrd €
	NH3	N	P					
Duurzame innovaties in veehouderij				0	0/+			+ 0,09
Maatschappelijke weerbaarheid landbouw								
Dierrechten handhaven / regulering van de zuivelmarkt	-2 tot 0			0	+			
Gelden voor platteland- ontwikkeling moeten vooral naar agrariërs				0	+			
Tegen ontpoldering van goede landbouwgrond				-	-			0
Beleids- en wetswijzigingen met betrekking tot de Natura 2000-gebieden				0	-			
Leefomgeving en natuur efficiënt en solide conform HO2, variant 1				0	0			+0,051 - 0,051
Ruimtelijke variant EHS; gedeeltelijke implementatie van de EHS				0	+			0
Natuurontwikkeling en - beheer door agrariërs en particulieren				-	-			0
Planologische bescher- ming van robuuste verbindingzones en 10% verwerven				-	-			0
Natuurbeheerders samenwerken en uitvoeringsactiviteiten concentreren				-	+			
Instelling Deltafonds				0	0			
Onteigening niet versoepelen				0	0			
Herstructurering bedrijventerreinen						0		
Geconcentreerde spreiding van bouwlocaties						0		
Beleid leegstaande stallen						-		
Zelfrealisatie RodS-doelen conform HO2, variant 1, naar provincies						-		

Toelichting maatregelen:

- Het stimuleren van duurzame innovaties in veehouderijen om de milieudruk te verlagen.
- Het handhaven van plafonds aan dieraantallen en het reguleren van de hoeveelheid geproduceerde melk na afschaffing van het melkquotum in 2015.
- Europese middelen ter verbetering van de kwaliteiten van het landelijke gebied, zoals subsidies voor groenblauwe diensten, moeten vooral terechtkomen bij agrariërs.
- De SGP vindt het onwenselijk dat productieve landbouwgrond wordt ontpolderd.
- Beleid en wetgeving met betrekking tot Natura 2000-gebieden moeten flexibeler gemaakt worden; sociaal economische belangen moeten zwaarder meewegen. Stikstof en kritische depositiewaarden zouden juist minder zwaar moeten meetellen.
- Heroverweging rapport 2, variant Maatschappelijk efficiënt en solide. Het betreft de onderdelen: zelfrealisatie Nationale Landschappen en Recreatie om de Stad, ontstapeling gebiedscategorieën (EHS, Natura 2000-gebieden, RodS, nationale Landschappen, provinciale Landschappen), beheer van terreinen van Staatsbosbeheer buiten de EHS uitfaseren naar particulieren. De opbrengst komt ten goede aan het EHS-budget.
- Heroverweging rapport 2, variant Ruimtelijke EHS-variant. In deze variant worden de huidige rijksbudgetten optimaal ingezet voor biodiversiteit. Daarbij gaat het vooral om het behoud van de bestaande natuur, de verwerving van de resterende Natura 2000-gebieden en een beperkt aantal andere no-regretgebieden (in het bijzonder de zogenoemde ontbrekende snippers in grote natuurgebieden).
- Er zal sterker ingezet worden op agrarisch- en particulier natuurbeheer met langduriger contracten in plaats van verwerving van natuur door het Rijk.
- Het planologisch beschermen van de definitieve begrenzing van de geplande robuuste verbindingszones, waarbij maximaal 10% verworven wordt. De rest zal via particulier en agrarisch natuurbeheer gerealiseerd worden.
- Natuurbeheerders moeten binnen eenzelfde gebied meer samenwerken om dubbel werk en conflicten te voorkomen.
- De middelen voor de uitvoering van het deltaplan moeten worden veiliggesteld in een deltafonds.
- Onteigening zal niet vergemakkelijkt worden om de EHS sneller te realiseren.
- In plaats van het aanleggen van nieuwe terreinen, moeten oude bedrijfsterreinen gerevitaliseerd worden. Wel moet het voor lokale ondernemers mogelijk blijven om zich binnen de eigen gemeente te vestigen.
- Nieuwe bebouwing moet zich vooral rondom middelgrote steden gaan concentreren. Ook moet zowel lokaal als regionaal vraag en aanbod goed afgestemd zijn. Dit om verrommeling tegen te gaan.
- Het moet mogelijk worden om de bestemming van leegstaande stallen en schuren snel te wijzigen om verpaupering te voorkomen.

- RodS-doelen kunnen door grondeigenaren zelf gerealiseerd worden nadat de agrarische bestemming is vastgelegd. Verder wordt de RodS gedecentraliseerd naar de provincies en het budget opgeheven.